

*Profielschets van de
buitenlandse handel in
militaire goederen en de
defensiegerelateerde
industrie in Vlaanderen*

Voorwoord

De publicatie van voorliggend rapport volgt uit het eerste onderzoeksproject van het Vlaams Vredesinstituut, een jonge paraparlementaire instelling, en kadert in zijn brede adviestaak aan het Vlaamse Parlement. Dit onderzoeksrapport is bedoeld als informatiebron bij het parlementaire en maatschappelijke debat over de goedkeuring van een Vlaams wapendecreet en als situerende bijdrage tot de realisatie van een Vlaamse vredeseconomie. Het rapport heeft de ambitie een overzicht te bieden aan eenieder die zich in de materie wil verdiepen. Concrete aanbevelingen zijn er niet aan verbonden. Het instituut geeft in eerste instantie de voorkeur aan de verspreiding van de onderzoeksresultaten als dusdanig; concrete aanbevelingen voor beleid worden later geformuleerd.

Dit rapport is gebaseerd op de informatie die door overheid, het bedrijfsleven en niet-gouvernementele organisaties in het publieke domein ter beschikking is gesteld. Verder is gebruik gemaakt van een voorstudie van IPIS en contacten met bedrijven en onderzoekers die in de sector actief zijn.

Deel I licht toe wat de beschikbare gegevens over in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en daaraan verbonden technologie ons vertellen over de aard en waarde van deze goederen, de afnemers van deze goederen en het Vlaamse vergunningsbeleid.

Deel II belicht bedrijven die actief zijn als defensiegerelateerd bedrijf. Na een toelichting over de onderzoeksmethodologie en een algemeen overzicht van de activiteiten van Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven worden vijf belangrijke bedrijven uitvoeriger besproken.

Met deze status quaestionis wil het Vredesinstituut in alle openheid een sereen debat over deze materie faciliteren.

Tomas Baum
Directeur

Inhoudstafel

1	ANALYSE VAN DE VLAAMSE INVOER-, UITVOER- EN DOORVOERVERGUNNINGEN	7
1.1	De omvang en kenmerken van de buitenlandse handel in militaire goederen	10
1.1.1	Invoer van militaire goederen naar Vlaanderen	10
1.1.1.1	Algemeen overzicht van Vlaamse invoercijfers	10
1.1.1.2	Aard van ingevoerde militaire goederen	13
1.1.1.3	Herkomstlanden van ingevoerde militaire goederen	17
1.1.1.4	Vlaamse bestemming van ingevoerde militaire goederen	20
1.1.2	Uitvoer van militaire goederen vanuit Vlaanderen	24
1.1.2.1	Algemeen overzicht Vlaamse uitvoercijfers	24
1.1.2.2	Situering van de Vlaamse wapenexport in Europese context	27
1.1.2.3	Vlaamse uitvoer in de Belgische context	29
1.1.2.4	Aard van uitgevoerde goederen	30
1.1.2.5	Bestemmingslanden van uitgevoerde militaire goederen	33
1.1.2.6	Buitenlandse bestemming van uitgevoerde militaire goederen	35
1.1.3	Doorvoer van militaire goederen via Vlaanderen	40
1.1.3.1	Algemeen overzicht	40
1.1.3.2	Aard van goederen	42
1.1.3.3	Bestemmingsland van doorgevoerde militaire goederen	44
1.1.3.4	Buitenlandse bestemming van doorgevoerde militaire goederen	47
1.1.4	Conclusies m.b.t. de omvang en kenmerken van de buitenlandse handel in Vlaanderen	49
1.2	Analyse van het Vlaamse vergunningsbeleid voor militaire goederen	50
1.2.1	Overzicht van geweigerde vergunningen	50
1.2.1.1	Geweigerde invoervergunningen voor militaire goederen	50
1.2.1.2	Geweigerde uitvoervergunningen voor militaire goederen	51
1.2.1.3	Geweigerde doorvoervergunningen voor militaire goederen	53
1.2.1.4	Geweigerde uit- en doorvoervergunningen voor goederen van tweërlei gebruik	55

1.2.2	Overzicht van enkele opvallende goedgekeurde uitvoer- en doorvoervergunningen	57
1.2.2.1	Landen in burgeroorlog	57
1.2.2.2	Doorvoer van militair materieel naar West-Afrika	59
1.2.2.3	Conventionele wapenleveringen aan Iran, India en Pakistan	61
1.2.2.4	Wapenleveringen aan het Midden-Oosten	63
1.2.2.5	Het Europees wapenembargo op China en wapenleveringen aan Taiwan	65
1.2.3	Conclusie analyse vergunningsbeleid	66
2	PROFIEL VAN DE DEFENSIEGERELATEERDE INDUSTRIE IN VLAANDEREN	67
2.1	Methodologie	69
2.2	Overzicht van producten en diensten	72
2.2.1	Visualisatieschermen	72
2.2.2	Elektronische apparatuur	73
2.2.3	Militaire vliegtuigen	74
2.2.4	Militaire voertuigen	75
2.2.5	Militaire vaartuigen	76
2.2.6	Kleine wapens en munitie	76
2.2.7	Optica	76
2.2.8	Ondersteuning	77
2.2.9	Textielproducten	78
2.3	Specifieke bedrijfsprofielen	79
2.3.1	Barco	80
2.3.2	OIP Sensor Systems	82
2.3.3	Sabca Limburg	83
2.3.4	EADS DS Belgium	84
2.3.5	FN Zutendaal	85
2.4	Kenmerken van de defensiegerelateerde industrie	87
3	ALGEMENE CONCLUSIES	89

Disclaimer

Hoewel door het Vlaams Vredesinstituut uiterste zorgvuldigheid werd betracht bij de redactie van dit rapport, kan het niet aansprakelijk worden geacht of gesteld voor mogelijke onzorgvuldigheden of onvolledigheden. Tevens wordt geen enkele vorm van aansprakelijkheid aanvaard voor enig gebruik dat een lezer van dit rapport maakt. In het bijzonder heeft dit rapport niet tot doel, en mag het aldus niet in die zin geïnterpreteerd worden, om enig juridisch advies te verlenen. De geciteerde teksten dragen geen authentieke waarde. Tenzij uitdrukkelijk anders aangegeven, mag geen enkel van de in dit rapport gedane uitspraken toegeschreven worden aan één of meerdere van de Vlaamse instellingen: het rapport werd door het Vlaams Vredesinstituut in volledige onafhankelijkheid voorbereid.

1

Analyse van de Vlaamse invoer-, uitvoer- en doorvoervergunningen

Sinds september 2003 zijn de drie gewesten bevoegd voor de controle op de buitenlandse wapenhandel. In afwachting van een eigen Vlaams wapendecreet verloopt de controle in Vlaanderen nog steeds in het juridisch kader van de Belgische wet van 1991 en het KB van 1993¹. In dit hoofdstuk ligt de focus op de cijfergegevens van de Vlaams invoer, uitvoer en doorvoer van militaire goederen.

In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt een gedetailleerd beeld geschetst van de omvang en aard van de invoer, uitvoer en doorvoer van militaire goederen in/uit/via Vlaanderen. Dit gebeurt aan de hand van de beschikbare cijfers uit de periodieke rapporten van de Vlaamse Regering met betrekking tot de aangevraagde (en goedgekeurde) invoer-, uitvoer- en doorvoervergunningen in Vlaanderen. Het betreft de verslagen voor de periodes:

- september 2003 – februari 2004
- maart 2004 – augustus 2004
- september 2004 – december 2004
- januari – juni 2005
- juli – december 2005
- de maandelijkse verslagen voor:
januari, februari, maart, april, mei, juni en juli – augustus 2006¹

Bij het analyseren van deze cijfergegevens mogen we drie zaken niet uit het oog verliezen. Ten eerste: deze cijfers hebben enkel betrekking op de vergunningen die in de periode *september 2003 – augustus 2006* werden aangevraagd. Het betreft dus enkel vergunningsaanvragen die aan de Vlaamse administratie werden voorgelegd. Vóór de formele bevoegdheidsoverdracht in 2003 was de controle op de wapenhandel in praktijk ook al een aantal jaren impliciet geregionaliseerd. Sinds begin jaren '90 werden de Nederlandstalige vergunningsaanvragen behandeld door een Vlaams lid van de Federale regering, terwijl de Franstalige vergunningsaanvragen werden behandeld door een Waals lid van de Federale regering. In de loop van het onderzoek werd, waar het mogelijk en relevant was, ook gebruik gemaakt van 'Vlaamse' cijfergegevens uit de periode voor de bevoegdheidsoverdracht. Deze gegevens zijn echter niet volledig vergelijkbaar^{II} en worden enkel gebruikt om de huidige cijfers in een breder perspectief te plaatsen.

Ten tweede: deze cijfers hebben enkel betrekking op de vergunningen voor *militaire goederen met inbegrip van goederen die onder de militaire catch-all clause vallen*. De vergunningen voor goederen voor tweërlei gebruik vallen buiten de focus van dit onderzoek omdat momenteel geen periodieke cijfergegevens bekendgemaakt worden voor de aangevraagde vergunningen voor invoer, uitvoer of doorvoer van producten voor tweërlei gebruik².

I Voor een overzicht van het juridisch kader van de Vlaamse controle op de wapenhandel verwijzen we de geïnteresseerde lezer naar Castryck G., Depauw S., Duquet N., *Het Vlaamse wapenexportbeleid: een analyse van de juridisch context*, Vlaams Vredesinstituut (2006)

II De cijfers van voor en na de bevoegdheidsoverdracht zijn niet volledig vergelijkbaar aangezien de 'oude' cijfers betrekking hebben op alle invoervergunningen die in het Vlaams gewest werden aangevraagd en alle vergunningen die in het Brussels Hoofdstedelijk gewest in het Nederlands werden aangevraagd, terwijl de tweede reeks cijfers enkel betrekking hebben op de aanvragen in het Vlaamse gewest. Gezien het beperkte aantal invoervergunningen in het Brussels Hoofdstedelijk gewest sinds de bevoegdheidsoverdracht zijn we echter van mening dat de cijfers een zekere mate van vergelijking toelaten.

Ten derde moet worden benadrukt dat we in dit overzicht van Vlaamse buitenlandse handel van militaire goederen enkel oog hebben voor de *legale* handel in militaire goederen. Het is mogelijk dat er vanuit Vlaanderen vergunningplichtige goederen worden uitgevoerd waarvoor geen vergunning werd aangevraagd. De niet-legale handel in militair materieel valt echter buiten de scope van dit onderzoek.

In het tweede deel van dit hoofdstuk ligt de focus op het vergunningsbeleid van de Vlaamse Regering. De wijze waarop de Vlaamse regering de Belgische en Europese criteria tot goedkeuring of weigering van vergunningen interpreteert, staat hier centraal. In het voorliggend onderzoek maken we een vergelijkende analyse van een aantal geweigerde en goedgekeurde vergunningsaanvragen.

1.1

De omvang en kenmerken van de buitenlandse handel in militaire goederen

1.1.1 Invoer van militaire goederen naar Vlaanderen

1.1.1.1 Algemeen overzicht van de Vlaamse invoercijfers

Sinds de bevoegdheidsoverdracht eind augustus 2003 verleende de Vlaamse Regering 823 vergunningen voor invoer van militaire goederen in Vlaanderen. Samen vertegenwoordigen deze invoervergunningen een totale waarde van meer dan 71 miljoen euro. Dit betekent dat er door de Vlaamse Regering elke maand gemiddeld 23 invoervergunningen met een totale waarde van bijna 2 miljoen euro worden verleend (zie tabel 1).

Tabel 1: Overzicht van aantal en waarde van goedgekeurde **invoervergunningen** voor periode september 2003 – augustus 2006

Periode	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen *
Sept 2003 – febr 2004	118	6.962.685,98
Maart 2004 – aug 2004	176	12.190.285,32
Sept 2004 – dec 2004	51	2.708.265,94
Jan 2005 – juni 2005	174	20.503.398,83
Juli 2005 – dec 2005	100	3.810.539,92
Jan 2006 – augustus 2006	204	25.114.168,65
Totaal sinds sept 2003	823	71.289.344,64
Gemiddeld/maand sinds sept 2003	22,9	1.980.259,57

* Alle waarden in dit rapport zijn in euro, tenzij anders aangegeven.

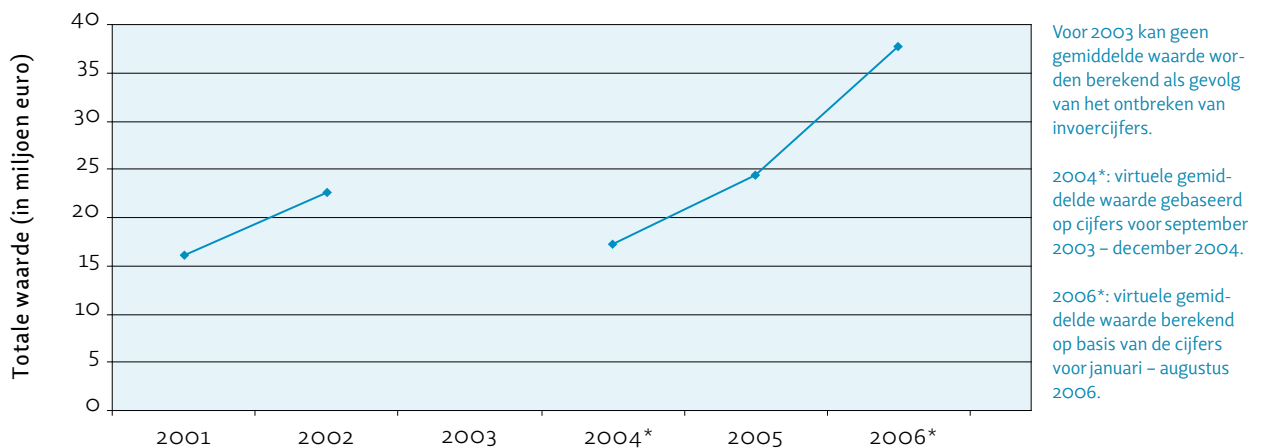
Uit de federale rapporten van voor de bevoegdheidsoverdracht kunnen we voor deze periode – in beperkte mate – informatie vinden met betrekking tot de invoer van militair materieel in Vlaanderen. Sinds 2001 werden de aangevraagde invoervergunningen opgesplitst naar de taal waarin deze vergunningen werden opgesteld. Door deze cijfers te vergelijken met de Vlaamse cijfers sinds de bevoegdheidsoverdracht kunnen we achterhalen of een algemene trend in invoervergunningen merkbaar is. De beschikbare cijfers hebben echter niet altijd betrekking op soortgelijke periodes. Om een idee te krijgen van mogelijke evoluties in het aantal vergunde invoertransacties is het noodzakelijk om de periodieke cijfers uit tabel 1 te standaardiseren naar kalenderjaar. Tabel 2 op volgende bladzijde geeft een overzicht van het aantal en de totale waarde van de vergunningen voor elk kalenderjaar.

Tabel 2: Overzicht van totaal aantal, totale waarde en gemiddelde waarde van goedgekeurde invoervergunningen per jaar

Periode	Totaal aantal vergunningen	Totale waarde vergunningen	Gemiddelde waarde van elke vergunning
2001	258	16.107.131,00	62.430,74
2002	295	22.637.773,00	76.738,21
2003	niet beschikbaar	niet beschikbaar	niet beschikbaar
2004 ^{III}	266,3	17.219.446,59	64.661,83
2005	274	24.313.938,75	88.737,00
2006 ^{IV}	306	37.671.252,98	123.108,67

Uit deze tabel blijkt dat voor de periode 2001 – 2006 het jaarlijks aantal invoervergunningen sterk schommelt. Er lijkt wel een stijgende lijn te zitten in de waarde van invoervergunningen. De hoge waarden van 2005 en 2006 zijn echter het gevolg van telkens een erg waardevolle invoervergunning van Italiaanse militaire voertuigen. Deze voertuigen waren bestemd voor een Vlaams bedrijf dat in opdracht van een Italiaanse constructeur voertuigen voor het Belgisch leger assembleert. Deze twee invoervergunningen hadden een respectievelijke waarde van 15 en 18 miljoen euro en trokken hierdoor de gemiddelde waarde en totale waarde van invoervergunningen voor deze twee jaren sterk omhoog.

Figuur 1: Overzicht van de totale waarde van goedgekeurde invoervergunningen per jaar voor periode 2001 – 2006

- III De cijfers voor 2004 hebben betrekking op periode september 2003 – december 2004. Aparte gegevens voor 2003 en 2004 zijn niet beschikbaar als gevolg van het ontbreken van een apart verslag voor periode september – december 2003. Daarom is het voor 2004 enkel mogelijk een schatting te maken van het aantal vergunningen en hun totale waarde. Deze schatting is gebeurd op basis van de beschikbare cijfers voor de periode september 2003 – december 2004. De schatting van het gemiddeld aantal vergunningen en de gemiddelde waarde voor 2004 gebeurt als volgt: voor de periode september 2003 – februari 2004 worden de aantallen en de waarde van vergunningen gedeeld door 3 (periode van 6 maanden wordt teruggebracht naar periode van slechts 2 maanden). Dit zou betekenen dat er in de eerste twee maanden van 2004 naar schatting 39,3 invoervergunningen werden goedgekeurd voor een totale waarde van 2.320.895,33 euro. Deze nieuwe fictieve cijfers worden daarna opgeteld bij de reële cijfers voor de twee overige periodes (maart – augustus 2004 en september – december 2004).
- IV De cijfers voor 2006 hebben betrekking op het virtuele jaar 2006. Het gemiddeld aantal vergunningen wordt berekend door het aantal vergunningen voor de periode januari-augustus 2006 (8 maanden) te vermenigvuldigen met 1,5 (8 x 1,5 = 12 maanden). Eenzelfde procedure werd gehanteerd voor de virtuele totale waarde van vergunningen in 2006.

1.1.1.2 Aard van ingevoerde militaire goederen

De periodieke verslagen van de Vlaamse Regering omtrent de Vlaamse wapenhandel laten niet enkel toe om na te gaan hoeveel vergunningen er werden goedgekeurd, maar ook de aard van het in-, uit- en doorgevoerde militair materieel. In de periode volgend op de bevoegdheidsoverdracht werd een erg ruwe classificatie van militaire goederen gehanteerd met enkel een onderscheid tussen 'lichte', 'halflichte', 'zware' en 'andere' militaire goederen. Voor de periode september 2003 – december 2004 kunnen we op basis van de ruwe classificatie (zie tabel 3) enkel afleiden dat er voornamelijk licht militair materieel werd ingevoerd in Vlaanderen (72%), gevolgd door 'ander' militair materieel (15%) en zwaar materieel (13%).

Tabel 3: Verdeling van goedgekeurde invoervergunningen naar type militair materieel voor periode september 2003 – december 2004^V

Aard	Aantal vergunningen	
	Aantal	% Totaal
Licht	249	72,2
Half licht	0	0,0
Zwaar	45	13,0
Andere	51	14,8
Totaal	345	100,0

Het is duidelijk dat de ruwe classificatie van militaire goederen nauwelijks toelaat een zicht te krijgen op welke soorten militaire goederen worden ingevoerd in Vlaanderen. Sinds 2005 wordt in de periodieke verslagen van de Vlaamse Regering evenwel gebruik gemaakt van een meer verfijnde klassenindeling die gebaseerd is op de gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen (ML1 tot ML22)³. Aangezien de Belgische wet op buitenlandse wapenhandel strenger is op het vlak van vergunningplichtige goederen dan de gemeenschappelijke EU-lijst is deze indeling aangevuld met een aantal 'Vlaamse' categorieën (ML23, 24, 25 en 26). Deze categorieën hebben betrekking op goederen die wel in België vergunningplichtig zijn, maar niet op de EU-lijst staan (bv. bepaalde geweren, munitie en ordehandhavingsmaterieel), en op goederen die onder de catch-all clause vallen (bv. visualisatieschermen met een militaire toepassing).

Momenteel wordt in de periodieke verslagen van de Vlaamse Regering voor elke uitvoer-, invoer- en doorvoervergunning aangegeven op welke soort militair materieel de vergunning betrekking heeft door gebruik te maken van de ML-categorie en (indien mogelijk) van een ML-subcategorie, die een meer specifieke omschrijving geeft van het materiaal.

^V Deze verdeling van vergunde invoer kan enkel worden berekend op basis van het aantal vergunningen, niet op basis van hun waarde. De reden hiervoor is dat in de verslagen van de Vlaamse administratie voor deze periode niet elke transactie afzonderlijk wordt gerapporteerd, maar gezamenlijk voor elk bestemmingsland. Hierdoor hebben de bedragen in de verslagen betrekking op de gezamenlijk waarde van de vergunningen voor elk bestemmingsland en dus niet voor elke vergunning afzonderlijk. Doordat naar een bestemmingsland vaak meerder types van militaire goederen worden uitgevoerd, kan dan ook niet bepaald worden wat de waarde is van elk type goed afzonderlijk.

Vaak blijft het echter onduidelijk wat er nu precies geleverd wordt omdat deze subcategorie in vele gevallen nog steeds meerdere soorten goederen groepeert. De subcategorie ML1a bijvoorbeeld staat voor 'geweren, karabijnen, revolvers, pistolen, machinepistolen en machinegeweren'. Bij de voorstelling van het jaarlijks verslag voor 2005 van de Vlaamse Regering in de Subcommissie Wapenhandel heeft de Vlaamse minister van Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie en Buitenlandse Handel aangekondigd dat de klassenindeling in de nabije toekomst nog verder zal worden verfijnd ⁴.

Tabel 4 geeft een overzicht van de verdeling van de militaire goederen op basis van het classificatiesysteem van de Europese Unie. Dit is, als gevolg van de eerder aangehaalde wijzigingen in rapportering, enkel mogelijk voor de periode van twintig maanden sinds januari 2005.

Tabel 4: Verdeling van vergunde invoer naar type militair materieel voor periode januari 2005 – augustus 2006

ML	Aard	Aantal vergunningen		Bedrag		Gemiddelde waarde per vergunning
		Aantal	%	Waarde	%	
ML1	'Kleine' wapens en toebehoren	249	52,1	3.571.941,76	7,2	14.345,15
ML3	Munitie en ontstekingsmechanismen	61	12,8	3.537.162,62	7,2	57.986,27
ML4	Ontploffingsmechanismen	1	0,2	311,00	0,0	311,00
ML5	Onderdelen van wapensystemen	12	2,5	2.286.408,61	4,6	190.534,05
ML6	Militaire voertuigen en onderdelen	29	6,1	36.074.656,70	73,0	1.243.950,54
ML7	Chemisch, biologisch of radioactief materieel	1	0,2	3.267,00	0,0	3.267,00
ML10	Militaire vliegtuigen en onderdelen	1	0,2	3.830,95	0,0	3.830,95
ML11	Elektronische apparatuur	1	0,2	93.250,38	0,2	93.250,38
ML15	Beeldvormingsapparatuur	9	1,9	654.885,26	1,3	72.765,03
ML22	Militaire 'technologie'	1	0,2	335,00	0,0	335,00
ML23	Geweren en munitie niet in EU-ML	74	15,5	2.648.763,44	5,4	35.794,0
ML25	Overige catch-all	4	0,8	11.096,10	0,0	2.774,03
ML26	Ordehandhavingmaterieel	27	5,6	405.669,31	0,8	15.024,79
	Combinatie	8	1,7	136.529,30	0,3	17.066,16
	Totaal	478	100,0	49.428.107,43	100,0	103.406,08

Twee criteria kunnen worden gebruikt voor het bepalen van het belang van bepaalde goederen in de invoer van militair materieel in Vlaanderen: het aantal invoervergunningen en de waarde van deze vergunningen.

In eerste instantie kijken we naar de verdeling van het aantal invoervergunningen. Hieruit blijkt dat vergunningen voor 'kleine' wapens (ML1) meer dan de helft van alle invoervergunningen voor hun rekening nemen, gevolgd door geweren en munitie die niet op de EU-lijst staan, maar in België wel vergunningplichtig zijn (ML23) en munitie en ontstekingsmechanismen (ML3). Ongeveer 80% van alle door de Vlaamse overheid verleende invoervergunningen sinds 2005 hebben betrekking op een van deze drie types van militair materieel. Ook voor militaire voertuigen en hun onderdelen (6,1%) en ordehandhavingsmaterieel (5,6%) worden geregeld invoervergunningen aangevraagd. De overige groepen van militaire goederen worden nauwelijks ingevoerd in Vlaanderen.

'Kleine' wapens (ML1), de enkel in België vergunningplichtige wapens (ML23) en munitie (ML3) mogen dan wel het overgrote deel van het aantal invoervergunningen voor hun rekening nemen, wanneer we de waarde van invoervergunningen als uitgangspunt nemen, krijgen we een heel ander beeld te zien. Deze drie types van militaire goederen, die samen instaan voor 80% van de invoervergunningen, realiseren slechts 20% van de totale waarde van verleende invoervergunningen. Bijna driekwart van de totale waarde van invoervergunningen is afkomstig van vergunningen die betrekking hebben op (onderdelen van) allerhande militaire voertuigen (ML6). Het betreft hier in hoofdzaak de twee eerder vermelde invoervergunningen van onderdelen van militaire voertuigen. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de gemiddelde waarde van de invoer van militaire voertuigen en hun onderdelen (1,2 miljoen euro) een stuk hoger ligt dan de gemiddelde waarde van de overige groepen militair materieel.

Om een meer overzichtelijk beeld te schetsen van de aard van goederen die in Vlaanderen worden ingevoerd, hebben we in een volgende stap de vergunningplichtige militaire goederen onderverdeeld in acht inhoudelijk coherente groepen.

- 1) **'Geweren en uitrusting'**: onder deze noemer groeperen we de 'kleine' en 'grote' wapens die op de EU-lijst staan (ML1 & ML2), de geweren die niet op de EU-lijst staan maar wel vergunningplichtig zijn in België (ML23), de munitie, ontstekingsmechanismen, ontploffingsmechanismen en uitrusting voor deze wapens (ML3, ML4 & ML5). Ook het in België vergunningplichtige ordehandhavingsmaterieel (ML26) wordt tot deze groep van militair materieel gerekend.
- 2) **'Geavanceerde wapensystemen'**: dit zijn de hoge kinetische wapensystemen (ML12) en de gerichte energiewapensystemen (ML19) en hun onderdelen.
- 3) **'Militaire vervoersmiddelen'**: deze categorie omvat alle speciaal voor militair gebruik ontworpen of aangepaste voertuigen (ML6), vaartuigen (ML9) en vliegtuigen (ML10) en hun onderdelen.

- 4) **‘Elektronica’**: onder deze noemer verstaan we voor militair gebruik ontworpen elektronische apparatuur en apparatuur voor het verstoren van satellietnavigatiesystemen (ML11) en voor militair gebruik ontwikkeld beeldvormingsapparatuur en apparatuur voor tegenmaatregelen (ML15) en hun onderdelen.
- 5) **‘Stoffen’**: dit zijn de chemische, biologische, radioactieve en explosieve materialen die op de EU-lijst staan. Het betreft meer bepaald chemisch of biologisch toxisch materieel, ‘stoffen voor oproerbeheersing’, radioactief materieel en aanverwante apparatuur (ML7) en ‘energetische’ materialen en aanverwante substanties (ML8).
- 6) **‘Ondersteuning’**: onder deze noemer groeperen we alle ML-categorieën van militaire goederen die ontworpen worden om andere militaire goederen van de EU-lijst te ontwikkelen, vervaardigen of gebruiken. Het betreft gepantserde of beschermende apparatuur (ML13), militair oefenmaterieel (ML14), halffabricaten voor militair gebruik (ML16), militaire uitrustingsstukken (ML17), apparatuur en technologie voor de productie van militaire goederen (ML18), cryogene en supergeleidende apparatuur (ML20), ‘programmatuur’ (ML21) en ‘technologie’ (ML22) voor de ontwikkeling, productie of gebruik van militaire goederen.
- 7) **‘Visualisatieschermen’** (ML24): dit zijn allerhande beeldschermen die worden gebruikt voor een militaire toepassing of aan een militaire klant worden geleverd en hierdoor onder de Belgische catch-all clausule vallen.
- 8) **‘Overige catch-all’** (ML25): dit zijn de overige goederen die vergunningplichtig zijn onder de Belgische catch-all clausule, bv. verlichting en -afbakening voor militaire luchthavens (ML25a) of telecommunicatie voor militaire klanten (ML25c).

Niet alle vergunningen hebben betrekking op slechts één type van militaire goederen. Af en toe wordt ook een vergunning verleend voor een combinatie van militaire goederen. Indien de goederen uit deze groep niet tot dezelfde ML-categorie horen, dan klasseren we deze goederen onder de noemer ‘combinatie’. Een aanvraag voor meerdere soorten militaire goederen komt niet frequent voor. Uit onderstaande tabel blijkt dat minder dan 2% van alle verleende invoervergunningen goederen van meerdere ML-categorieën omvatten.

Het overzicht van de vergunde invoer naar deze groepen in de onderstaande tabel is, gezien de dominantie van ML1 in het aantal goedgekeurde invoervergunningen, niet verrassend: bijna negen op tien goedgekeurde invoervergunningen in Vlaanderen hebben betrekking op militair materieel van de groep ‘geweren en uitrusting’. Kijken we naar de waarde van invoervergunningen dan verdwijnt de dominantie van deze conventionele wapens. De belangrijkste groep militaire goederen naar waarde is die van de militaire vervoersmiddelen (73%), gevolgd door geweren en uitrusting (25%).

In navolging van tabel 4 stellen we vast dat in Vlaanderen bijna uitsluitend geweren en uitrusting en (onderdelen van) militaire vervoersmiddelen worden ingevoerd. De overige groepen van militaire goederen worden nauwelijks ingevoerd.

Tabel 5: Verdeling vergunde invoer naar brede groepen van militair materieel voor periode januari 2005 – juni 2006

Groep	Aantal vergunningen		Bedrag		Gemiddelde waarde per vergunning
	Aantal	% Totaal	Waarde	% Totaal	
Geweren en uitrusting	424	88,7	12.450.256,70	25,2	29.363,81
Militaire vervoersmiddelen	30	6,3	36.078.487,70	73,0	1.202.616,26
Elektronica	10	2,1	748.135,64	1,5	74.813,56
Stoffen	1	0,2	3.267,00	0,0	3.267,00
Ondersteuning	1	0,2	335,00	0,0	335,00
Overige catch-all	4	0,8	11.096,10	0,0	2.774,03
Combinatie	8	1,7	136.529,30	0,3	17.066,16
Totaal	478	100,0	49.428.107,44	100,0	103.406,08

1.1.1.3 Herkomstlanden van ingevoerde militaire goederen

Tabel 6 geeft een overzicht van de verschillende landen waaruit Vlaanderen sinds september 2003 militair materieel heeft ingevoerd. In totaal betreft dit 31 landen van over heel de wereld. Het valt onmiddellijk op dat de Verenigde Staten op het vlak van aantal invoervergunningen het belangrijkste herkomstland is van militair materieel dat in Vlaanderen wordt ingevoerd. Van de 823 invoervergunningen die de afgelopen drie jaar werden goedgekeurd, waren er maar liefst 393 afkomstig uit de Verenigde Staten (48%).

De top-vijf van belangrijkste importeurs in termen van aantallen wordt vervolledigd door Duitsland, Zwitserland, Tsjechië en China. Het is opvallend dat China, waarnaar geen militair materieel mag worden uitgevoerd als gevolg van het Europees embargo dat werd ingesteld na de gebeurtenissen op het Tiananmen-plein in 1989, een van de belangrijke herkomstlanden is voor invoer van militair materieel in Vlaanderen. Sinds de bevoegdheidsoverdracht in september 2003 werden 28 invoervergunningen afkomstig uit China goedgekeurd voor een totale waarde van bijna 1,5 miljoen euro.

Tabel 6: Overzicht van de herkomstlanden van in Vlaanderen ingevoerde militaire goederen voor periode september 2003 – augustus 2006

Rang	Land van herkomst	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen	Rang
1	Verenigde Staten	393	14.219.199,80	2
2	Duitsland	121	4.202.351,32	4
3	Zwitserland	82	1.006.395,29	9
4	Tsjechië	34	3.392.156,31	5
5	China	29	1.462.725,02	7
6	Frankrijk	21	4.520.413,00	3
7	Zuid-Korea	18	1.003.609,16	10
8	Brazilië	15	1.567.000,00	6
9	Japan	13	627.514,21	13
10	Verenigd Koninkrijk	13	564.098,41	14
11	Turkije	15	460.317,15	15
12	Canada	13	79.345,69	23
13	Israël	10	1.392.457,10	8
14	Oostenrijk	9	158.700,00	22
15	Taiwan	7	785.810,50	11
16	Zuid-Afrika	7	378.962,00	17
17	Hongkong	4	426.924,15	16
18	Rusland	3	195.041,00	21
19	Italië	2	33.000.000,00	1
20	Finland	2	75.000,00	24
21	Zweden	2	27.332,78	25
22	Argentinië	1	768.557,00	12
23	Chili	1	334.673,00	18
24	Singapore	1	303.696,00	19
25	Noorwegen	1	300.000,00	20
26	Litouwen	1	26.584,80	26
27	Nederland	1	7.304,23	27
28	Wit-Rusland	1	1.857,00	28
29	Liechtenstein	1	1.000,00	29
30	Polen	1	148,00	30
31	Australië	1	30,57	31

Opvallend in tabel 6 is ook dat er slechts twee invoervergunningen voor militair materieel vanuit Italië zijn maar dat deze vergunningen, beiden voor onderdelen van militaire voertuigen, wel erg waardevol waren. Italië is hiermee in termen van waarde het belangrijkste herkomstland voor invoer van militair materieel in Vlaanderen, gevolgd door de Verenigde Staten en Frankrijk.

In tabel 7 worden de cijfers van de verschillende herkomstlanden gegroepeerd naar regio. Gezien de dominante positie van de Verenigde Staten in de lijst van herkomstlanden voor invoer van militair materieel in Vlaanderen is het geen verassing dat ongeveer de helft van alle invoervergunningen voor militair materieel uit Noord-Amerika (49%) zijn. Europa volgt op de tweede plaats (38%).

Dit betekent dat deze twee regio's samen instaan voor bijna 90% van alle invoervergunningen. De Aziatische landen nemen de overige 10% van het aantal invoervergunningen voor hun rekening. Vanuit de andere regio's wordt er dan ook nauwelijks militair materieel ingevoerd in Vlaanderen.

Tabel 7: *Overzicht van herkomst van in Vlaanderen ingevoerde militaire goederen naar regio (periode september 2003 – augustus 2006)*

Regio	Aantal vergunningen		Waarde vergunningen	
	Totaal	%	Totaal	%
Europa	310	37,7	47.938.699,30	67,2
EU-landen	207	25,2	45.974.088,90	64,5
Rest Europa	103	12,5	1.964.610,44	2,8
Noord-Amerika	406	49,3	14298545,50	20,1
Latijns-Amerika en Caribbean	17	2,1	2.670.230,00	3,7
Azië	82	10,0	6.002.877,12	8,4
Midden Oosten	10	1,2	1.392.457,02	2,0
Rest Azië	72	8,7	4.610.420,02	6,5
Afrika	7	0,9	378.962,00	0,5
Noord-Afrika	0	0,0	0,00	0,0
Sub-Sahara Afrika	7	0,9	378.962,00	0,5
Oceanië	1	0,1	30,75	0,0

Wanneer we onze aandacht vestigen op de waarde van de verschillende invoervergunningen naar regio, krijgen we een ander beeld te zien. Noord-Amerika en Europa staan nog steeds in voor bijna 90% van alle invoer van militair materieel in Vlaanderen, maar hebben gewisseld van positie. De invoer van militair materieel uit Europa is, hoewel minder talrijk, beduidend waardevoller dan de invoer van militair materieel uit Noord-Amerika. Dit is te verklaren doordat de invoer uit beide regio's sterk verschilt op vlak van de aard van militaire goederen.

In tabel 8 wordt een overzicht gegeven van de aard van goederen die in Vlaanderen worden geïmporteerd voor elke regio van herkomst. Aangezien de Vlaamse invoervergunningen vrijwel volledig betrekking hebben op geweren en hun toebehoren, werden er in tabel 8 slechts vier groepen van militair materieel onderscheiden: (1) geweren en hun toebehoren, (2) militaire vervoersmiddelen, (3) elektronica en (4) een restcategorie. Omwille van de erg beperkte invoer vanuit Afrika, Latijns-Amerika en Oceanië groeperen we ook deze cijfers.

Tabel 8: Aard van goederen naar regio van herkomst (in aantal vergunningen) voor periode januari 2005 – augustus 2006

	Regio				Totaal
	Europa	Noord-Amerika	Azië	Overige regio's	
Geweren en uitrusting	144	221	41	18	424
Militaire vervoersmiddelen	13	13	4	0	30
Elektronica	2	0	8	0	10
Overige	7	7	0	0	14
Totaal	166	241	53	18	478

Uit de bovenstaande tabel kunnen we afleiden dat, ongeacht de regio van herkomst, geweren en hun toebehoren het belangrijkste importproduct zijn in Vlaanderen. Er zijn echter wel een aantal belangrijke nuanceverschillen.

Een eerste verschil heeft betrekking op het type van geweren dat wordt ingevoerd vanuit de verschillende regio's. Vanuit Europa en Noord-Amerika worden voornamelijk wapens van het type ML1 ingevoerd; vanuit Azië daarentegen vooral wapens en munitie die niet op de EU-lijst van militaire goederen staan maar in België wel vergunningplichtig zijn. De invoer uit de overige regio's bestaat dan weer voornamelijk uit de invoer van munitie uit Brazilië.

Een tweede belangrijk verschil betreft de mate van dominantie van het item geweren en uitrusting. Terwijl vanuit Latijns-Amerika, Afrika en Oceanië enkel dit soort militaire goederen worden ingevoerd, zijn de andere regio's ook een belangrijke leverancier van andere goederen. Voor Europa en Noord-Amerika betreft dit in eerste instantie (onderdelen voor) militaire vervoersmiddelen. De invoer vanuit Azië daarentegen bestaat vaak uit elektronica: 15% van de betreffende invoer is militaire elektronische apparatuur, waar het algemeen gemiddelde slechts 2% bedraagt. In tegenstelling tot wat we op het eerste zicht verwachten zijn deze hoogtechnologische producten niet afkomstig uit 'typische elektronicalanden' zoals Japan, Singapore en Zuid-Korea maar uit het Midden-Oosten (beeldvormingsapparatuur vanuit Israël voor Vlaamse defensiegerelateerde industrie).

1.1.1.4 Vlaamse bestemming van ingevoerde militaire goederen

Uit de voorgaande secties blijkt dat in Vlaanderen voornamelijk geweren & uitrusting en militaire vervoersmiddelen worden ingevoerd en dat deze producten voornamelijk uit Europa en Noord-Amerika afkomstig zijn. In een volgende stap gaan we na voor wie deze ingevoerde goederen bestemd zijn.

Zowel uit de statistieken voor de periode voor januari 2005 als na januari 2005 blijkt duidelijk dat voornamelijk Vlaamse handelaars militaire goederen invoeren: meer dan de helft van alle goedgekeurde invoervergunningen hebben een Vlaamse handelaar als bestemming (zie tabel 9).

Aangezien het grootste deel van deze militaire producten op de binnenlandse markt terecht komt, kunnen we ervan uitgaan dat de uiteindelijke eindgebruiker van deze ingevoerde producten particulieren en ordediensten zijn. Particulieren kopen deze goederen niet enkel via Vlaamse handelaars, maar voeren deze producten ook rechtstreeks vanuit het buitenland in: ongeveer een kwart van alle invoervergunningen worden door particulieren aangevraagd. Het betreft vooral relatief goedkope goederen: slechts 0,1% van de totale waarde van de invoervergunningen vertegenwoordigt een transactie met een Vlaamse particulier als rechtstreekse bestemming. De overige invoervergunningen zijn bestemd voor de Vlaamse industrie. Vanaf 2005 wordt in de periodieke rapporten van de Vlaamse Regering een onderscheid gemaakt tussen de defensiegerelateerde en de overige industrie als bestemming. Hierdoor kunnen we besluiten dat er wel meer invoervergunningen bestemd zijn voor de defensiegerelateerde industrie maar dat de invoervergunningen met bestemming de niet-defensiegerelateerde industrie over het algemeen meer waarde hebben.

Tabel 9: *Overzicht van verdeling ingevoerde goederen naar bestemming*

	Aantal vergunningen		Waarde vergunningen	
	Totaal	%	Totaal	%
September 2003 – december 2004				
Industrie	72	20,9	-	-
Handelaar	185	53,6	-	-
Particulier	88	25,5	-	-
Totaal	345	100,0	-	-
Januari 2005 – augustus 2006				
Defensiegerelateerde industrie	30	6,3	4169988,14	8,4
Industrie	16	3,4	16868070,41	34,2
Handelaar	296	62,3	28252079,55	57,2
Particulier	133	28,0	64567,55	0,1
Totaal	475	100,0	49354705,69	100,0

De dominantie van handelaars als importeurs van militair materieel kan het gevolg zijn van de dominantie van geweren en hun toebehoren in de Vlaamse invoer van militair materieel. De discrepanties tussen de aantallen en de waarde van invoervergunningen bij sommige bestemmingen kunnen het gevolg zijn van de invoer van verschillen types militair materieel. Om dit te toetsen analyseren we of er verschillen bestaan in de aard van militair materieel dat de verschillende Vlaamse bestemmingen invoeren (zie tabel 10).

Tabel 10: Overzicht van aantal goedgekeurde invoervergunningen naar aard van producten en bestemming voor periode januari 2005 – augustus 2006

Type materieel	Defensiegerel. industrie	Industrie	Handelaar	Particulier	Totaal
Geweren en uitrusting	14	0	281	127	422
Militaire vervoersmiddelen	8	13	8	1	30
Elektronica	8	1	0	0	9
Overige groepen	0	2	7	5	14
Totaal	30	16	296	133	475

Het valt onmiddellijk op dat handelaars en particulieren vrijwel enkel geweren en hun toebehoren invoeren en dat de invoer van deze producten vrijwel uitsluitend voor handelaars en particulieren bestemd zijn. Dit neemt echter niet weg dat ook de (vrij beperkte) invoer door de defensiegerelateerde industrie voor ongeveer de helft uit geweren en hun uitrusting bestaat. Het gaat hier echter niet om dezelfde militaire goederen. Terwijl de handelaars en particulieren vooral ‘kleine’ wapens (ML1) invoeren, gaat het bij de defensiegerelateerde industrie vrijwel uitsluitend om wapenvizieren en systemen om doelwitten te bepalen (ML5). Behalve deze onderdelen van wapensystemen voert de Vlaamse defensiegerelateerde industrie ook (onderdelen van) militaire vervoersmiddelen en militaire elektronica in.

De Vlaamse defensiegerelateerde industrie heeft dus een vrij gediversifieerd invoerpatroon. Dit is niet het geval bij de niet-defensiegerelateerde industrie: deze bedrijven hebben voornamelijk invoervergunningen nodig voor militaire vervoermiddelen en/of hun onderdelen. De overige invoervergunningen met defensiegerelateerde industrie als bestemming hebben betrekking op elektronica en producten die onder de Belgische catch-all clause vallen.

Conclusie

Algemeen kunnen we stellen dat militaire goederen die in Vlaanderen worden ingevoerd meestal afkomstig zijn uit Noord-Amerika (Verenigde Staten) en Europa (Duitsland, Frankrijk, Italië, Tsjechië, Zwitserland). Ook vanuit Azië (China, Zuid-Korea) worden er militaire goederen ingevoerd, maar op beduidend kleinere schaal. Vooral handelaars en in mindere mate particulieren voeren militaire goederen in. Het aantal vergunningen voor invoer van militaire goederen door de Vlaamse industrie is vrij beperkt.

In hoofdzaak worden in Vlaanderen slechts twee types van militair materieel ingevoerd: 'geweren en uitrusting' en 'militaire vervoersmiddelen'.

De groep producten die we als geweren en uitrusting klasseren zijn zonder meer dominant in het aantal verleende invoervergunningen en zijn grotendeels voor Vlaamse handelaars en particulieren bestemd. Vanuit Noord-Amerika en Europa worden voornamelijk 'kleine' wapens ingevoerd, vanuit Azië vooral geweren en munitie die niet op de EU-lijst van militaire goederen staan maar die in België wel vergunningplichtig zijn.

In termen van waarde zijn militaire vervoersmiddelen en hun onderdelen (vooral militaire voertuigen) het belangrijkste militair importproduct in Vlaanderen. Deze goederen worden voornamelijk vanuit Europa en Noord-Amerika ingevoerd met als bestemming de industrie, de defensiegerelateerde industrie en handelaars. Vermits in de EU-lijst geen aparte categorie voorzien werd voor enerzijds voertuigen en anderzijds onderdelen van deze voertuigen is deze informatie moeilijk verder te verfijnen. Het lijkt aannemelijk dat handelaars vooral volledige voertuigen invoeren, terwijl de invoer door de industrie eerder gericht is op onderdelen en die gebruikt worden in het eigen productieproces.

1.1.2 Uitvoer van militaire goederen vanuit Vlaanderen

1.1.2.1 Algemeen overzicht Vlaamse uitvoercijfers

In totaal werden er sinds de bevoegdheidsoverdracht in 2003 reeds 630 vergunningen voor de uitvoer van militair materieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Deze uitvoervergunningen hebben een totale waarde van ongeveer 936 miljoen euro. Dit betekent dat er in Vlaanderen sinds het najaar van 2003 maandelijks gemiddeld 17,5 uitvoervergunningen worden goedgekeurd (met een gemiddelde maandelijkse waarde van bijna 26 miljoen euro).

In werkelijkheid vond er de afgelopen drie jaren meer uitvoer naar het buitenland plaats van vergunningplichtige militaire goederen die in Vlaanderen werden vervaardigd. Zo zijn er een aantal bedrijven die in Vlaanderen gevestigd zijn maar die hun militaire goederen via het moederbedrijf dat gesitueerd is in een ander gewest, uitvoeren (o.a. Sabca Limburg, FN Zutendaal). De aanvragen voor uitvoervergunningen van deze goederen gebeuren in een ander gewest en komen dus niet in Vlaamse uitvoercijfers voor⁵. Behalve deze bedrijven zijn er ook een aantal bedrijven die zich niet bewust zijn van de vergunningplicht voor de uitvoer van hun producten en die hierdoor tot op heden nog geen uitvoervergunningen hebben aangevraagd⁶.

Tabel 11: Overzicht van aantal en waarde van Vlaamse verleende uitvoervergunningen voor periode september 2003 – augustus 2006

Periode	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen
Sept 2003 – febr 2004	138	231.767.780,19
Maart 2004 – aug 2004	143	260.082.356,38
Sept 2004 – dec 2004	69	140.001.492,77
Jan 2005 – juni 2005	96	132.084.788,60
Juli 2005 – dec 2005	72	23.366.285,19
Jan 2006 – aug 2006	112	148.593.013,75
Totaal sinds sept 2003	630	935.895.716,88
Gemiddeld/maand sinds sept 2003	17,5	25.997.102,97

Op basis van de federale rapporten kan worden onderzocht of er sinds 1994 een evolutie merkbaar is in de totale omvang van de Vlaamse wapenuitvoer. Tabel 12 geeft een overzicht van het jaarlijks aantal vergunningen en van de totale en gemiddelde waarde van deze vergunningen.

Tabel 12: Overzicht van totaal aantal, totale waarde en gemiddelde waarde van verleende uitvoervergunningen per jaar sinds 1994 ^{VI}

Jaar	Totaal aantal vergunningen	Totale waarde vergunningen	Gemiddelde waarde vergunning
1994	-	62.940.165,94	-
1995	242	172.914.174,55	714.521,38
1996	220	175.470.575,48	797.593,52
1997	216	150.336.230,73	696.001,07
1998	204	138.920.620,75	680.983,44
1999	217	275.509.535,72	1.269.629,20
2000	194	290.490.815,82	1.497.375,34
2001	207	307.573.874,00	1.485.864,13
2002	277	457.558.042,00	1.651.834,09
2003	niet beschikbaar	niet beschikbaar	niet beschikbaar
2004 ^{VII}	258	477.339.775,88	1.850.154,17
2005	168	155.451.073,79	925.304,01
2006 ^{VIII}	168	222.889.520,63	1.326.723,34

Een blik op tabel 12 laat ons onmiddellijk toe om vast te stellen dat de totale waarde van de Vlaamse uitvoer van militair materieel een erg sterke stijging kende doorheen de jaren '90. In de periode 1994 – 2002 steeg de waarde van de Vlaamse wapenuitvoer spectaculair (van 62,9 naar 457,6 miljoen euro). Figuur 2 toont aan dat deze stijging grosso modo in twee etappes verliep (1994 – 1998 en 1998 – 2002).

Uit tabel 12 kunnen we verder afleiden dat deze stijging niet zozeer het gevolg is van een toename van het aantal uitvoervergunningen, maar eerder van een stijging in de gemiddelde waarde van de uitvoervergunningen. In 1995 bedroeg de gemiddelde waarde van een uitvoervergunning slechts 715.000 euro vergeleken met bijna 1,7 miljoen euro in 2002. De sterke opgang van de totale waarde van de Vlaamse wapenuitvoer in de late jaren negentig was dus niet zo zeer het resultaat van meer goedgekeurde uitvoervergunningen, maar eerder van de uitvoer van duurere militaire goederen.

In de zomer van 2003 werd, zoals geweten, beslist om de bevoegdheid voor de controle op de wapenhandel te regionaliseren. De federale cijfers voor de eerst acht maanden van 2003 zijn nooit publiek gemaakt en blijven tot op heden onbekend. Hierdoor kunnen we ook geen zicht krijgen op het aantal en de waarde van de Vlaamse uitvoervergunningen voor de periode

VI Net zoals bij de invoervergunningen hebben de cijfers van voor de bevoegdheidsoverdracht betrekking op de aanvragen voor vergunningen bij het Vlaamse gewest en de Nederlandstalige aanvragen bij het Brussels Hoofdstedelijk gewest.

VII De geschatte cijfers voor 2004 werden op dezelfde wijze berekend als bij de geschatte invoercijfers van 2004 (zie sectie 1.1.1.2).

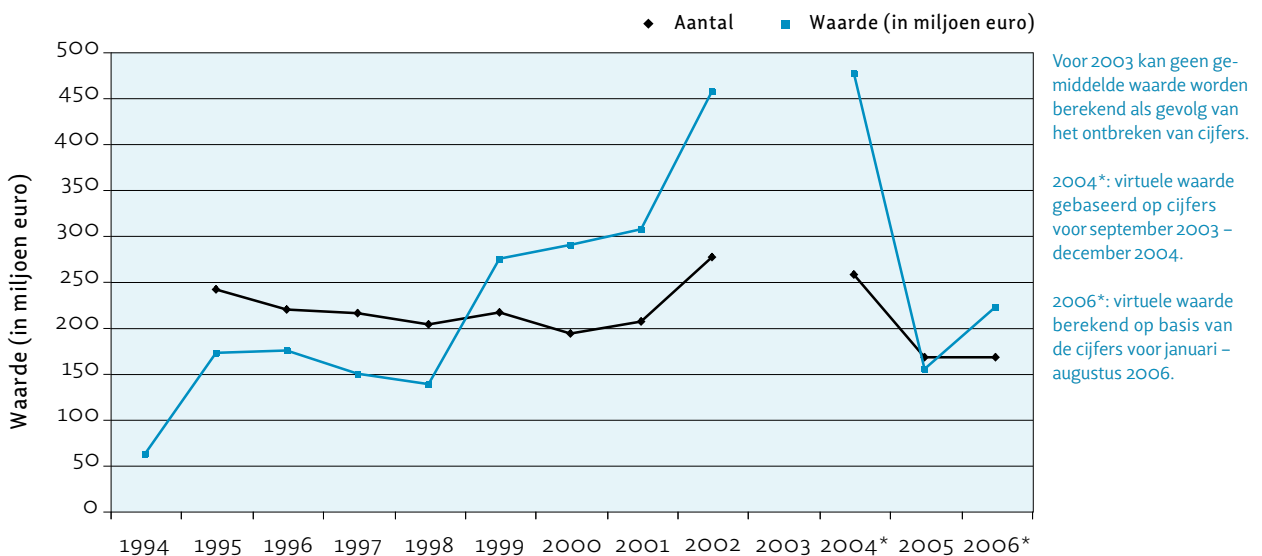
VIII De cijfers voor 2006 hebben betrekking op het virtuele jaar 2006. Hierbij wordt dezelfde berekeningsformule toegepast als bij de virtuele invoercijfers van 2004 (zie sectie 1.1.1.2).

januari – augustus 2003. Maar zelfs zonder deze cijfers kunnen we vaststellen dat de Vlaamse uitvoer in de periode rond de bevoegdheidsoverdracht haar hoogtepunt bereikte. In 2004 bleef de totale waarde van uitvoervergunningen vrij stabiel vergeleken met 2002, maar in 2005 zakte de totale waarde van uitvoervergunningen spectaculair: slechts 155,4 miljoen euro vergeleken met 477,3 miljoen euro in 2004.

In de bespreking van de jaarcijfers van 2005 in de Subcommissie Wapenhandel van het Vlaams Parlement werd de daling verklaard door de bevoegde minister ⁷. De daling zou het gevolg zijn van de drastische daling van de waarde van uitvoervergunningen in de tweede jaarhalf van 2005. Een vaststelling die wordt bevestigd door tabel 12. Deze daling kan volgens de administratie worden toegeschreven aan twee factoren. Ten eerste, de daling van de uitvoer van visualisatieschermen (ML24) die te wijten is aan een vermindering van het aantal bestellingen door de Europese en Amerikaanse defensie-industrie. Deze vermindering van bestellingen heeft verstrekkende gevolgen voor de Vlaamse exportcijfers gezien de traditionele dominantie van dit soort goederen in de totale waarde van uitvoervergunningen (zie verder). Ten tweede, een daling in de uitvoer van militaire elektronica (ML11) doordat de definitieve exporten met voorlegging van een internationaal invoercertificaat traditioneel zouden worden gepland in de eerste jaarhalf. Zoals we later in dit rapport zullen vaststellen realiseren deze twee soorten van militaire goederen over het algemeen de meest waardevolle uitvoervergunningen. De daling in uitvoer van deze twee soorten van materieel komt dan ook tot uiting in de relatief lage gemiddelde waarde van vergunningen in 2005.

Volgens de administratie is het nog te vroeg om zich nu al uit te spreken of de daling van 2005 deel uitmaakt van een systematische daling van de Vlaamse wapenuitvoer op langere termijn ⁸. Op basis van tabel 12 kunnen we in ieder geval besluiten dat de nominale totale waarde van uitvoervergunningen in 2005 een stuk lager ligt dan in de piekperiode in de jaren rond de bevoegdheidsoverdracht, maar dat er nog steeds voor ongeveer dezelfde waarde werd uitgevoerd als in de periode 1995 – 1998 (zie figuur 2).

Figuur 2: Evolutie waarde (in miljoen euro) Vlaamse uitvoervergunningen, 1994 – 2006

Opvallend is ook dat de waarde van de Vlaamse wapenuitvoer in 2006 zeer waarschijnlijk een stuk hoger zal liggen dan in 2005. In de eerste acht maanden van 2006 werden reeds 112 uitvoervergunningen goedgekeurd met een totale waarde van bijna 150 miljoen euro. Als deze cijfers zich doorzetten, dan zal de totale waarde voor 2006 ongeveer 223 miljoen euro bedragen (een stijging van 43% t.o.v. 2005).

1.1.2.2 Situering van de Vlaamse wapenexport in Europese context

In het kader van de Europese gedragscode voor de uitvoer van militair materieel wordt van de EU-lidstaten verwacht dat ze de andere lidstaten elk jaar op de hoogte stellen van hun uitvoercijfers van het voorbije jaar en van de opvolging van de gedragscode. Deze nationale jaarrapporten worden door de Europese Werkgroep rond conventionele wapens (COARM) gebundeld en vrijgegeven. Op basis van deze COARM-rapporten kan vrij gedetailleerd onderzocht worden welke militaire goederen naar welke bestemming worden uitgevoerd door de verschillende EU-lidstaten⁹. Op basis van deze rapportage is een vergelijking van de omvang van de wapenuitvoer van de verschillende lidstaten mogelijk. Met het oog op het inschalen van België – en later Vlaanderen – binnen deze rangschikking wordt in tabel 13 voor elke EU-lidstaat de totale waarde van de uitvoer van militaire goederen in 2004 gegeven.

Tabel 13: Waarde van goedgekeurde uitvoervergunningen voor producten op de EU-lijst per land (2004)

Rang	Land	Waarde
1	Frankrijk	13.570.200.850
2	Duitsland	3.806.726.008
3	Verenigd Koninkrijk	2.974.660.000
4	Italië	1.489.777.676
5	Zweden	744.450.000
6	Nederland	624.400.796
7	België	543.544.520
8	Spanje	439.632.519
9	Finland	328.171.348
10	Polen	263.314.753
11	Tsjechië	123.664.000
12	Denemarken	101.011.109
13	Slovakije	65.294.684
14	Hongarije	40.244.000
15	Ierland	27.084.878
16	Portugal	17.221.381
17	Oostenrijk	15.541.846
18	Griekenland	15.135.751
19	Litouwen	3.485.061
20	Malta	2.054.851

Rang	Land	Waarde
21	Slovenië	1.030.743
22	Estland	881.560
23	Luxemburg	324.100
24	Letland	304.394
25	Cyprus	217.321
	Totaal	25.198.374.150

Hierbij dienen we te benadrukken dat deze lijst enkel gebruikt kan worden voor een ruwe schatting van de positie van België binnen een Europese context. Onderzoek van SIPRI naar de wijze waarop de COARM-rapporten worden samengesteld, heeft namelijk aangetoond dat de EU-lidstaten niet op eenduidige wijze hun wapenuitvoer rapporteren aan COARM¹⁰. Zo kan de erg hoge waarde van Frankrijk grotendeels worden verklaard door de vaststelling dat dit land niet enkel de waarde van daadwerkelijke uitvoervergunningen rapporteert, maar de totale waarde van alle onderhandelingsvergunningen.

Tabel 13 kan ons dus niet helpen in het bepalen van de precieze plaats van België op de ranglijst van Europese wapenuitvoerende landen, maar kan ons wel een idee geven van meer algemene vaststellingen. Zo kunnen we afleiden dat Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Italië de belangrijkste wapenuitvoerende landen van de EU zijn. Ook kunnen we besluiten dat een tiental EU-landen nauwelijks militair materieel uitvoeren. België neemt, met een totale waarde van uitvoervergunningen van 543,5 miljoen euro, een middenpositie in.

Het is moeilijk te bepalen waar Vlaanderen zou staan op deze lijst. Ten eerste ontbreekt er een apart verslag van de Vlaamse Regering voor de uitvoervergunningen van 2004, maar zijn er enkel drie periodieke verslagen beschikbaar (waaronder de periode september 2003 – februari 2004). Door de overlap in jaren (2003 – 2004) kunnen we een Vlaams cijfer voor 2004 enkel berekenen door een beroep te doen op de jaarverslagen van de twee overige gewesten en deze af te trekken van het totale bedrag in 2004. Een tweede probleem is dat de cijfers van COARM enkel betrekking hebben op EU-vergunningplichtige goederen. Niet alle goederen die in België vergunningplichtig zijn, staan echter ook op de EU-lijst. De gegevens in de periodieke verslagen van de drie gewesten voor deze periode maken geen onderscheid tussen EU-vergunningplichtige goederen en de militaire goederen die specifiek in België een vergunning vereisen. Hierdoor kan enkel een schatting worden gemaakt van het Vlaamse aandeel in het Belgische COARM-cijfer.

In het Brussels gewest werden in 2004 slechts 37 uitvoervergunningen goedgekeurd met een totale waarde van 17,3 miljoen euro¹¹. Dit komt neer op slechts 3,2% van de totale waarde van de Belgische wapenuitvoer. Het Brusselse aandeel is dus miniem. Uit het jaarlijks rapport van de Waalse regering met betrekking tot de uitvoer van militair materieel leren we dat in 2004 voor 413,1 miljoen euro aan uitvoervergunningen, oftewel driekwart van de totale waarde van Belgische uitvoervergunningen, werd afgeleverd door het Waals gewest¹². Door de waarde van Wallonië en Brussel af te trekken van de totale Belgische waarde blijft er slechts 113,1 miljoen euro over voor Vlaanderen. Dit komt neer op 21% van de totale Belgische waarde. Aangezien de Waalse defensie-industrie voornamelijk ‘conventioneel’ militair materieel produceert, kunnen

we ervan uitgaan dat de grote meerderheid van de goederen die vanuit Wallonië worden uitgevoerd, in tegenstelling tot Vlaanderen (zie verder), wel op de EU-lijst staan. Rekeninghoudend met een beperkt aantal Waalse uitvoervergunningen voor goederen die niet op de EU-lijst staan, schatten we het Vlaamse aandeel in het COARM-cijfer op 25 à 35%. Dit zou betekenen dat de waarde van de Vlaamse uitvoer van EU-vergunningplichtige militaire goederen ergens tussen de waarde van Polen en Tsjechië schommelt.

Zoals we later in dit rapport zullen vaststellen, heeft een aanzienlijk deel van de Vlaamse uitvoervergunningen betrekking op goederen die niet op de EU-lijst staan maar wel in België vergunningplichtig zijn. De Vlaamse wapenuitvoer is dus belangrijker dan we op het eerste zicht zouden vermoeden. Indien we alle goedgekeurde uitvoervergunningen van Vlaanderen en Wallonië vergelijken, en dus niet enkel de vergunningen voor goederen die op de EU-lijst staan, dan kunnen we besluiten dat Vlaanderen in 2004 ongeveer evenveel militair materieel heeft uitgevoerd als Wallonië (respectievelijk 477,3 en 413,1 miljoen euro). In de volgende sectie overlopen we het aandeel van de Vlaamse uitvoervergunningen in de totale Belgische cijfers.

1.1.2.3 Vlaamse uitvoer in de Belgische context

Het valt onmiddellijk op in tabel 14 en figuur 3 dat Vlaanderen lange tijd beduidend minder militaire goederen uitvoerde dan Wallonië. Rond de eeuwwisseling is daar echter verandering in gekomen: tussen 1999 en 2002 schommelde het Vlaamse aandeel in de totale waarde van verleende uitvoervergunningen rond 40% van de totale Belgische waarde.

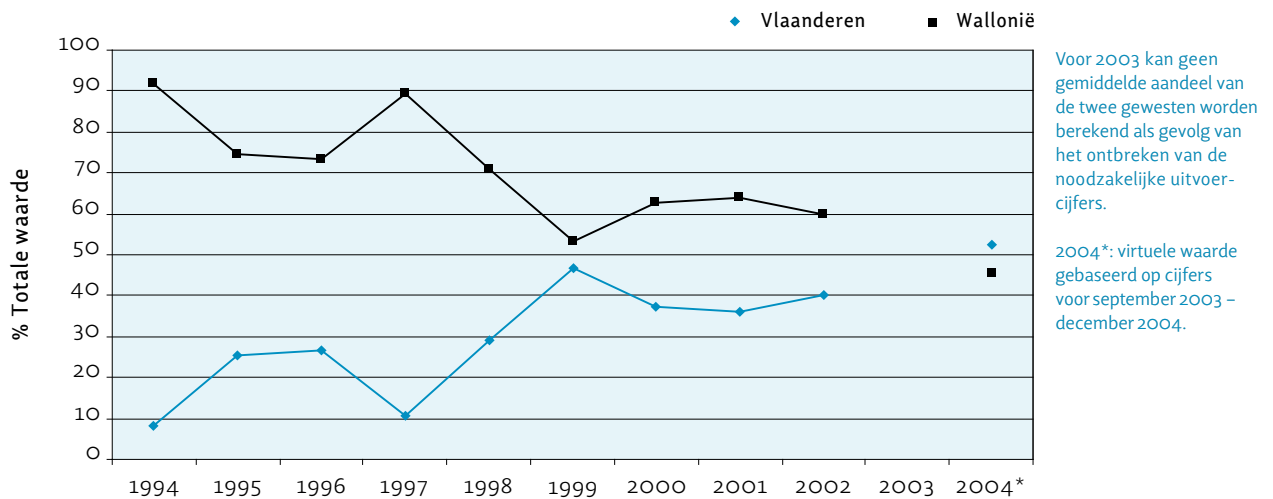
Tabel 14: Aandeel van Vlaanderen en Wallonië in het totaal aantal en de totale waarde van vergunningen

Jaar	Aantal vergunningen				Waarde vergunningen			
	Vlaanderen		Wallonië		Vlaanderen		Wallonië	
	Aantal	%	Aantal	%	Waarde	%	Waarde	%
1994	-		-		62.940.165,94	8,0	723.502.041,40	92,0
1995	242	22,4	840	77,6	172.914.174,55	25,4	506.920.145,29	74,6
1996	220	19,7	897	80,3	175.470.575,48	26,7	481.061.645,84	73,3
1997	216	18,2	969	81,8	150.336.230,73	10,6	1.262.480.776,50	89,4
1998	204	19,9	822	80,1	138.920.620,75	29,1	337.727.951,78	70,9
1999	217	23,3	714	76,7	275.509.535,72	46,8	312.612.477,62	53,2
2000	194	22,1	685	77,9	290.490.815,82	37,4	487.098.547,29	62,6
2001	207	22,6	709	77,4	307.573.874,00	36,2	541.032.476,00	63,8
2002	277	27,6	726	72,4	457.558.042,00	40,2	682.031.257,00	59,8
2003	-		-		-		-	
2004 ^{IX}	258	29,5	618	70,5	477.339.775,88	52,6	413.114.005,00	45,5

IX Voor Vlaanderen was er geen apart overzicht voor 2004 en werden de cijfers geschat op basis van de periode september 2003-december 2004. De berekeningswijze van deze schatting is dezelfde als werd gebruikt bij de geschatte invoercijfers van 2004 (zie sectie 1.1.1.2).

In 2004 oversteeg de totale waarde van Vlaamse uitvoervergunningen voor het eerst die van de Waalse. Door het voorlopig ontbreken van een Waals jaarrapport voor 2005 kon de vergelijking tussen Vlaanderen en Wallonië voor het afgelopen kalenderjaar niet worden gemaakt. Gezien de drastische daling van de Vlaamse exportwaarde vermoeden we dat de waarde van verleende uitvoervergunningen in 2005 een stuk hoger ligt in Wallonië dan in Vlaanderen.

Figuur 3: Aandeel Vlaanderen en Wallonië in totale waarde van goedgekeurde uitvoervergunningen

1.1.2.4 Aard van uit Vlaanderen uitgevoerde goederen

Om een gedetailleerd beeld te schetsen van de aard van de Vlaamse wapenuitvoer is het noodzakelijk om een onderscheid te maken tussen de verschillende types van militair materieel. Voor de periode september 2003 tot december 2004 kunnen we, als gevolg van de beperkte transparantie in rapportering, enkel afleiden dat de overgrote meerderheid van het aantal uitvoervergunningen (83%) betrekking had op militair materieel van het 'andere' type.

Tabel 15: Verdeling vergunde uitvoer naar type militair materieel voor periode september 2003 – december 2004

Aard	Aantal vergunningen	
	Aantal	% Totaal
Licht	15	4,3
Half licht	0	0,0
Zwaar	44	12,6
Andere	291	83,1
Totaal	350	100,0

Het is duidelijk dat deze ruwe classificatie ons weinig leert over de specifieke aard van uitgevoerde producten. Sinds 2005 is deze ruwe classificatie van militair materieel in de Vlaamse periodieke rapporten vervangen door de indeling die gebruikt wordt in de EU-lijst van militaire goederen, aangevuld met een aantal categorieën van militair materieel die niet op deze lijst staan maar wel in België vergunningplichtig zijn.

Tabel 16 geeft een overzicht van de verdeling van de goedgekeurde uitvoervergunningen naar deze specifieke types van militair materieel.

Tabel 16: Verdeling vergunde uitvoer naar type militair materieel voor periode januari 2005 – augustus 2006

ML	Aard	Aantal vergunningen		Bedrag		Gemiddelde waarde per vergunning
		Aantal	%	Waarde	%	
ML1	'Kleine' wapens en munitie	10	3,6	2.128.877,07	0,7	212.887,71
ML3	Munitie en ontstekingsmechanismen	2	0,7	33.627,90	0,0	16.813,95
ML5	Onderdelen van wapensystemen	5	1,8	3.490.436,11	1,1	698.087,22
ML6	Militaire voertuigen en onderdelen	19	6,8	6.077.433,18	2,0	319.864,90
ML8	Energetische materialen	9	3,2	4.837,08	0,0	537,45
ML9	Oorlogsschepen en onderdelen	1	0,4	180.900,00	0,1	180.900,00
ML11	Elektronische apparatuur	19	6,8	88.508.572,60	29,1	4.658.345,93
ML15	Beeldvormingsapparatuur	34	12,1	4.991.692,44	1,6	146.814,48
ML21	Militaire 'programmatuur'	2	0,7	386.428,00	0,1	193.214,00
ML23	Geweren en munitie niet in EU-ML	3	1,1	8.328,94	0,0	2.776,31
ML24	Visualisatieschermen (catch-all)	147	52,5	178.389.329,00	58,7	1.213.532,85
ML25	Overige catch-all	24	8,6	4.706.440,40	1,5	196.101,68
	Combinatie	5	1,8	15.106.180,00	5,0	3.021.236,00
	Totaal	280	100,0	304.013.082,28	100,0	1.085.761,01

Het valt onmiddellijk op dat visualisatieschermen (ML24), die onder de Belgische catch-all clause vallen, zowel in het aantal vergunningen als in totale waarde de belangrijkste uitvoerproducten zijn van de Vlaamse defensiegerelateerde industrie. Meer dan de helft van de goedgekeurde uitvoervergunningen en bijna 60% van de totale waarde van uitvoervergunningen betreft de uitvoer van visualisatieschermen. Samen met de overige catch-all producten (ML25) nemen ze 60% van zowel het aantal als de waarde van de goedgekeurde uitvoervergunningen in.

Naast deze catch-all goederen worden er in Vlaanderen ook vrij veel vergunningen aangevraagd voor de uitvoer van beeldvormingsapparatuur (ML15), elektronische apparatuur (ML11) en (onderdelen van) militaire voertuigen (ML6).

Opvallend in tabel 16 is de hoge gemiddelde waarde van de uitvoervergunningen voor militaire elektronische apparatuur (4,7 miljoen euro vergeleken met een algemeen gemiddelde van

1,1 miljoen euro). In termen van waarde van uitvoer zijn deze goederen hierdoor, ondanks hun eerder beperkt aantal uitvoervergunningen, het belangrijkste militair uitvoerproduct na visualisatieschermen.

Eerder in dit rapport werd reeds gewezen op de verschillen tussen de Europese lijst van militaire goederen en de in België vergunningplichtige goederen. Uit tabel 16 kunnen we afleiden dat iets meer dan 60% van het aantal en de totale waarde van uitvoervergunningen betrekking heeft op specifiek in België vergunningplichtige goederen (ML23-26).

In een volgende stap gaan we, net als bij de invoercijfers, de verschillende ML-categorieën groeperen in een aantal inhoudelijk coherente groepen en een restgroep (combinatie van meerdere ML-categorieën) ^X.

Tabel 17: Verdeling vergunde uitvoervergunningen naar brede groepen van militair materieel voor periode januari 2005 – augustus 2006

Groep	Aantal vergunningen		Bedrag		Gemiddelde waarde per vergunning
	Aantal	% Totaal	Waarde	% Totaal	
Visualisatieschermen	147	52,5	178.389.329,00	58,7	1.213.532,85
Elektronica	53	18,9	93.500.265	30,8	1.764.155,94
Overige catch-all	24	8,6	4.706.440,40	1,5	196.101,68
Militaire vervoersmiddelen	20	7,1	6.258.333,18	2,1	312.916,66
Geweren en uitrusting	20	7,1	5.661.270,02	1,9	283.063,50
Stoffen	9	3,2	4.837,08	0,0	537,45
Ondersteuning	2	0,7	386.428,00	0,1	193.214,00
Geavanceerde wapensystemen	0	0,0	0,00	0	-
Combinatie	5	1,8	15.106.179,60	5,0	3.021.235,92
Totaal	280	100,0	304.013.082,28	100,0	1.085.761,01

Tabel 17 bevestigt dat visualisatieschermen het belangrijkste Vlaams militaire exportproduct zijn, gevolgd door allerhande militaire elektronica. Visualisatieschermen en elektronica nemen samen ongeveer 70% van het aantal vergunningen en 90% van de totale waarde van alle uitvoervergunningen sinds januari 2005 voor hun rekening. Ook voor de overige catch-all goederen, (onderdelen van) militaire vervoersmiddelen en 'geweren en uitrusting' worden relatief frequent uitvoervergunningen aangevraagd. In waarde nemen deze uitvoervergunningen slechts een miniem aandeel in. Voor de overige types van militaire goederen zijn er nauwelijks of geen uitvoervergunningen uitgereikt sinds 2005.

X Dit zijn dezelfde inhoudelijke groepen die ook in de sectie omtrent de invoervergunningen werden onderscheiden. Voor meer informatie hieromtrent zie sectie 1.1.1.2

1.1.2.5 Bestemmingslanden van uitgevoerde militaire goederen

Zoals reeds eerder vermeld werden er de afgelopen drie jaren 630 uitvoervergunningen goedgekeurd door de Vlaamse overheid. Uit tabel 18, die een overzicht geeft van de bestemmingslanden van deze uitvoervergunningen, kunnen we afleiden dat Vlaamse militaire goederen naar alle continenten werden uitgevoerd. In totaal waren de bestemming van deze militaire goederen.

Niet alle landen voeren echter in dezelfde mate Vlaams militair materieel in. Het belangrijkste bestemmingsland in termen van aantal uitvoervergunningen is Duitsland (124 goedgekeurde uitvoervergunningen), gevolgd door het Verenigd Koninkrijk (78) en Zweden (62). De top-vijf wordt vervolledigd door de Verenigde Staten (51) en Frankrijk (37). De overige landen in de top-tien van bestemmingslanden zijn India (32), Italië (24), Chili (20), Spanje (19) en Zuid-Korea (16).

Indien we de bestemmingslanden rangschikken naar waarde dan verschijnt een licht gewijzigd beeld. Het belangrijkste bestemmingsland is nu de Verenigde Staten: een derde van de totale waarde van militaire goederen die worden uitgevoerd vanuit Vlaanderen heeft de VS als bestemming. Andere opvallende verschuiving is de vierde plaats van Singapore. Deze Aziatische stadstaat heeft de afgelopen drie jaar voor meer dan 70 miljoen aan Vlaams militair materieel ingevoerd (vooral 'zwaar' militair materieel en visualisatieschermen). De Singaporese bestemming van deze producten is vrijwel altijd de industrie van het land.

Tabel 18: *Overzicht van de bestemmingslanden van uit Vlaanderen uitgevoerde militaire goederen (periode september 2003 – augustus 2006)*

Rang	Land van bestemming	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen	Rang waarde
1	Duitsland	124	265.195.669,00	2
2	Verenigd Koninkrijk	78	55.806.365,80	5
3	Zweden	62	8.914.767,24	10
4	Verenigde Staten	51	312.505.363,00	1
5	Frankrijk	37	90.184.376,00	3
6	India	32	7.812.754,36	12
7	Italië	24	7.156.304,89	13
8	Chili	20	1.984.619,45	18
9	Spanje	19	4.517.610,89	15
10	Zuid-Korea	16	3.035.383,00	16
11	Australië	13	9.866.119,40	9
12	Singapore	12	72.825.329,10	4
13	Pakistan	12	545.201,69	26
14	Japan	11	16.660.198,10	8
15	Noorwegen	10	24.351.420,00	7
16	Denemarken	9	1.432.904,94	21
17	Zwitserland	9	944.632,89	23
18	Griekenland	7	27.790.180,00	6

Rang	Land van bestemming	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen	Rang waarde
19	Tsjechië	7	8.172.704,80	11
20	Zuid-Afrika	7	255.366,18	28
21	Oostenrijk	7	245.427,48	30
22	Polen	6	82.033,35	37
23	Algerije	5	6.578.285,80	14
24	Ierland	5	110.193,96	34
25	Turkije	5	596.672,00	24
26	Colombia	4	84.043,07	36
27	Slovenië	3	2.095.772,00	17
28	Israël	3	251.237,00	29
29	Nieuw-Zeeland	3	181.071,80	32
30	Maleisië	2	1.531.840,00	20
31	Canada	3	61.557,00	38
32	Tanzania	2	1.645.907,00	19
33	Marokko	2	958.188,00	22
34	Argentinië	2	550.611,40	25
35	Bahrein	2	85.542,60	35
36	Taiwan	2	50.676,54	39
37	Hongarije	2	22.000,00	41
38	Finland	2	123,76	47
39	Nederland	1	361.764,73	27
40	Oman	1	240.893,00	31
41	Litouwen	1	117.300,00	33
42	Indonesië	1	29.831,00	40
43	Iran	1	19.140,00	42
44	Koeweit	1	4.083,00	43
45	Andorra	1	1.800,00	44
46	Malta	1	946,00	45
47	Wit-Rusland	1	500,00	46
48	Liberia	1	0,00	48

Algemeen kunnen we stellen dat de Vlaamse defensie-industrie een vijftiental ‘vaste’ bestemmingslanden heeft voor de uitvoer van hun producten. De overige landen voeren slechts sporadisch Vlaamse militaire goederen in. Onder deze landen vinden we ook een aantal landen waarnaar de uitvoer van militaire goederen problematisch kan zijn. Enkele van deze voorbeelden worden later in sectie 1.2.2 van dit rapport besproken.

Uit onderstaande tabel, die een overzicht geeft van de uitvoervergunningen naar regio van bestemming, kunnen we afleiden dat de export van Vlaamse militaire goederen voornamelijk op de Europese markt is gericht. Ongeveer twee derde van het totaal aantal uitvoervergunningen en meer dan de helft van de totale waarde van deze vergunningen heeft betrekking op een uitvoer naar een ander Europees land (vooral EU-landen). De tweede belangrijkste afzetmarkt

van Vlaams militair materieel, in termen van monetaire waarde, is Noord-Amerika (Verenigde Staten). Samen staan deze twee regio's in voor meer dan 85% van de totale waarde van de Vlaamse wapenuitvoer. De derde belangrijkste afzetmarkt is Azië. Het betreft hier vooral uitvoer naar enkele geïndustrialiseerde Oost-Aziatische landen (Zuid-Korea, Singapore en Japan) en de buurlanden India en Pakistan.

Tabel 19: Overzicht van bestemming van uit Vlaanderen uitgevoerde militaire goederen naar regio voor de periode september 2003 – augustus 2006

Regio	Aantal vergunningen		Waarde vergunningen	
	Totaal	%	Totaal	%
Europa	421	66,9	498.101.469,90	53,3
EU-landen	395	62,8	472.206.445,01	50,5
Rest Europa	26	4,1	25.895.024,89	2,8
Noord-Amerika	54	8,6	312.566.920,02	33,4
Latijns-Amerika en Caribbean	26	4,1	2.619.273,92	0,3
Azië	96	15,3	103.092.109,35	11,0
Midden Oosten	7	1,1	581.755,60	0,1
Rest Azië	89	14,1	102.510.353,75	11,0
Afrika	17	2,7	9.437.746,98	1,0
Noord-Afrika	7	1,1	7.536.473,80	0,8
Sub-Sahara Afrika	10	1,6	1.901.273,18	0,2
Oceanië	15	2,4	9.252.191,20	1,0

De overige regio's (Latijns-Amerika, Afrika en Oceanië) zijn duidelijk minder belangrijke afnemers van Vlaamse militaire goederen. Dit valt vooral op in hun minieme aandeel in de totale waarde van uitvoervergunningen.

Belangrijk om te onthouden is ook dat de NAVO-landen de bestemming zijn van ongeveer 60% van alle uitvoervergunningen en 85% van de totale waarde van uitvoervergunningen.

1.1.2.6 Buitenlandse bestemming van uitgevoerde militaire goederen

Niet enkel het land van bestemming maar ook de eindgebruiker in dit land vormt een belangrijk criterium bij de afweging van het al dan niet verlenen van een uitvoervergunning.

Uit tabel 20 kunnen we afleiden dat de overgrote meerderheid van de door Vlaamse bedrijven uitgevoerde producten bestemd zijn voor de industrie. In de periode voor 2004 zijn ongeveer 70% van de uitvoervergunningen bestemd voor de industrie. In de periode sinds 2005 is dit ongeveer 60%. Door de meer verfijnde indeling van eindgebruiker die wordt gehanteerd sinds begin 2005, kunnen we afleiden dat vooral de niet-defensiegerelateerde industrie en niet zozeer de defensiegerelateerde industrie de buitenlandse bestemming is van Vlaamse militaire goederen.

Naast de industrie zijn ook buitenlandse overheden belangrijke klanten van de Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven. Ongeveer 20 à 30% van de Vlaamse uitvoervergunningen heeft een buitenlandse overheid als eindgebruiker. Ook hier laat de meer verfijnde indeling van eindgebruikers die sinds 2005 wordt gebruikt door de Vlaamse Regering toe een meer genuanceerd beeld te schetsen: vooral de krijgsmachten van buitenlandse overheden zijn een belangrijke overheidsklant van de Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven.

Tabel 20: *Overzicht van verdeling uitgevoerde goederen naar bestemming*

	Aantal vergunningen		Waarde vergunningen	
	Totaal	%	Totaal	%
September 2003 – december 2004				
Overheid	83	23,7	-	-
Industrie	246	70,3	-	-
Handelaar	11	3,1	-	-
Particulier	7	2,0	-	-
Andere	3	0,9	-	-
Totaal	350	100,0	-	-
Januari 2005 – augustus 2006				
Overheid	18	6,4	6.054.626,69	2,0
Krijgsmacht	74	26,4	23.499.802,87	7,7
Defensiegerelateerde industrie	63	22,5	70.463.812,72	23,2
Industrie	105	37,5	202.805.505,73	66,7
Handelaar	16	5,7	1.169.561,02	0,4
Particulier	2	0,7	8.980,00	0,0
Internationale organisatie	1	0,4	0,00	0,0
Andere	1	0,4	10.793,00	0,0
Totaal	280	100,0	304.013.082,03	100

De verschillende industrietakken en overheidsinstanties nemen samen bijna 95% van het totale aantal uitvoervergunningen in. Overige bestemmingen (handelaars, particulieren, etc.) komen nauwelijks in de statistieken voor. Terwijl Vlaamse invoervergunningen voor militaire goederen voornamelijk aan handelaars en particulieren worden uitgereikt, zijn de vanuit Vlaanderen uitgevoerde militaire goederen bijna altijd bestemd voor een industrie of overheid (inclusief krijgsmacht).

De volgende vraag die we ons stellen is of de verschillende eindgebruikers andere types van Vlaams militair materieel invoeren. Tabel 21 geeft hiervan een overzicht.

Uit de tabel blijkt duidelijk dat er belangrijke verschillen bestaan in de uitvoer van Vlaamse militaire goederen naargelang eindgebruiker.

De defensiegerelateerde en de niet-defensiegerelateerde industrie zijn vooral geïnteresseerd in Vlaamse visualisatieschermen: 70 à 75% van de Vlaamse uitvoervergunningen met bestemming de industrie hebben betrekking op visualisatieschermen. Behalve visualisatieschermen voeren deze bedrijven ook relatief vaak Vlaamse elektronica in (ongeveer 15%), vooral speciaal voor militair gebruik ontworpen elektronische apparatuur (ML11).

Tabel 21: Aard van goederen naar type bestemming (in aantal vergunningen) voor periode januari 2005 – augustus 2006

Type materieel	Overheid	Krijgsmacht	Defensiegerel. industrie	Industrie	Handel.	Overige	Totaal
Geweren en uitrusting	0	5	1	1	11	2	20
Militaire vervoersmiddelen	2	10	4	2	1	1	20
Elektronica	9	13	9	17	4	1	53
Stoffen	0	0	0	9	0	0	9
Ondersteuning	0	2	0	0	0	0	2
Visualisatieschermen	3	25	47	72	0	0	147
Overige catch-all	4	18	1	1	0	0	24
Combinatie	0	1	1	3	0	0	5
Totaal	18	74	63	105	16	4	280

Buitenlandse handelaars daarentegen zijn helemaal niet geïnteresseerd in Vlaanderens belangrijkste militaire exportproducten, maar voeren vooral geweren en uitrusting in vanuit Vlaanderen. Het gaat hier voornamelijk over 'kleine' wapens en hun toebehoren (ML1).

Terwijl de uitvoervergunningen met bestemming buitenlandse industrie en handelaars gedomineerd worden door slechts één soort van militair materieel (respectievelijk visualisatieschermen en kleine wapens), is dit duidelijk minder het geval bij vergunningen van goederen bestemd voor een buitenlandse overheid of krijgsmacht. Bij buitenlandse overheden is elektronica (en dan voornamelijk infra-rood en warmtebeeldapparatuur) van Vlaamse makelij populair, maar worden er ook andere soorten van militair materieel ingevoerd vanuit Vlaanderen. De buitenlandse krijgsmachten zijn vaak de bestemming van uitvoervergunningen voor visualisatieschermen, producten die onder de catch-all clause vallen, elektronica (vooral beeldversterkers) en militaire vervoersmiddelen.

Er bestaan niet enkel belangrijke verschillen in de goederen die de verschillende eindgebruikers invoeren uit Vlaanderen, maar er bestaan ook belangrijke verschillen van eindgebruiker naar regio van bestemming. Tabel 22 geeft voor Europa, Noord-Amerika en Azië een afzonderlijk overzicht van de types militair materieel naar de verschillende eindgebruikers.

Tabel 22: Overzicht van aard goederen van uitvoervergunningen naar regio van bestemming en eindgebruiker voor periode januari 2005 – augustus 2006

Bestemming	Type materieel	Overheid / Leger	Industrie	Handelaar	Overige	Totaal
Europa	Geweren en uitrusting	0	0	3	0	3
	Militaire vervoersmiddelen	10	5	1	1	17
	Elektronica	11	22	4	1	38
	Visualisatieschermen	17	85	0	0	102
	Overige catch-all	5	1	0	0	6
	Overige groepen	0	8	0	0	8
	Totaal	43	121	8	2	174
Noord-Amerika	Geweren en uitrusting	0	0	8	0	8
	Militaire vervoersmiddelen	1	0	0	0	1
	Elektronica	2	2	0	0	4
	Visualisatieschermen	0	5	0	0	5
	Overige groepen	0	1	0	0	1
	Totaal	3	8	8	0	19
Azië	Geweren en uitrusting	3	1	0	1	5
	Elektronica	2	0	0	0	2
	Visualisatieschermen	9	24	0	0	33
	Overige catch-all	9	1	0	0	10
	Overige groepen	2	3	0	0	5
	Totaal	25	29	0	1	55

Het is onmiddellijk duidelijk dat de uitvoer van militair materieel vanuit Vlaanderen naar andere Europese landen voornamelijk voor industrie bestemd is (vooral visualisatieschermen en elektronica). De uitvoer naar Noord-Amerika is voornamelijk bestemd voor handelaars (geweren en uitrusting) en de industrie (visualisatieschermen). Ook de uitvoervergunningen naar Aziatische landen zijn hoofdzakelijk visualisatieschermen voor de industrie. Opvallend voor Azië is wel het relatief groot aantal vergunningen met een overheid als bestemming (voornamelijk visualisatieschermen en overige catch-all goederen).

Conclusie

De afgelopen drie jaar werden voor bijna een miljard euro uitvoervergunningen voor militaire goederen verleend door de Vlaamse overheid. Vlaanderen kan daarmee beschouwd worden als een Europese middenmoter. Momenteel ligt de waarde van de gerapporteerde Vlaamse wapenuitvoer een stuk onder het niveau van de eerste jaren na de eeuwwisseling.

Uit deze sectie is duidelijk gebleken dat Vlaanderen vooral gespecialiseerd is in militair materieel dat niet op de Europese lijst van militair materieel voorkomt. Ongeveer zes op tien van alle uitvoervergunningen vallen specifiek onder de Belgische catch-all clause (voornamelijk visualisatieschermen). Naast deze catch-all producten wordt er vanuit Vlaanderen ook relatief veel militaire elektronica uitgevoerd. Voor de overige militaire goederen wordt beduidend minder vaak een uitvoervergunning aangevraagd.

De vanuit Vlaanderen uitgevoerde militaire goederen zijn voornamelijk voor de Europese markt bestemd. Verder is er regelmatig uitvoer naar Noord-Amerika en Azië. De goederen waarvoor deze uitvoervergunningen worden aangevraagd zijn bijna altijd bestemd voor een buitenlandse industrie of overheid. Handelaars zijn beduidend minder vaak de bestemming van Vlaamse militaire producten en als ze het zijn, dan gaat het voornamelijk over geweren en uitrusting.

1.1.3 Doorvoer van militaire goederen via Vlaanderen

Lange tijd lag de focus van de controle op de Vlaamse wapenhandel vooral op de export van militair materieel. Sinds een paar jaar krijgt ook het doorvoer-luik van de Vlaamse wapenhandel meer aandacht. De volgende sectie behandelt de door de Vlaamse overheid verleende doorvoervergunningen in de periode september 2003-augustus 2006. We staan stil bij de aard van militaire goederen die via Vlaanderen worden doorgevoerd en de bestemmingslanden en de categorie van bestemmingen van deze goederen.

1.1.3.1 Algemeen overzicht

Tabel 23 geeft een overzicht van het aantal en de waarde van de doorvoervergunningen die door de Vlaamse Regering werden goedgekeurd sinds de bevoegdheidsoverdracht in de zomer van 2003. Hieruit blijkt dat de afgelopen drie jaar 107 doorvoervergunningen werden goedgekeurd met een totale waarde van 627 miljoen euro. Dit betekent niet dat er maandelijks gemiddeld slechts een drietal transporten van militair materieel over Vlaams grondgebied zouden plaatsvinden.

In realiteit worden meer militaire goederen getransporteerd via Vlaanderen dan tabel 23 op het eerste zicht doet vermoeden. Ten eerste worden niet alle doortochten douane-technisch als doorvoer beschouwd¹³. Verder is niet alle doorvoer vergunningplichtig en is daardoor niet vervat in het overzicht van verleende doorvoervergunningen. Zo wordt de doorvoer van militair materieel van een EU-lidstaat naar een EU-lidstaat via Vlaanderen niet als doorvoer beschouwd en is deze dus niet vergunningplichtig in Vlaanderen¹⁴. Een levering van militaire goederen aan een van de twee overige gewesten die via Vlaanderen plaatsheeft is ook niet vergunningplichtig¹⁵. Verder bestaat bijvoorbeeld een bilateraal akkoord uit 1971 tussen de Verenigde Staten en België met betrekking tot 'discrete' transporten van militair materieel¹⁶.

Tabel 23: Overzicht van aantal en waarde doorvoervergunningen voor periode september 2003 – augustus 2006

Periode	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen
Sept 2003 – febr 2004	14	256.396.562,00
Maart 2004 – aug 2004	33	52.786.131,00
Sept 2004 – dec 2004	6	215.208.029,22
Jan 2005 – juni 2005	24	15.059.615,00
Juli 2005 – dec 2005	11	5.724.368,37
Jan 2006 – aug 2006	20	81.829.513,83
Totaal sinds sept 2003	108	627.004.219,38
Gemiddeld/maand sinds sept 2003	3,0	17.416.783,87

Gezien het beperkt aantal doorvoervergunningen is het niet verrassend dat de Vlaamse doorvoercijfers sterk schommelen. Zo valt onder meer de erg hoge waarde van de vergunningen voor de periodes september 2003 – februari 2004 en september-december 2004 op. Nochtans waren er in deze twee periodes zeker niet meer doorvoervergunningen dan anders. Deze schommelingen in waarde zijn dan ook het gevolg van een klein aantal erg waardevolle doorvoertransacties^{XI}.

Vermits deze schommelingen duidelijk tot uiting komen in jaarlijkse doorvoercijfers (zie tabel 24), is het moeilijk om de waarde van de doorvoervergunningen te hanteren als uitgangspunt voor de analyse van een algemene evolutie. Het aantal goedgekeurde doorvoervergunningen is hiervoor een geschikter instrument. Voor de periode 1999-2006 hebben we cijfers met betrekking tot de doorvoer in Vlaanderen voor handen. Op basis van deze cijfers lijkt er een structurele daling in doorvoervergunningen merkbaar (zie figuur 4). In 1999 werden er 136 Nederlandstalige aanvragen tot doorvoervergunningen goedgekeurd. In 2005 waren het nog maar 35, en als de voorlopige cijfers voor 2006 zich doorzetten worden het er dit jaar slechts 30.

Tabel 24: Overzicht van totaal aantal, totale waarde en gemiddelde waarde van doorvoervergunningen per jaar voor periode 1999 – augustus 2006

Periode	Totaal aantal vergunningen	Totale waarde vergunningen	Gemiddelde waarde vergunning
1999	136	40.820.924,89	300.153,86
2000	94	70.793.970,88	753.127,35
2001	55	40.977.158,00	745.039,24
2002	46	120.174.581,00	2.612.490,89
2003	niet beschikbaar	niet beschikbaar	niet beschikbaar
2004 ^{XII}	43,7	353.459.680,89	9.881.734,72
2005	35	20.783.983,37	593.828,10
2006 ^{XIII}	30	122.744.270,70	4.306.816,52

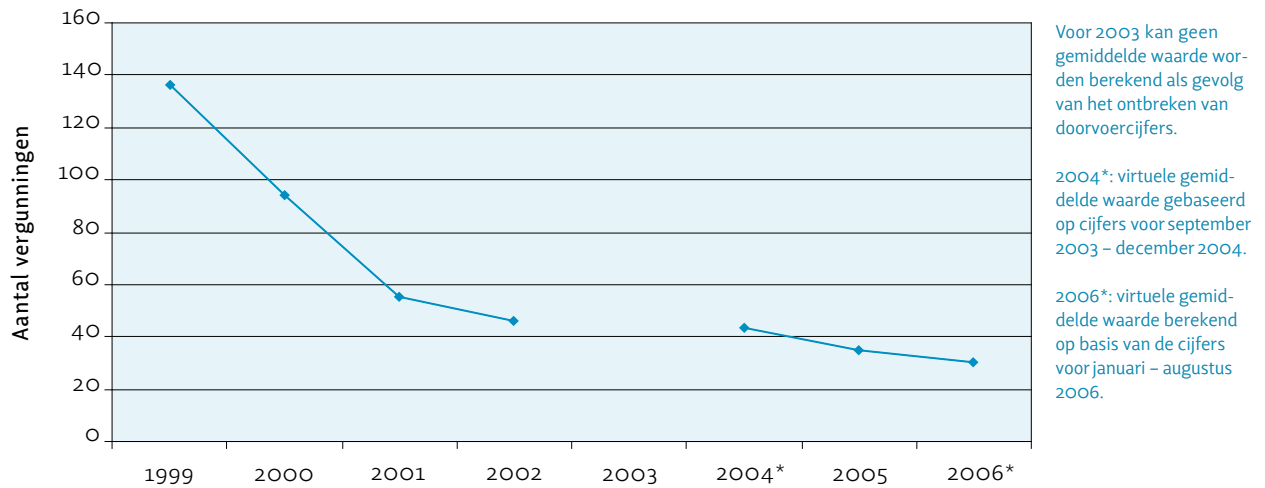
Deze daling in goedgekeurde doorvoervergunningen zou het gevolg kunnen zijn van een strenger doorvoerbeleid: logisch gezien leiden meer wegeringen tot minder goedgekeurde doorvoervergunningen. Deze piste kan de daling van vergunde doorvoer echter niet verklaren aangezien er in de periode 1999-2006 nauwelijks Vlaamse of Nederlandstalige Brusselse aanvragen voor een doorvoervergunning werden geweigerd. Andere factoren liggen dus aan de oorsprong van deze daling.

XI De hoge waarden voor de periodes september 2003-februari 2004 en september-december 2004 bijvoorbeeld zijn grotendeels het gevolg van respectievelijk 2 en 1 doorvoervergunningen van zwaar militair materieel van onbekende afkomst naar Spaanse industrie. Indien geen rekening wordt gehouden met deze transactie dalen de gemiddelde doorvoerwaarden van deze twee periodes aanzienlijk.

XII Dit zijn de geschatte cijfers voor 2004. Hierbij wordt dezelfde berekeningsformule toegepast als bij de geschatte invoercijfers van 2004 (zie sectie 1.1.1.2).

XIII De cijfers voor 2006 hebben betrekking op het virtuele jaar 2006. Hierbij wordt dezelfde berekeningsformule toegepast als bij de virtuele invoercijfers van 2006 (zie sectie 1.1.1.2).

Figuur 4: Evolutie in aantal goedgekeurde doorvoervergunningen

1.1.3.2 Aard van goederen

Terwijl de invoer- en uitvoercijfers gedomineerd worden door respectievelijk 'licht' militair materieel (geweren en uitrusting) en visualisatieschermen, krijgen we bij de doorvoercijfers een meer evenwichtig verloop. In de periode september 2003 – december 2004 had ongeveer 40% van de doorvoer via Vlaanderen betrekking op licht militair materieel en 36% op zwaar militair materieel. De categorieën 'halflicht' en 'ander' nemen een beduidend kleiner deel van de doorvoervergunningen voor hun rekening, respectievelijk 15% en 9%.

Tabel 25: Verdeling vergunde doorvoer naar type militair materieel voor periode september 2003 – december 2004

Aard militair materieel	Aantal vergunningen	
	Aantal	% Totaal
Licht	21	39,6
Half licht	5	9,4
Zwaar	19	35,8
Andere	8	15,1
Totaal	53	100,0

Wanneer we het aantal doorvoervergunningen opgesplitst naar de ML-categorieën uit tabel 26 bekijken, kunnen we afleiden dat er sinds januari 2005 voor 13 ML-categorieën doorvoervergunningen werden aangevraagd. De belangrijkste militaire doorvoerproduct in Vlaanderen zijn militaire voertuigen en hun onderdelen (ML6 – 29%), gevolgd door munitie en ontstekingsmechanismen (ML3 – 15%) en geweren en munitie die wel op Belgische lijst van militaire goederen staan maar niet op de EU-lijst (ML23 – 11%). Deze drie groepen militair materieel zijn het voorwerp van meer dan 50% van het totaal aantal aangevraagde doorvoervergunningen.

Tabel 26: Verdeling vergunde doorvoer naar type militair materieel voor periode januari 2005 – augustus 2006

ML	Aard	Aantal vergunningen		Bedrag vergunningen		Gemiddelde waarde per vergunning
		Aantal	% Totaal	Waarde	% Totaal	
ML1	'Kleine' wapens en toebehoren	3	5,5	479.779,75	0,5	159.926,58
ML2	'Grote' wapens en toebehoren	1	1,8	15.130.000,00	14,7	15.130.000,00
ML3	Munitie en ontstekingsmechanismen	8	14,5	8.754.788,33	8,5	1094.348,54
ML4	Ontploffingsmechanismen	3	5,8	148.179,00	0,1	49.393,00
ML6	Militaire voertuigen en onderdelen	16	29,1	7.818.237,49	7,6	488.639,84
ML8	Energetische materialen	3	5,5	237.187,64	0,2	79.062,55
ML9	Oorlogsschepen en onderdelen	2	3,6	6.645.558,00	6,5	3322.779,00
ML10	Militaire vliegtuigen en onderdelen	2	3,6	3.693.857,26	3,6	1846.928,63
ML11	Elektronische apparatuur	1	1,9	1.617.000,00	1,6	1.617.000,00
ML13	Gepantserde/beschermende apparatuur	2	3,6	690.339,49	0,7	345.169,75
ML23	Geweren en munitie niet in EU-ML	6	10,9	1.690.025,99	1,6	281.671,00
ML25	Overige catch-all	4	7,3	2.129.456,41	2,1	532.364,10
ML26	Ordehandhavingmaterieel	3	5,5	174.116,80	0,2	58.038,93
	Combinatie	2	3,6	53.404.971,00	52,0	26.702.485,50
	Totaal	55	100,0	102.613.497,20	100,0	1.865.699,95

Nemen we de waarde van de vergunningen als uitgangspunt dan valt in tabel 26 onmiddellijk op dat de twee doorvoervergunningen die betrekking hebben op een combinatie van verschillende soorten militair materieel meer dan de helft van de totale waarde voor hun rekening nemen. Deze hoge waarde is eigenlijk grotendeels het gevolg van slechts één doorvoervergunning. In juni 2006 werd er namelijk een doorvoer met een waarde van 53,4 miljoen euro aan militaire goederen van het type ML6a (militaire voertuigen en onderdelen) en van het type ML25 (overige catch-all) van Zweden naar het Liberiaans leger goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Deze levering komt als gevolg van de instabiele politieke situatie in het West-Afrikaanse land uitgebreid aan bod in sectie 1.2.2 van dit rapport.

Algemeen kunnen we stellen dat geweren en uitrusting en militaire vervoersmiddelen de afgelopen 20 maanden de belangrijkste groepen van doorvoerproducten zijn geweest in Vlaanderen. Deze twee groepen realiseren gezamenlijk ongeveer 80% van het totale aantal doorvoervergunningen (zie tabel 27). Aangezien deze twee groepen doorgaans respectievelijk als 'licht' en 'zwaar' militair materieel worden omschreven, kunnen we ervan uitgaan dat de dominantie van deze twee groepen militair materieel in de doorvoervergunningen ook al voor 2005 bestond.

Tabel 27: Verdeling goedgekeurde doorvoervergunningen naar brede groepen van militair materieel voor periode januari 2005 – augustus 2006

Groep	Aantal vergunningen		Bedrag		Gemiddelde waarde per vergunning
	Aantal	% Totaal	Waarde	% Totaal	
Geweren en uitrusting	23	41,8	26376889,87	25,7	1.146.821,30
Militaire vervoersmiddelen	20	36,4	18157652,75	17,7	907.882,64
Overige catch-all	4	7,3	2129456,41	2,1	532.364,10
Stoffen	3	5,5	237187,64	0,2	79.062,55
Ondersteuning	2	3,6	690339,49	0,7	345.169,75
Elektronica	1	1,8	1617000,00	1,6	1.617.000,00
Combinatie	2	3,6	53404971,00	52,0	26.702.485,50
Totaal	55	100,0	102.613.497,24	100,0	1.865.699,95

1.1.3.3 Bestemmingsland van doorgevoerde militaire goederen

Sinds de bevoegdheidsoverdracht in 2003 zijn er in totaal 107 doorvoervergunningen goedgekeurd. Tabel 28 geeft een overzicht van de grote verscheidenheid aan bestemmingslanden.

Tabel 28: Overzicht van de bestemmingslanden van goedgekeurde Vlaamse doorvoervergunningen voor periode september 2003 – augustus 2006

Rang	Land van bestemming	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen	Rang waarde
1	Guinee	12	1.918.299,00	15
2	Nederland	10	21.765.376,40	5
3	Sierra Leone	8	1.614.212,06	16
4	Spanje	6	431.921.748,00	1
5	Zwitserland	6	478.129,84	25
6	Singapore	5	28.010.730,00	3
7	Duitsland	5	7.720.468,58	8
8	Chili	4	5.689.600,91	10
9	Italië	4	2.326.685,00	12

Rang	Land van bestemming	Aantal vergunningen	Waarde vergunningen	Rang waarde
10	Democratische Republiek Congo	4	617.505,80	24
11	Ierland	4	85.808,00	28
12	Verenigde Arabische Emiraten	3	16.416.829,00	6
13	Verenigd Koninkrijk	3	3.994.000,00	11
14	Verenigde Staten	3	464.886,00	26
15	Saoedi-Arabië	2	10.090.464,00	7
16	Griekenland	2	2.111.320,26	14
17	Thailand	2	1.581.297,00	17
18	Mexico	2	790.597,00	20
19	Egypte	2	780.781,32	21
20	Brazilië	2	679.691,56	23
21	Zuid-Afrika	2	71.067,64	29
22	Liberia	1	53.403.165,00	2
23	Botswana	1	23.880.136,00	4
24	Qatar	1	5.788.974,00	9
25	Portugal	1	2.239.503,00	13
26	Australië	1	811.422,00	18
27	Pakistan	1	803.410,00	19
28	Rusland	1	750.224,00	22
29	Koeweit	1	100.696,00	27
30	Letland	1	29.493,00	30
31	Tsjechië	1	26.323,00	31
32	Slovakije	1	20.365,00	32
33	Gambia	1	11.329,00	33
34	Jordanië	1	5.223,00	34
35	Mauretanië	1	2.538,00	35
36	Frankrijk	1	1.806,00	36
37	Ghana	1	115,00	37
38	Bulgarije	1	0,00	38

Wat opvalt is dat de West-Afrikaanse landen Guinee en Sierra Leone op de respectievelijk eerste en derde plaats staan van belangrijkste bestemmingslanden in termen van aantal goedgekeurde doorvoervergunningen. In sectie 1.2.2 worden doorvoervergunningen naar deze landen als gevolg van de problematische veiligheidssituatie in de regio en in deze landen in detail besproken.

In termen van waarde is de doorvoer naar Spanje de afgelopen drie jaar zonder twijfel het belangrijkste geweest: meer dan twee derde van de totale waarde van doorvoervergunningen was voor een vergunning met bestemming Spanje. Deze hoge waarde is in hoofdzaak het gevolg van drie doorvoervergunningen van zwaar militair materieel van onbekende afkomst in de periode tussen september 2003 en december 2004.

Terwijl de uitvoer van Vlaams militair materieel grotendeels op de Europese markt was gericht (zie eerder), is dit bij doorvoer van militaire goederen via Vlaanderen minder het geval. Er staan wel een aantal Europese landen in het lijstje van bestemmingslanden maar deze landen vallen vooral op door hun vrij lage plaatsen op de ranglijst van belangrijkste bestemmingslanden van doorvoervergunningen. Wanneer de verschillende landen worden gegroepeerd naar regio dan wordt echter duidelijk dat Europa ook voor doorvoer de belangrijkste regio van bestemming is (zie tabel 29).

Tabel 29: Overzicht van bestemming van via Vlaanderen doorgevoerde militaire goederen naar regio voor periode september 2003 – augustus 2006

Regio	Aantal vergunningen		Waarde vergunningen	
	Totaal	%	Totaal	%
Europa	47	43,5	473471250,09	75,5
EU	39	36,1	472242896,25	75,3
Rest Europa	8	7,4	1228353,84	0,2
Noord-Amerika	3	2,8	464886,00	0,1
Latijns-Amerika en Caribbean	8	7,4	7159889,47	1,1
Azië	16	14,8	62797623,00	10,0
Midden Oosten	8	7,4	32402186,00	5,2
Rest Azië	8	7,4	30395437,00	4,8
Afrika	33	30,6	82299148,82	13,1
Noord-Afrika	2	1,9	780781,32	0,1
Sub-Sahara Afrika	31	28,7	81518367,50	13,0
Oceanië	1	0,9	811422,00	0,1

Bijna de helft van alle verleende doorvoervergunningen hebben een Europees land als eindbestemming en drie kwart van de totale waarde van de vergunningen is voor goederen met een Europese eindbestemming. Het gaat hier voornamelijk om militaire goederen van Noord-Amerikaanse herkomst.

In werkelijkheid zijn de Europese bestemmingslanden nog belangrijker dan tabellen 28 en 29 op het eerste zicht doen vermoeden. Zoals eerder vermeld, wordt intra-EU doorvoer van militaire goederen namelijk niet als doorvoer beschouwd en hoeft de doorvoerder hiervoor dus geen Vlaamse doorvoervergunning aan te vragen¹⁷.

Er zijn verder veel doorvoervergunningen naar het Afrikaanse continent. Terwijl deze regio instaat voor minder dan 3% van het aantal uitvoervergunningen, zijn bijna een derde van het aantal doorvoervergunningen voor deze regio bestemd. Opvallend is ook dat er heel weinig doorvoervergunningen voor militaire goederen met bestemming Noord-Amerika zijn.

Echt veel variatie lijkt er niet te zijn in de types van militair materieel die de verschillende bestemmingen invoeren via Vlaanderen. De goedgekeurde doorvoervergunningen richting Europa en Afrika bestaan voornamelijk uit geweren en uitrusting, gevolgd door militaire vervoersmiddelen. De doorvoer naar de overige regio's is te klein om er conclusies uit te trekken.

1.1.3.4 Buitenlandse bestemming van doorgevoerde militaire goederen

Tabel 30 geeft een overzicht van de verschillende bestemmingen van de Vlaamse doorvoervergunningen. Van de vergunde doorvoer die in de periode tussen september 2003 en december 2004 plaatsvond, was 45% bestemd voor een buitenlandse overheid, 36% voor de industrie en 17% voor handelaars. Doorvoervergunningen met als bestemming een particulier of een andere bestemming kwamen nauwelijks voor.

Voor 2005 hadden de meeste verleende doorvoervergunningen dus betrekking op militaire goederen voor de overheid en de industrie. De doorvoercijfers voor de periode sinds 2005 bevestigen dit beeld en de verfijnde indeling van eindgebruikers laat ons toe dieper in te gaan op deze cijfers. Vlaamse doorvoervergunningen voor een buitenlandse overheid zijn vooral bestemd voor het leger van dat land en minder voor de overige overheidsinstanties. Deze dominantie van de verschillende overheidsinstanties als eindgebruiker komt zowel tot uiting in de cijfers met betrekking tot het aantal goedgekeurde doorvoervergunning (60%) als in de cijfers met betrekking tot de totale waarde van deze vergunningen (82%). Verder gaan er meer militaire goederen naar de 'reguliere' industrie dan naar de defensiegerelateerde industrie.

Tabel 30: Overzicht van verdeling doorgevoerde goederen naar bestemming

	Aantal vergunningen		Waarde vergunningen	
	Totaal	%	Totaal	%
September 2003 – december 2004				
Overheid	24	45,3	-	-
Industrie	19	35,8	-	-
Handelaar	9	17,0	-	-
Particulier	1	1,9	-	-
Andere	0	0,0	-	-
Totaal	53	100,0		
Januari 2005 – augustus 2006				
Overheid	10	18,2	1.579.270,77	1,5
Krijgsmacht	23	41,8	82.181.803,56	80,1
Defensiegerelateerde industrie	4	7,3	15.968.850,84	15,6
Industrie	16	29,1	2.881.589,00	2,8
Handelaar	2	3,6	1.982,99	0,0
Particulier	0	0,0	0,00	0,0
Internationale organisatie	0	0,0	0,00	0,0
Andere	0	0,0	0,00	0,0
Totaal	55	100,0	102613497,2	100,0

We zijn ook nagegaan of er een samenhang bestaat tussen de aard van militaire goederen en de eindgebruikers. Dit lijkt, op basis van het beperkt aantal doorvoervergunningen, echter niet het geval.

Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat er in Vlaanderen weinig doorvoervergunningen worden verleend en dat dit aantal de afgelopen jaren sterk is afgenomen. Zoals we reeds eerder vermeldden, betekent dit niet dat er nauwelijks militaire goederen via Vlaanderen worden getransporteerd, vermits een deel van deze transporten niet als doorvoer wordt gedefinieerd en dus niet vergunningplichtig is.

De jaarlijkse waarde van deze vergunningen schommelt nogal sterk als gevolg van een klein aantal erg waardevolle doorvoervergunningen. Deze *outliners* in combinatie met het kleine aantal vergunningen maken het voorlopig moeilijk om algemene conclusies te trekken over de kenmerken van de doorvoer van militaire goederen. Wel kunnen een aantal opmerkelijk vaststellingen worden gemaakt. Ten eerste dat de militaire goederen waarop de doorvoervergunningen betrekking hebben vooral voor andere Europese landen bestemd zijn en dat vooral buitenlandse overheden (legers) en in mindere mate industrie de eindgebruikers zijn van deze doorgevoerde goederen. Verder kunnen we stellen dat de vergunningen grotendeels betrekking hebben op twee types van militair materieel: geweren en uitrusting en (onderdelen van) militaire vervoersmiddelen.

1.1.4 Conclusies m.b.t. de omvang en kenmerken van de buitenlandse handel in Vlaanderen

De afgelopen drie jaar werden er door de Vlaamse overheid meer invoervergunningen dan uitvoervergunningen voor militair materieel verleend. Nochtans is de vergunde uitvoer van militair materieel sinds september 2003 meer dan dertien keer zoveel waard als de vergunde invoer. Deze discrepantie in waarde is grotendeels het gevolg van de aard van goederen die vanuit Vlaanderen worden uitgevoerd en die in Vlaanderen worden ingevoerd. De karakteristieken van de invoer en uitvoer verschillen sterk. De invoer is vooral bestemd voor Vlaamse handelaars en particulieren en bestaat vooral uit relatief goedkope geweren en hun uitrusting. Overige militaire goederen worden nauwelijks ingevoerd in Vlaanderen. De uitvoerproducten daarentegen zijn voornamelijk visualisatieschermen en militaire elektronica, met als bestemming de buitenlandse industrie of overheid. Wat de Vlaamse invoer en uitvoer wel gemeen hebben zijn de geografische handelspartners. Deze bevinden zich vooral in Europa, gevolgd door Noord-Amerika en in mindere mate Azië. Vanuit en naar Afrika, Latijns-Amerika en Oceanië worden nauwelijks militaire goederen ingevoerd of uitgevoerd.

De in Vlaanderen verleende doorvoervergunningen zijn moeilijk analyseerbaar als gevolg van het beperkt aantal vergunningen en de sterke jaarlijkse schommeling als gevolg van een klein aantal waardevolle vergunningen. Toch lijken de Vlaamse doorvoervergunningen op een aantal punten sterk te verschillen van de overige verleende vergunningen. Ten eerste worden er (mede als gevolg van de gehanteerde definitie van doorvoer) beduidend minder doorvoervergunningen verleend dan de overige vergunningen. Verder hebben deze vergunningen vooral betrekking op twee types van militair materieel: geweren en uitrusting en (onderdelen van) militaire vervoersmiddelen. Zoals de uitvoervergunningen hebben ook de doorvoervergunningen vooral betrekking op goederen die bestemd zijn voor andere Europese landen en voor buitenlandse overheid en industrie. Wat echter opvalt, is dat er de afgelopen drie jaar opvallend veel vergunningen werden verleend voor landen en regio's waar de Vlaamse defensiegerelateerde industrie nauwelijks zelf naar uitvoert.

1.2

Analyse van het Vlaamse vergunningsbeleid voor militaire goederen

1.2.1 Overzicht van geweigerde vergunningen

In deze sectie geven we een overzicht van de aanvragen voor vergunningen die niet werden goedgekeurd door de bevoegde minister. In eerste instantie richten we onze aandacht op vergunningen voor militaire goederen. We analyseren zowel de geweigerde aanvragen voor invoer, uitvoer en doorvoer van deze goederen. Nadien komen ook de geweigerde vergunningen die betrekking hebben op goederen voor tweërlei gebruik aan bod. Een analyse van deze laatste groep is nuttig om een beter inzicht te krijgen in de motiveringen van weigeringen. Waarom mogen voor sommige landen bepaalde militaire producten wel en andere producten niet worden uitgevoerd?

1.2.1.1 Geweigerde invoervergunningen voor militaire goederen

In Vlaanderen worden nauwelijks invoervergunningen voor militaire goederen geweigerd. In de periode van september 2003 tot augustus 2006 werden van de 827 aanvragen voor een invoervergunningen slechts drie geweigerd. Dit komt neer op 0,4% van het totaal aantal aangevraagde invoervergunningen.

Over deze drie invoervergunningen, die werden geweigerd in de laatste maanden van 2004, is er als gevolg van de beperkte transparantie in periodieke verslagen van voor 2005 slechts weinig informatie beschikbaar. We weten enkel dat het drie aanvragen waren voor de invoer van 'ander' militair materieel vanuit Roemenië voor de Vlaamse industrie en dat deze vergunningen een gezamenlijke waarde van ongeveer 300.000 euro hadden. Na een positief advies van de administratie Buitenlands Beleid werden deze drie aanvragen toch geweigerd omwille van niet nader vernoemde administratieve redenen ¹⁸.

Met betrekking tot geweigerde invoervergunningen kunnen we dus besluiten dat er de afgelopen drie jaar nauwelijks aanvragen werden geweigerd door de Vlaamse overheid en dat administratieve redenen en dus niet inhoudelijke afwegingen aan de basis lagen van de weigeringen.

1.2.1.2 Geweigerde uitvoervergunningen voor militaire goederen

Terwijl de Vlaamse overheid vrijwel nooit aanvragen voor invoervergunningen weigert en de goedkeuring van zulke vergunningen dus eerder een formaliteit lijkt, is dit minder het geval voor uitvoervergunningen. Toch lijkt ook hier het percentage geweigerde vergunningsaanvragen erg laag. Sinds de bevoegdheidsoverdracht werden 14 van de 644 aanvragen voor de uitvoer van militair materieel geweigerd. Dit komt neer op 2,2% van alle aangevraagde uitvoervergunningen.

In de periodieke rapporten van de Vlaamse Regering wordt nooit de motivering voor de weigering van een vergunningsaanvraag megedeeld. Toch kunnen we – op één weigering na – de achterliggende motivatie van de verschillende weigeringen achterhalen. Ten eerste, worden bepaalde weigeringen soms gemotiveerd door de minister bij de bespreking van de periodieke verslagen van de regering in de Subcommissie Wapenhandel van het Vlaams Parlement. Verder is vooral het antwoord van Minister Moerman op een schriftelijke vraag van Kurt De Loor ¹⁹ nuttig om de achterliggende motivatie van de weigeringen te weten te komen. Een overzicht van de geweigerde uitvoervergunningen en de motivering daarachter vindt men in tabel 31.

Tabel 31: Geweigerde uitvoervergunningen van militaire goederen voor de periode september 2003 – juni 2006

Periode	Bedrag	Type militair goed	Land van bestemming	Bestemming	Motivering ¹⁹
Sept '03 – feb '04	38.883	'licht'	Israël	Handelaar	–
Maart – aug '04	2.358.334	2 vergunningen heet-isostatische pers	India	Overheid	Wet 05/08/91 art.4 §1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
	410.452	2 vergunningen onderdelen van gepantserde voertuigen, 1 vergunning transmissies	Turkije	Overheid	Wet 05/08/91 art.4 §1 4 na negatieve inlichtingen over Vlaamse uitvoerder
Sept – dec '04	25.000	wisselstukken voor hogedrukpomp	India	Overheid	Wet 05/08/91 art.4 §1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
	900	revolver en pistolen	Verenigd Koninkrijk	Handelaar	KB 08/03/93 art.5 §1: internationaal invoercertificaat ontbrak
Jan – jun '05	–	–	–	–	–
Juli – dec '05	66.756,60	nachtkijkers en helikopterhelmen (ML15d)	Chili	Krijgsmacht	KB 08/03/93 art5 §1: internationaal invoercertificaat ontbrak
	30.000	pistolen en revolvers (MLO1a)	Suriname	Handelaar	KB 08/03/93 art5 §1: voorlegging van vervallen invoervergunning in Suriname
	30.000	pistolen en revolvers (MLO1a)	Suriname	Handelaar	KB 08/03/93 art5 §1: voorlegging van vervallen invoervergunning in Suriname
	12.476,25	delen en onderdelen van telefooncentrale (ML25c)	Tanzania	Krijgsmacht	Wet 05/08/91 art.10: voorafgaande vergunning FOD Justitie niet beschikbaar bij Vlaamse uitvoerder
	43.750	delen en onderdelen gevechtsvoertuigen (MLO6a)	Turkije	Industrie	KB 08/03/93 art5 §1: internationaal invoercertificaat ontbrak
1.021288,36	nachtkijkers voor helikopterhelmen (ML15c)	Venezuela	Overheid	Wet 05/08/91 art.4 §1 4°a,b + §2	
Jan – aug '06	–	–	–	–	–

Slechts voor één geweigerde uitvoervergunning kennen we de achterliggende motivatie niet, namelijk de geweigerde uitvoer van 'licht' militair materieel naar een Israëlische handelaar.

Van de dertien geweigerde uitvoervergunningen waarvan we de motivering wel kennen, werden er zes aanvragen geweigerd op basis van administratieve redenen. Het gaat hierbij, meer bepaald, over het ontbreken van een IIC (Verenigd Koninkrijk, Chili, Turkije), het voorleggen van een vervallen invoervergunning (Suriname) of een aanvrager zonder voorafgaande vergunning van FOD Justitie (Tanzania).

Zeven aanvragen werden geweigerd omwille van inhoudelijke redenen.

Zo werden in 2004 drie aanvragen voor een uitvoer van militair materieel naar India geweigerd wegens het gevaar dat deze goederen (heet-isostatische persen en wisselstukken voor hoge-drukpomp) kunnen bijdragen tot nucleaire proliferatie.

Ook een levering van nachtkijkers voor helikopterhelmen voor de Venezolaanse overheid werd geblokkeerd op basis van politieke criteria. Ditmaal werd verwezen naar de wetsartikelen die betrekking hebben op: (1) gevaar dat deze goederen gebruikt worden voor de schending van mensenrechten of binnenlandse onderdrukking, (2) bijdragen tot het escaleren van interne conflicten en (3) de technische en economische capaciteit van het ontvangende land, de legitieme behoeften van een land inzake veiligheid en defensie en de wenselijkheid deze te voldoen met zo gering mogelijke aanwending van menselijk en economisch potentieel voor bewapening. Verder werden in 2004 drie uitvoervergunningen voor 'zwaar' militair materieel (onderdelen van gepantserde voertuigen en transmissies) met als bestemming de Turkse overheid geweigerd na negatieve inlichtingen over de Vlaamse uitvoerder. Daarbij wordt echter verwezen naar het wetsartikel dat betrekking heeft op de situatie in het land van bestemming. De argumentatie voor de weigering van deze vergunningen vertoont dan ook weinig interne logica.

Meer informatie omtrent deze wijziging is echter niet beschikbaar.

We onthouden uit dit overzicht van geweigerde uitvoervergunningen dat zowel inhoudelijke redenen als administratieve onvolmaaktheden elk aan de basis liggen van ongeveer de helft van de weigeringen.

1.2.1.3 Geweigerde doorvoervergunningen voor militaire goederen

Vergeleken met invoer- en uitvoervergunningen worden er vrij veel doorvoervergunningen geweigerd. Sinds de bevoegdheidsoverdracht in 2003 werden door de Vlaamse overheid negen doorvoervergunningen (met een gezamenlijke waarde van meer dan 23,3 miljoen euro) geweigerd. Aangezien er in deze periode in totaal 117 doorvoervergunningen werden aangevraagd, betekent dit dat 7,7% van alle aanvragen wordt geweigerd.

We merkten reeds in een vorige sectie van dit rapport op dat er onder de bestemmingslanden van goedgekeurde doorvoervergunningen geregeld landen te vinden zijn waarnaar de Vlaamse defensiegerelateerde industrie geen militaire goederen uitvoert. Het zou dan ook kunnen dat de relatief hoge graad van weigeringen van doorvoeraanvragen te wijten is aan het feit dat er hier mogelijk meer aanvragen voor 'problematische' landen gebeuren dan voor de uitvoer van militaire goederen. Om dit te testen, gaan we na of er voor de bestemmingslanden van geweigerde doorvoervergunningen ook al een Vlaamse uitvoer heeft plaatsgevonden. Enkel voor Ethiopië blijkt dit niet het geval te zijn. Voor de overige bestemmingslanden (India, Israël, Saoedi-Arabië, Griekenland, Italië en het Verenigd Koninkrijk) werd in de afgelopen drie jaar al een uitvoervergunning goedgekeurd. Dit betekent dat de hoge mate van weigeringen van doorvoervergunningen niet het gevolg kan zijn van een problematisch patroon in bestemmingslanden, maar dat de verklaring elders gezocht dient te worden.

De belangrijkste weigering in termen van waarde betreft een geplande doorvoer van Duitsland naar Griekenland van uitrusting die speciaal ontworpen is voor het 'hanteren, besturen, in werking stellen, eenmalig toedienen van energie, lanceren, leggen, vegen, ontsteken, misleiden, storen, detoneren of opsporen' van 'bommen, torpedo's, granaten, rookbussen, raketten, mijnen, geleide projectielen, dieptebommen, vernielingsladingen, -toestellen en -sets, 'pyrotechnische' middelen, patronen en simulatoren'. De motivering voor deze weigering is echter niet bekend.

De afgelopen drie jaar werden er drie doorvoervergunningen met bestemming Saoedische overheid geweigerd door de Vlaamse Regering. Het gaat daarbij tweemaal om een geweigerde doorvoervergunning voor kustwachtboten naar de overheid in Saoedi-Arabië. Het betreft eenmaal een doorvoer met herkomst België (wat op zich al opmerkelijk is) en eenmaal een doorvoer afkomstig uit Frankrijk. Het gaat in feite tweemaal om een doorvoer van dezelfde tien kustwachtboten. Na een negatief advies van de administratie Buitenlands Beleid als gevolg van de problematische situatie op vlak van mensenrechten, interne stabiliteit en buitenlands conflict, besloot de uitvoerder de boten rechtstreeks vanuit Frankrijk uit te voeren. Deze doorvoer werd echter geweigerd omdat de noodzakelijke vergunning van FOD Justitie ontbrak ²⁰. Of deze kustwachtboten uiteindelijk toch in het Midden-Oosten geleverd werden, blijft onduidelijk. Ook de doorvoer van een bestelling van Spaanse patronen, granaten, lanceerbuizen voor granaten en kogelvrije vesten via de Antwerpse haven naar Saoedi-Arabië werd geweigerd omwille van inhoudelijke redenen (mensenrechten, interne stabiliteit, buitenlands conflict).

Andere geweigerde vergunningen betreffen de doorvoer van productieapparatuur van oorlogsmunitie met onbekende herkomst naar India, een helikopter van onbekende herkomst naar Israël en helikopter- en vliegtuigonderdelen van Rusland naar Ethiopië. De motivering van de Vlaamse administratie voor de eerste doorvoer (naar India) is onbekend. De overige drie doorvoervergunningen werden geweigerd op basis van inhoudelijke redenen (interne conflicten en ernstig gevaar van afwending of wederuitvoer).

Tabel 32: Geweigerde doorvoervergunningen van militaire goederen voor de periode september 2003 – juni 2006

Periode	Type goederen	Land van herkomst	Land van bestemming	Bestemming	Bedrag	Motivering ¹⁹
Sept '03 – feb '04	Productie-apparatuur oorlogsmunitie	–	India	Industrie	963.598,48	–
Maart – aug '04	Helikopter	–	Israël	Industrie	26.216	Wet 05/08/91 art.4 §1 4°b,e
Jan – juni '05	Helikopter- en vliegtuigonderdelen (ML10b)	Rusland	Ethiopië	Krijgsmacht	204.941,45	Wet 05/08/91 art.4 §1 4°b,e
Juli – dec '05	Patronen en granaten, lanceerbuizen voor granaten, kogelvrije vesten (ML3a, 4a, 4b, 13d)	Spanje	Saoedi-Arabië	Overheid	31.395	Wet 05/08/91 art.4 §1 4°a,b
	Kustwachtboten (ML9a)	België	Saoedi-Arabië	Overheid	2.509.000	Wet 05/08/91 art.4 §1 4°a,b
	Kustwachtboten (ML9a)	Frankrijk	Saoedi-Arabië	Overheid	2.509.000	Wet 05/08/91 art.10: voorafgaande vergunning FOD Justitie niet beschikbaar bij Vlaamse doorvoerder
Jan – juni '06	MLO4b	Duitsland	Griekenland	Andere	16.785.000	–
Juli – aug '06	Onderdelen voor militaire voertuigen (ML6a)	Verenigde Staten	Italië	Industrie	36.533	–
	Onderdelen voor militaire voertuigen (ML6a)	Verenigde Staten	Verenigd Koninkrijk	Industrie	301.000	–

1.2.1.4 Geweigerde uit- en doorvoervergunningen voor goederen voor tweërlei gebruik

Onderstaande tabel geeft een overzicht van uit- en doorvoervergunningen die door de Vlaamse overheid werden geweigerd voor de periode vanaf de bevoegdheidsoverdracht in 2003 tot en met december 2005. In deze periode werden in totaal 9 vergunningen geweigerd. Informatie omtrent uitvoer- en doorvoervergunningen voor goederen voor tweërlei gebruik die werden geweigerd sinds 1 januari 2006 ontbreekt.

Een eerste vaststelling die we kunnen maken is dat het hier enkel uitvoervergunningen en dus geen doorvoervergunningen betreft.

Op basis van deze tabel kunnen we verder vaststellen dat een risico op nucleaire proliferatie de belangrijkste reden is voor het weigeren van uitvoervergunningen voor goederen voor tweërlei gebruik. In dit kader werden in de periode september 2003 – december 2005 drie uitvoervergunningen geweigerd voor een heet-isostatische pers naar Iran. Ook de uitvoer naar India van twee koud-isostatische persen en een industriële rondloperpers werd omwille van deze reden niet toegestaan door de Vlaamse overheid.

Verder blijken ook administratieve onvolkomenheden aan de basis te liggen voor een aantal geweigerde uitvoervergunningen. Zo werd de uitvoer van geïntegreerde schakelingen (Israël), Methyldiethanolamine (Indonesië) en Triethanolamine (Ethiopië) geweigerd omdat de Vlaamse overheid van mening was dat de eindgebruiker van deze producten onvoldoende was nagekomen door de Vlaamse uitvoerder.

Tabel 33: *Overzicht van de geweigerde uitvoer- en doorvoervergunningen voor goederen van tweërlei gebruik voor de periode 30 augustus 2003 – 31 december 2005*

Type goederen	Type transactie	Land van bestemming	Motivering ¹⁹
2003			
Industriële rondloperpers	Uitvoer	India	Wet 05/08/91 art4§1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
Heet-isostatische pers	Uitvoer	Iran	Wet 05/08/91 art4§1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
Heet-isostatische pers	Uitvoer	Iran	Wet 05/08/91 art4§1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
2004			
Koud-isostatische pers	Uitvoer	India	Wet 05/08/91 art4§1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
Geïntegreerde schakelingen	Uitvoer	Israël	KB 08/03/93 art5§1: eindgebruiker onvoldoende nagekomen
Koud-isostatische pers	Uitvoer	India	Wet 05/08/91 art4§1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
Methyldiethanolamine	Uitvoer	Indonesië	KB 08/03/93 art5§1: eindgebruiker onvoldoende nagekomen
Heet-isostatische pers	Uitvoer	Iran	Wet 05/08/91 art4§1 1°+4°: risico op nucleaire proliferatie
2005			
Triethanolamine	Uitvoer	Ethiopië	KB 08/03/93 art5§1: eindgebruiker onvoldoende nagekomen

1.2.2 Overzicht van enkele opvallende goedgekeurde uitvoer- en doorvoervergunningen

Uit de vorige sectie blijkt dat slechts 2,2% van de aangevraagde uitvoervergunningen worden geweigerd. Dit lage cijfer kan in theorie door verschillende factoren worden verklaard.

Een eerste hypothese is dat er nauwelijks Vlaamse uitvoervergunningen voor ‘gevoelige’ landen worden aangevraagd. Enerzijds zou het kunnen dat er vanuit deze landen weinig vraag is naar Vlaams militair materieel doordat Vlaanderen, op een aantal uitzonderingen na, geen belangrijke wereldspelers heeft in de defensie-industrie (zie verder) of doordat deze landen andere kanalen gebruiken om aan militair materieel te verwerven. Anderzijds zou de verklaring hierin kunnen bestaan dat een vraag vanuit deze landen naar Vlaams militair materieel niet ingewilligd wordt door Vlaamse bedrijven. Dit zou het gevolg kunnen zijn van een zekere vorm van ‘zelfselectie’ door Vlaamse bedrijven of van informele contacten tussen de bedrijven en de Cel Wapenhandel omtrent de haalbaarheid van een vergunningsaanvraag. Als uit dit laatste blijkt dat de formele aanvraag tot uitvoervergunning geweigerd zal worden, zullen bedrijven geen tijd investeren in het formeel aanvragen van een vergunning.

Een tweede hypothese is dat er wel degelijk regelmatig uitvoervergunningen voor gevoelige landen worden aangevraagd, maar dat deze aanvragen slechts in een beperkt aantal gevallen worden geweigerd door de Vlaamse administratie. Om deze twee hypothesen te testen wordt in deze sectie van het onderzoeksrapport een overzicht gegeven van enkele opvallende uit- en doorvoervergunningen die werden goedgekeurd door de Vlaamse Regering.

1.2.2.1 Landen in burgeroorlog

De postkoloniale geschiedenis van **Colombia** wordt gekenmerkt door drie belangrijke gewapende conflicten: de ‘Oorlog van duizend dagen’ (1899 – 1902), de ‘Periode van geweld’ (1948 –1965) en het huidige conflict. De afgelopen veertig jaar is het land het strijdtoneel van een bloedige burgeroorlog tussen het Colombiaanse leger, de linkse rebellen van de *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia-Ejército del Pueblo* (FARC) en de *Ejército de Liberación Nacional* (ELN), en rechtse paramilitaire organisaties die opereren onder de paraplu van de *Autodefensas Unidas de Colombia* (AUC). In het land is de gewapende strijd van de rebellenbewegingen en de paramilitaire organisaties nauw verbonden met criminele activiteiten zoals bedreigingen,

ontvoeringen en de drugshandel^{xiv}. Na de verkiezing van president Uribe in 2002 nam het geweld geleidelijk af en is er begonnen met de ontmanteling van verschillende lokale paramilitaire organisaties²¹. Recentelijk werden ook een aantal leiders van de AUC gearresteerd. Op het vlak van de dreiging van rechtse paramilitaire organisaties lijkt het dan ook de goede kant uit te gaan in Colombia. Dit neemt echter niet weg dat de strijd tegen de linkse rebellen nog maar weinig succes heeft gehad: een deel van het land staat nog steeds niet onder controle van de overheid en de linkse rebellen voeren hun strijd gewoon verder. Als gevolg van dit conflict heeft Colombia volgens *Human Rights Watch* van alle landen in de regio de ergste situatie op vlak van mensenrechten²².

Deze situatie belette niet belet dat sinds december 2005 vier aanvragen voor de uitvoer van onderdelen voor luchthavenverlichting of -afbakening (ML25a) bestemd voor Colombiaanse leger, werden goedgekeurd. Deze goedkeuringen lijken op het eerste zicht in overtreding te zijn met Art.4 §1.4.b van de Belgische wet van 1991 die stelt dat elke aanvraag tot uitvoervergunning moet worden verworpen 'in geval van burgeroorlog in het betrokken land'. Hetzelfde artikel laat echter ruimte voor leveringen zodat er 'voldoende steun kan worden verleend aan democratische regimes wiens bestaan bedreigd wordt'. Deze militaire leveringen aan de Colombiaanse strijdkrachten zijn dus niet noodzakelijk in overtreding met de Belgische wetgeving.

De bovenvermelde uitvoervergunningen van materieel voor militaire luchthavens zijn niet de eerste militaire goederen die de afgelopen jaren vanuit België naar Colombia uitgevoerd werden. Ook voor de bevoegdheidsoverdracht, in 2001, werd een uitvoervergunning (ter waarde van ongeveer 20.000 euro) met bestemming Colombia goedgekeurd. Welke goederen precies werden uitgevoerd is onbekend als gevolg van de beperkte mate van transparantie in de jaarlijkse rapporten van de federale overheid. Aangezien de clause die betrekking heeft op steun voor bedreigde democratische regimes pas in 2003 werd ingelast in de wet van 1991, was deze Belgische wapenuitvoer wel in strijd met de Belgische wetgeving.

Colombia is niet het enige land in burgeroorlog dat de afgelopen jaren Vlaams militair materieel invoerde. Sinds de bevoegdheidsoverdracht werden vijf vergunningen voor de export van Vlaams militair materieel naar **Algerije** goedgekeurd. Deze uitvoervergunningen waren allen bestemd voor de Algerijnse overheid. In de periode voor januari 2005 betreft het drie uitvoervergunningen ter waarde van 4,2 miljoen euro van 'ander' militair materieel (waarvan tenminste één vergunning voor lasergestuurde afstandsmeters voor het Algerijnse leger²³). Na januari 2005 betreft het twee uitvoervergunningen die vielen onder de catch-all clause (telecommunicatie-apparatuur en 'overige') ter waarde van 2,4 miljoen euro.

In totaal werd de afgelopen drie jaar dus voor ongeveer 6,6 miljoen euro aan goederen met een militair eindgebruik uitgevoerd vanuit Vlaanderen naar het Noord-Afrikaanse land. Geen enkele uitvoer- of doorvoervergunning met bestemming Algerije werd tot nog toe geweigerd door de

XIV Vooral FARC en AUC financieren hun strijd grotendeels met de opbrengsten uit de drugshandel. Voor meer informatie over de relatie tussen de strijdende partijen en de drugshandel, zie International Crisis Group (2006), *War and Drugs in Colombia*, Brussel: Latin America Report N°11.

Vlaamse overheid. Nochtans brak in 1991 een bloedige burgeroorlog uit in het land toen het leger, in vooruitzicht van een verkiezingsoverwinning van de *Front Islamique du Salut* (FIS), een einde maakte aan de tweede ronde van de parlementsverkiezingen en de politieke partij werd verboden. Sindsdien vielen meer dan 100.000 doden in een complexe en langdurige strijd tussen het Algerijnse leger en een groot aantal islamitische groeperingen met de *Groupe Islamique Armé* (GIA) als belangrijkste vertegenwoordiger²⁴. Sinds enkele jaren is de burgeroorlog wel geluwd in intensiteit, maar zouden er volgens verschillende experts nog steeds minstens duizend strijders actief zijn in het land²⁵. Sporadisch zijn er nog steeds bomaanslagen²⁶. Een argument op basis van de ondersteuning van een democratisch regime ligt hier minder voor de hand.

Uit het overzicht van wapenleveringen aan Colombia en Algerije kunnen we besluiten dat er vanuit Vlaanderen ook militaire goederen worden uitgevoerd naar landen in burgeroorlog. Deze leveringen zijn echter niet noodzakelijk in strijd met de Belgische wet op buitenlandse wapenhandel van 1991 doordat de Vlaamse overheid zich kan beroepen op de zogenoemde Nepal-clausule in de Belgische wet die toelaat om militaire goederen te leveren aan democratisch verkozen regimes wiens bestaan bedreigd wordt. De verwijzing naar gewapende conflicten in de Europese gedragscode houdt echter geen rekening met mogelijke militaire steun aan bedreigde democratische regimes, maar aangezien de levering van deze catch-all goederen niet onder de Europese gedragscode vallen omdat deze producten niet op de EU lijst van militaire goederen staan, kunnen deze leveringen aan Colombia en Algerije eventueel ook vanuit dit standpunt worden verdedigd.

1.2.2.2 Doorvoer van militair materieel naar West-Afrika

West-Afrika behoort tot een van de meest gewelddadige regio's ter wereld. Zo blijkt uit kwantitatief onderzoek dat in de periode tussen 1960 – 2004 maar liefst 53% van alle machtsoverdrachten in West-Afrika het gevolg waren van militaire coups²⁷. Niet enkel coups komen vaak voor in de regio, ook gewapende conflicten zijn er schering en inslag. In het verleden betrof dit voornamelijk 'klassieke' conflicten maar sinds het uitbreken van de Liberiaanse burgeroorlog in 1989 is er een nieuwe trend merkbaar in de conflicten in de regio. Het gaat niet langer om een strijd tussen nationale legers, maar vaak zijn bij de gewapende conflicten ook rebellengroepen betrokken voor wie de grenzen tussen staten quasi onbestaande zijn, die hun strijd financieren met de opbrengsten uit de handel in grondstoffen, en die regelmatig vanuit buurlanden worden gesteund. Op deze wijze zijn veel van de recente interne conflicten in West-Afrika met elkaar verstrengeld geraakt. Sinds korte tijd is het relatief rustig in de regio. Dit neemt echter niet weg dat West-Afrika op veiligheidsvlak nog steeds een erg onstabiele regio is.

Gezien de recente conflicten in Liberia, Sierra Leone en Guinee is het opmerkelijk dat er vanuit Europa militair materieel wordt uitgevoerd naar deze landen. Vanuit Vlaanderen vond er de afgelopen drie jaar slechts één uitvoer plaats naar de regio en deze uitvoer kan men moeilijk als problematisch beschouwen. Het ging namelijk om een schenking van een kleine duizend afgedankte politiewapens van de Antwerpse politie aan de VN- troepenmacht in het land, die ze zal

gebruiken voor de opleiding van Liberiaanse politieagenten²⁸. Doordat de bestemming van deze wapens de internationale troepenmacht was, valt deze levering niet onder het Europees wapenembargo op het land²⁹. De overige Vlaamse vergunningen voor de levering van militair materieel aan deze drie West-Afrikaanse landen zijn doorvoervergunningen. Het betreft in totaal 22 goedgekeurde doorvoervergunningen. Geen enkele aanvraag voor een doorvoervergunningen werd geweigerd. Deze verschillende doorvoervergunningen worden in wat volgt per land besproken.

Voor **Liberia** gaat het om slechts één doorvoervergunning, maar wel een met een erg hoge waarde (52,4 miljoen euro). In mei 2006 werd de doorvoer van een Zweedse levering van militaire voertuigen en goederen die onder de Belgische catch-all clause vallen, bestemd voor de krijgsmacht in Liberia goedgekeurd. Indien deze levering, zoals we vermoeden, paste binnen een actie van de Verenigde Naties of binnen een internationaal opleidings- en hervormingsprogramma van de strijdkrachten, dan is het wapenembargo op Liberia niet van kracht. Gaat het echter om een levering aan het Liberiaanse leger die niet valt onder zo'n internationale actie, dan mocht deze wapenlevering niet plaatsvinden als gevolg van dit wapenembargo. Op basis van het maandrapport van de Vlaamse Regering is niet uit te maken of de Vlaamse Regering met deze levering het wapenembargo overtrad.

Ook op **Sierra Leone** is er een Europees wapenembargo van kracht. De leveringen van militaire voertuigen vanuit Zwitserland (januari – juni 2005) en de Verenigde Staten (juli – augustus 2006) aan Sierra Leone lijken op het eerste zicht dan ook in strijd met dit embargo. Er wordt in het embargo echter een uitzondering gemaakt voor levering van militair materieel aan de regering van Sierra Leone, op voorwaarde dat deze leveringen gecontroleerd worden door de Verenigde Naties en haar lidstaten. Indien deze controle daadwerkelijk plaatsvond zijn deze doorvoervergunningen dus niet in strijd met het Europees wapenembargo. Verder was er ook een Vlaamse doorvoervergunning voor de levering van bouwmaterialen en andere catch-all producten vanuit India aan het leger van het land (mei-augustus 2006). Aangezien het hier geen strikt militaire goederen betreft, valt deze levering niet onder het embargo.

De meeste uitvoervergunningen waren bestemd voor **Guinee**. Sinds januari 2005 werden zeven doorvoervergunningen goedgekeurd van uit Frankrijk afkomstig militair materieel met bestemming de Guinese industrie. Het betreft meer bepaald leveringen van ontstekingsinstellingsinrichtingen voor munitie (2x), ontstekingsmechanismen en onderdelen hiervoor, springstoffen (2x) en wapens die wel onder de Belgische wapenwet vallen maar niet op de Europese lijst van militaire goederen staan. Deze Franse wapenleveringen, met een totale waarde van meer dan 1,5 miljoen euro waren niet de eerste aanvragen tot doorvoer via Vlaanderen naar het West-Afrikaanse land. Ook voor januari 2005 werd een aantal doorvoervergunningen verleend met bestemming Guinee. In de periode tussen maart en augustus 2004 werden vijf doorvoervergunningen met een totale waarde van 390.000 euro goedgekeurd door de Vlaamse overheid. Het ging hierbij viermaal om een levering van licht militair materieel en eenmaal een levering van 'ander' militair materieel voor de Guinese industrie. Als gevolg van de beperkte transparantie in rapportering in de 16 maanden na de bevoegdheidsoverdracht is het land van herkomst van deze goederen onbekend.

Zelfs indien deze wapenleveringen aan deze drie West-Afrikaanse landen niet verboden zijn door een wapenembargo, kunnen ze toch op basis van verschillende criteria van de Belgische wetgeving en de Europese gedragscode worden geweigerd. Het belangrijkste criterium is de onstabiele veiligheidssituatie in de regio en van de landen zelf.

In **Guinee** is president en voormalig militaire gezagsdrager Lansana Conté reeds lange tijd ernstig ziek en is er momenteel een verwoede machtsstrijd om zijn opvolging aan de gang³⁰ die mogelijk kan ontaarden in een gewapende strijd tussen verschillende facties. Het economisch bestel kent erg zware problemen en van een werkende staat is nauwelijks sprake. In juni 2005 waarschuwde de *International Crisis Group* er dan ook nog voor dat Guinee Afrika's nieuwste 'failed state' aan het worden was³¹. Recentelijk heeft ook Human Rights Watch grove schendingen van de mensenrechten door de veiligheidsdiensten in het land gerapporteerd en aangeklaagd³². Aangezien de militaire goederen die via Vlaanderen werden doorgevoerd allemaal bestemd waren voor de industrie en niet voor de overheid of het leger van het land, is het mogelijk dat deze goederen enkel een civiel gebruik hebben. Indien de nodige garanties werden geleverd dat deze producten niet kunnen worden afgewend en in de verkeerde handen terechtkomen, zijn deze doorvoeren niet in strijd met de Belgische en Europese regels.

Liberia en **Sierra Leone** zijn decennialang het strijdtoneel geweest van nauw met elkaar verbonden gewapende conflicten. Beide landen hebben sinds korte tijd een nieuwe start gemaakt. In Sierra Leone werd een internationaal strafhof opgericht met als taak de oorlogsmisdaden te berechten. De veiligheidssituatie is de afgelopen jaren gestabiliseerd maar blijft erg fragiel, mede als gevolg van groeiende spanningen tussen politieke tegenstanders die zouden kunnen ontaarden in gewelddadige uitbarstingen in aanloop van de verkiezingen in 2007³³. Ook in Liberia werd in aanloop van de presidentsverkiezingen van eind 2005 gevreesd voor een heropflakking van het conflict. Deze vrees bleek echter ongegrond. Na vrije en eerlijk verlopen verkiezingen werd Ellen Johnson-Sirleaf in januari 2006 beëdigd als de nieuwe president van Liberia. Er wachten haar echter nog vele uitdagingen, zoals de ontwapening van de ex-strijders. Velen van hen zijn nog steeds actief in criminele netwerken of zijn verspreid over het land, dat gebukt blijft onder etnische scheidslijnen, waardoor ook in Liberia de veiligheidssituatie gespannen blijft³⁴. De goedgekeurde uitvoervergunningen naar deze landen houden dus een aantal risico's in, maar indien deze leveringen gebeuren in het kader van een actie van de internationale troepenmacht in Liberia of als ze worden gecontroleerd door de Verenigde Naties kunnen ze ook worden beschouwd als steun aan een legitieme overheid van twee landen die jarenlang werden verscheurd door gewapende conflicten. Passen de leveringen echter niet binnen een van deze acties dan is ze in strijd met het Europees wapenembargo op het land en moest ze worden geweigerd door de Vlaamse overheid.

1.2.2.3 Conventionele wapenleveringen aan Iran, India en Pakistan

Zoals bleek uit de vorige sectie van dit hoofdstuk werd er door de Vlaamse overheid verschillende malen een uitvoervergunning met bestemming **Iran** van goederen voor tweërlei gebruik

geweigerd. De motivering die hiervoor steevast werd gebruikt is dat de betrokken goederen mogelijk een bijdrage kunnen leveren tot de nucleaire ambities van het land. Deze weigeringen hadden blijkbaar geen implicaties voor de uitvoer van 'conventionele' militaire goederen. Zo werd in het voorjaar van 2005 een uitvoer van telecommunicatieapparatuur die onder de catch-all clause valt die bestemd was voor de Iraanse industrie wel goedgekeurd door de minister van Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie en Buitenlandse Handel. De conventionele militaire opbouw van het land wordt minder problematisch ingeschat dan het risico op nucleaire proliferatie.

Een gelijkaardig beeld als bij Iran krijgen we bij de uitvoer naar **India**: indien de uitgevoerde producten kunnen bijdragen tot het risico op nucleaire proliferatie wordt de aanvraag geweigerd door de Vlaamse Regering. Verder werd ook een doorvoer van productieapparatuur van oorlogsmunitie geweigerd. De achterliggende motivering voor deze weigering is echter onbekend (zie eerder), maar zal gezien de aard van de producten niets met nucleaire proliferatie te maken hebben. In totaal werden de afgelopen drie jaar 32 aanvragen voor een uitvoervergunning goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Het betreft hier vooral visualisatieschermen voor de defensiegerelateerde industrie (17 vergunningen voor een totale waarde van bijna 4,5 miljoen euro). Verder werden bijvoorbeeld ook wapenvizieren en programmatuur voor de ontwikkeling, productie of gebruik van militaire goederen, bestemd voor het leger uitgevoerd en was de overheid de bestemming van meerdere leveringen die onder de catch-all clause vallen. Ook hier lijkt de conventionele militaire opbouw van India (en de spanningen met buurland Pakistan omwille van Kashmir) minder te verontrusten dan het risico op nucleaire proliferatie.

Ook naar **Pakistan** werden de afgelopen drie jaren Vlaamse goederen uitgevoerd. In totaal werden 12 uitvoervergunningen, met een totale waarde van bijna 500.000 euro, goedgekeurd met als bestemming de overheid of het leger. Zeven vergunningen voor 'ander' militair materieel voor 2005 en vier vergunningen voor goederen die onder de Belgische catch-all clause vallen (waaronder tweemaal goederen die betrekking hebben op luchthavenverlichting of -afbakening) sinds januari 2005. Verder werd in de eerste jaarhelft van 2005 een doorvoervergunning goedgekeurd voor uit Oostenrijk afkomstige goederen die onder de catch-all clause vallen en bestemd waren voor het Pakistaanse leger.

India en Pakistan hebben de afgelopen jaren dus ongestoord Vlaams militair materieel kunnen aankopen, zolang het maar niet bedoeld is voor de nucleaire ambities van deze landen. Dat beide atoommachten al decennialang aanspraak maken op **Kashmir** en hiervoor reeds meermaals een oorlog zijn gestart, is geen doorslaggevend argument geweest om wapenleveringen aan deze landen niet toe te laten. Bij de bespreking van de vergunde uitvoer van militair materieel naar India en Pakistan die plaatsvond in de laatste maanden van 2004, legitimeerde de bevoegde minister deze goedkeuringen door te wijzen op de tekenen van ontspanning tussen beide landen³⁵. Hierbij kan men wijzen op de ondertekening van een staakt-het-vuren in november 2003, de vaststelling dat dit staakt-het-vuren relatief goed wordt opgevolgd, en dat de relaties tussen beide landen geleidelijk aan in gunstige zin evolueert.

Het klopt dat de situatie in het gebied minder gespannen is dan in 2001 – 2002, toen er aan

beide kanten van de grens een troepenmacht werd ontplooid en de kans op een nieuw groot-schalig conflict imminent leek, maar de situatie is vandaag echter nog verre van stabiel. Bij de wapenlevering vanuit Vlaanderen aan beide landen kunnen dan ook belangrijke vraagtekens worden geplaatst. Op basis van de Belgische wet van 1991 kunnen deze wapenleveringen namelijk geweigerd worden. Zo staat in artikel 4 §1.4.d van de wet dat elke vergunningsaanvraag moet worden geweigerd indien er voldoende aanwijzingen bestaan dat *'de uitvoer bijdraagt tot een duidelijk risico dat het ontvangende land het bedoelde materieel voor agressie jegens een ander land gebruikt of er kracht mee wil bijzetten aan territoriale aanspraken'*.

Ook de Europese gedragscode heeft een criterium dat betrekking heeft op de regionale stabiliteit en veiligheid. Zo stelt criterium vier van de gedragscode dat de wapenlevering niet mag bijdragen tot het verstoren van de regionale veiligheid en stabiliteit. Vlaanderen is echter niet de enige vergunningsverlenende instantie in Europa die de uitvoer van militair materieel naar India en Pakistan toelaat. In 2004 werden er respectievelijk 1376 vergunningen met een totale waarde van bijna 1,5 miljard euro en 475 vergunningen met een totale waarde van 356 miljoen euro goedgekeurd door de EU-lidstaten. Er werden voor deze bestemmingen ook een beperkt aantal vergunningsaanvragen geweigerd. In 2004 waren dat er 10 voor India en 22 voor Pakistan. Verschillende criteria van de gedragscode werden hierbij aangehaald als motivering. De belangrijkste motivering voor de weigering van een vergunning voor beide landen was het eerder vernoemde criterium vier (regionale stabiliteit en veiligheid), maar ook criterium zeven (gevaar van interne afwendings of wederuitvoer) werd vaak aangehaald als motivatie³⁶.

1.2.2.4 Wapenleveringen aan het Midden-Oosten

De landen uit het Midden-Oosten zijn geen belangrijke klanten van de Vlaamse defensiege-relateerde industrie. De afgelopen drie jaar werden slechts 7 vergunningen verleend voor de uitvoer van militair materieel naar het Midden-Oosten. Dit komt neer op nauwelijks 1% van het totaal aantal uitvoervergunningen (zie tabel 19). Drie leveringen waren bestemd voor Israël (zie verder) en twee maal werd er materieel voor luchthavenverlichting of -afbakening aan de krijgsmacht van Bahrein geleverd. Verder werd vanuit Vlaanderen ook 'ander' militair materieel geëxporteerd naar Koeweit (industrie) en Oman (overheid).

Als regio van bestemming voor doorvoervergunningen was het Midden-Oosten de afgelopen jaren meer vertegenwoordigd: ongeveer 7% van alle vergunningplichtige militaire transporten had deze regio als bestemming. In absolute termen gaat het praktisch over hetzelfde aantal vergunningen (8 doorvoervergunningen). Het betreft hier vooral militaire vervoersmiddelen en zwaar militair materieel dat vanuit andere Europese landen via Vlaanderen wordt uitgevoerd naar de overheid of het leger van landen zoals Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Jordanië en Qatar. Een vreemde eend in de bijt is de doorvoervergunning van licht militair materieel voor een particulier in Koeweit.

Van de verschillende aangevraagde uit- en doorvoervergunningen met bestemming het Midden-Oosten werden er de afgelopen drie jaar vijf aanvragen geweigerd. De enige twee landen uit de regio die een wapenlevering vanuit of via Vlaanderen werd geweigerd zijn Israël en Saoedi-Arabië (zie eerder). Niet alle aanvragen voor uitvoer of doorvoer naar deze twee landen werden de afgelopen jaren echter geweigerd. Daarom worden de goedgekeurde en geweigerde doorvoervergunningen voor deze twee landen nu in detail besproken.

In de periode tussen september 2003 en augustus 2004 werden twee vergunningen met als bestemming **Israël** geweigerd. Het ging hierbij om een uitvoervergunning van licht militair materieel voor een Israëlische handelaar en een doorvoervergunning van een helikopter voor de Israëlische industrie. Terwijl de motivering voor de eerste weigering ontbreekt, weten we dat de tweede weigering gebaseerd was op inhoudelijke redenen. De administratie weigerde deze doorvoer omdat ze van mening was dat deze goederen mogelijk (1) de bestaande spanningen verergeren of gewapende conflict verlengt en (2) zouden intern afgeleid worden of wederuitgevoerd. Gezien deze inhoudelijke weigering in de zomer van 2004 is het opvallend dat de afgelopen maanden drie uitvoervergunningen met bestemming dit land wel werden goedgekeurd. In maart 2006 werd militair materieel van het type ML1d (geluidsdempers, speciale statieven, klemmen, wapenvizieren en vlamonderdrukkers voor kleine wapens) uitgevoerd naar de Israëlische industrie en in de maanden juli – augustus 2006 werd tweemaal een uitvoervergunning voor infrarood- en warmtebeeldapparatuur met als eindgebruiker de Israëlische overheid goedgekeurd. Dat deze wapenleveringen werden goedgekeurd is niet vanzelfsprekend. Omtrent mogelijke wapenleveringen aan Israël bestond commotie in de Subcommissie Wapenhandel van het Vlaams Parlement. In mei 2005 werd daar zelfs een resolutie goedgekeurd door de verschillende fracties waarin werd opgeroepen wapenexportlicenties aan het land met de grootste omzichtigheid te behandelen. De reden waarom deze uitvoervergunningen nu wel werden goedgekeurd terwijl er voordien een vergunningsaanvraag werd geweigerd op basis van inhoudelijke redenen is onduidelijk aangezien de situatie in de regio het afgelopen jaar niet is verbeterd. Denken we maar aan de verslechterde relaties tussen Israël en de Palestijnse overheid na de verkiezingsoverwinning van Hamas in januari 2006 en de recente operaties in Libanon.

Sinds de bevoegdheidsoverdracht zijn er drie vergunningen geweigerd voor de doorvoer van militair materieel naar de overheid in **Saoedi-Arabië**. Twee van deze weigeringen waren gemotiveerd op basis van inhoudelijke redenen, namelijk het gevaar dat dit materieel zou worden gebruikt voor schendingen van de mensenrechten of interne onderdrukking en het gevaar dat het de bestaande spanningen in het land zou verergeren (zie eerder). Tijdens de bespreking van het tweede halfjaarlijks rapport van de Vlaamse Regering in de Subcommissie Wapenhandel stelde de bevoegde minister zelfs expliciet: *'De mensenrechtensituatie in Saudi-Arabië is problematisch'* en verwijst ze verder naar het probleem van interne stabiliteit in het land en strubbelingen met andere landen in de regio³⁷. In het verleden zijn er wel doorvoervergunningen met bestemming Saoedi-Arabië goedgekeurd door de Vlaamse overheid. In de periode september 2003 – augustus 2004 werden er twee doorvoervergunningen van zwaar militair materieel goedgekeurd. In deze periode werd de interne situatie in het land blijkbaar minder problematisch ingeschat door de Vlaamse Regering. De achterliggende motivering voor de meest recente weigering tot doorvoervergunning (december 2005) is onbekend. Deze

motivering zou ons meer inzicht kunnen geven in de vraag of er een beleidswijziging heeft plaatsgevonden met betrekking tot wapenleveringen aan Saoedi-Arabië. Indien deze weigering gebaseerd was op inhoudelijke redenen, kunnen we met zekerheid stellen dat er zich een beleidswijziging heeft voorgedaan ten aanzien van wapenleveringen aan Saoedi-Arabië, maar dan wel één in de omgekeerde richting dan Israël.

1.2.2.5 Het Europees wapenembargo op China en wapenleveringen aan Taiwan

Sinds de bevoegdheidsoverdracht in 2003 is tweemaal een aanvraag voor een uitvoervergunning van militaire goederen naar **Taiwan** goedgekeurd. Een eerste maal in de periode september 2003 – 2004 voor de levering van ‘ander’ militair materieel naar de Taiwanese industrie ter waarde van 108 euro. Een tweede maal in december 2005 voor de uitvoer van visualisatieschermen ter waarde van ongeveer 50.000 euro naar de defensiegerelateerde industrie in het land.

Deze uitvoer is opmerkelijk omwille van twee redenen. De eerste reden is het Europees wapenembargo ten aanzien van China dat in juni 1989 werd afgekondigd in de verklaring van Madrid na de brutale onderdrukking van de opstanden op het Tiananmen-plein³⁸. Er kan worden geargumenteed dat Taiwan een onderdeel is van **China** en dus onder het embargo valt. Taiwan zelf wordt echter nergens vernoemd in de verklaring van Madrid en in de rapporten met betrekking tot de opvolging van de Europese gedragscode wordt Taiwan als een aparte staat beschouwd. Verder heeft dit wapenembargo geen kracht van wet en is het dus enkel politiek en niet juridisch afdwingbaar. Ieder land interpreteert dit embargo dan ook op zijn eigen manier. Het wapenembargo ten aanzien van China lijkt dan ook geen obstakel voor Vlaanderen om uitvoervergunningen naar Taiwan goed te keuren.

Ook andere Europese landen hebben in de voorbije jaren militair materieel geëxporteerd naar Taiwan. Uit het meest recente jaarlijks rapport van de Europese Werkgroep over conventionele wapens (COARM) blijkt, bijvoorbeeld, dat in 2004 maar liefst 10 EU-landen militair materieel hebben uitgevoerd naar Taiwan. In totaal werden 180 Europese uitvoervergunningen verleend. Slechts 8 vergunningsaanvragen werden geweigerd. Deze weigeringen werden voornamelijk gemotiveerd op basis van criterium 4 van de gedragscode, namelijk de handhaving van regionale vrede, veiligheid en stabiliteit. Daarbij zijn we aan de tweede reden gekomen waarom de uitvoer van Vlaams militair materieel naar het Oost-Aziatische land opmerkelijk is. Er bestaan namelijk ernstige spanningen tussen Taiwan en China die een gevolg zijn van het conflict tussen de pro-onafhankelijkheidspositie van de Taiwanese president Chen en de Chinese visie dat Taiwan niet meer is dan een Chinese provincie. Deze spanningen hebben geleid tot een militaire opbouw aan beide zijden van de straat van Taiwan³⁹.

1.2.3 Conclusie analyse vergunningsbeleid

Uit het gegeven overzicht van enkele opvallende uitvoer- en doorvoervergunningen blijkt dat beide hypothesen het relatief lage weigeringscijfer gedeeltelijk verklaren.

Enerzijds zijn er al bij al vrij weinig aanvragen voor de uitvoer van militair materieel naar politiek gevoelige landen. Bij de doorvoeraanvragen zijn er relatief vaker gevoelige landen als bestemming, maar ook hier betreft het slechts een beperkt aantal. Hierdoor is het potentieel van aanvragen die op basis van inhoudelijke redenen geweigerd kunnen worden sowieso al vrij klein.

Anderzijds werden vergunningsaanvragen met gevoelige landen als bestemming de afgelopen drie jaar niet altijd geweigerd. Een aantal van de goedkeuringen van vergunningen voor de uitvoer of doorvoer van militair materieel naar deze landen kan gemotiveerd worden op basis van de Belgische wapenwet en/of Europese gedragscode. Een aantal andere goedgekeurde vergunningen zouden op basis van de Belgische wapenwet en/of Europese gedragscode daarentegen kunnen worden geweigerd. Vlaanderen is op dit vlak echter geen uitzondering in Europa. De jaarlijkse rapporten van de Europese Werkgroep rond conventionele wapens (COARM) tonen duidelijk aan dat ook andere EU-lidstaten de uitvoer van militair materieel die op het eerste zicht in strijd lijkt met de Europese gedragscode, vaak toch goedkeuren.

2

Profiel van de defensie- gerelateerde industrie in Vlaanderen

In dit hoofdstuk wordt de Vlaamse defensiegerelateerde industrie in kaart gebracht. Er bestaat veel onduidelijkheid over de omvang en kenmerken van deze industrietak in Vlaanderen. Hier zijn verschillende verklaringen voor. Ten eerste is er traditioneel weinig transparantie op het vlak van de defensie-industrie. De belangrijkste redenen waarom overheden en bedrijven vrij weinig informatie vrijgegeven zijn gepercipieerde veiligheidsbelangen en de bescherming van vertrouwelijke commerciële gegevens⁴⁰. Een andere factor die meespeelt, is de relatief beperkte schaal waarop de Vlaamse defensiegerelateerde industrie actief is. Geen enkel Vlaams bedrijf behoort tot de lijst van de honderd grootste defensiebedrijven ter wereld⁴¹. Dit is consistent met de eerder gemaakte vaststelling dat Vlaanderen op het vlak van de uitvoer van militair materieel niet tot de Europese top behoort. Bovendien richten slechts een klein aantal bedrijven zich in hoofdzaak op de defensiemarkt. De meeste Vlaamse bedrijven die militaire goederen vervaardigen, zijn in eerste instantie gericht op de burgerlijke markt.

Eerst worden de activiteiten van de verschillende bedrijven besproken per sector. Nadien worden de defensieactiviteiten en de eigendomsstructuur van vijf belangrijke Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven in detail besproken. Op basis van de informatie in deze twee secties worden daarna een aantal typische kenmerken van de defensiegerelateerde industrie geduid. We beginnen dit hoofdstuk echter met een bespreking van de gehanteerde methodologie voor het in kaart brengen van de Vlaamse defensiegerelateerde industrie.

2.1

Methodologie

De Vlaamse minister van Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie en Buitenlandse Handel verklaarde in mei 2005 dat slechts 17 Vlaamse bedrijven actief zijn in de defensie-gerelateerde industrie (vergeleken met ongeveer 300 in Nederland)⁴². Vredesbewegingen daarentegen spreken meestal van een vijftig à zestigtal Vlaamse bedrijven die actief zijn op de wapenmarkt⁴³. De discrepantie tussen beide getallen is te wijten aan een verschil in definitie van een defensiegerelateerd bedrijf. Terwijl de minister waarschijnlijk zal verwijzen naar het aantal bedrijven dat uitvoervergunningen voor militair materieel aanvraagt, interpreteert de vredesbeweging de term veel breder. In wat volgt is het noodzakelijk om een goede en onderbouwde definitie van ‘defensiegerelateerd bedrijf’ te gebruiken.

Niet alle bedrijven die handel voeren in militaire goederen worden hier als een defensiegerelateerd bedrijf beschouwd. In dit onderzoek voldoet een als defensiegerelateerd omschreven bedrijf aan een aantal voorwaarden: het zijn bedrijven met een Vlaamse vestiging die lid zijn van de Belgian Security & Defence Industry (BSDI) en/of bedrijven die een vestiging hebben in Vlaanderen waar producten worden ontwikkeld of vervaardigd voor specifiek militaire toepassingen. Dit betekent dat bedrijven die goederen voor tweërlei gebruik ontwikkelen en die mogelijk onder de catch-all clause vallen, in dit onderzoek niet noodzakelijk als defensiegerelateerd worden beschouwd. Enkel indien producten van een bedrijf ontwikkeld, vervaardigd of aangepast worden voor een militair gebruik, spreken we van een defensiegerelateerd bedrijf. Verder impliceert deze operationalisering dat niet alle producten van de bedrijven per definitie vergunningplichtig zijn: de producten van sommige bedrijven staan namelijk niet op de Belgische lijst van militaire goederen. Ook staan er in het overzicht een aantal bedrijven die geen militaire goederen uitvoeren en dus geen uitvoervergunningen aanvragen omdat ze enkel militaire goederen leveren aan het Belgisch leger of aan Belgische defensiebedrijven.

In theorie is het vrij makkelijk om te achterhalen welke Vlaamse bedrijven actief zijn in de defensiegerelateerde industrie. Vrijwel het enige wat men daarvoor nodig heeft is een lijst van FOD Justitie van de erkende ‘wapenhandelaars’ en/of een lijst van de Vlaamse Administratie Buitenlands Beleid van de bedrijven die de afgelopen drie jaren een uitvoervergunning hebben

aangevraagd. Op basis van deze lijst kan dan de nodige informatie worden opgezocht over deze bedrijven. In realiteit is een profielschets maken van de Vlaamse defensiegerelateerde industrie een stuk moeilijker. In het kader van het vooronderzoek van dit rapport werd door onderzoekers van IPIS verscheidene malen getracht een lijst te verkrijgen met daarin de bedrijven die in Vlaanderen uitvoervergunningen aanvragen; dit evenwel zonder resultaat. Een alternatieve manier om het Vlaams defensielandschap in kaart te brengen drong zich op.

Op basis van een aantal bronnen werd door het Vlaams Vredesinstituut zelf een lijst opgesteld van bedrijven met een vestiging in Vlaanderen die mogelijk actief zijn op de defensiemarkt. Een eerste bron was de ledenlijst van de BSDI ⁴⁴, een afdeling van Agoria bestaande uit bedrijven die actief zijn in de defensiesector. Als ledenorganisatie vertegenwoordigt BSDI ongeveer 85% van de bedrijvigheid in de Belgische defensiesector ⁴⁵. Een tweede bron die werd gebruikt was de lijst van bedrijven die in het vooronderzoek, uitgevoerd door IPIS, werden geïdentificeerd als mogelijk defensiegerelateerd. Daarnaast werden ook de bedrijven die door het Forum voor Vredesactie werden geïdentificeerd als Belgische wapenproducenten ⁴⁶, opgenomen in onze lijst. Een laatste bron bestond uit de Belgische standhouders op gespecialiseerde beurzen voor militaire en veiligheidsindustrie. Het betreft de volgende beurzen: Eurosatory 2006, Defence Systems & Equipment International Exhibition International 2005, EuroNaval 2006, en Milipol 2005 en 2006.

Op basis van deze totaalijst werd over deze verschillende bedrijven informatie gezocht die wijst op defensiegerelateerde activiteiten in Vlaanderen. Deze informatie was voornamelijk afkomstig van gegevens die bedrijven zelf publiceerden op hun website, openlijk toegankelijke financiële documenten en artikels uit de Vlaamse dagbladers. Indien tijdens deze zoektocht naar de activiteiten van een bepaald bedrijf ook een ander bedrijf werd gevonden dat mogelijk defensiegerelateerde activiteiten heeft, werd ook dit bedrijf toegevoegd aan onze totale lijst van bedrijven en werd ook voor dit bedrijf informatie gezocht.

In een laatste stap werden in de periode augustus en oktober 95 bedrijven die werden geïdentificeerd als mogelijk actief op de defensiemarkt, gecontacteerd door het Vredesinstituut. Deze contactpogingen, waarin de bedrijven werden gevraagd naar informatie omtrent hun activiteiten, verliepen in hoofdzaak telefonisch. Indien telefonisch contact onmogelijk was of indien de betrokken bedrijven dit wenselijk achtten, werd een vragenlijst per email verstuurd. Van deze 95 gecontacteerde bedrijven hebben 77 bedrijven meegewerkt met het onderzoek. Deze hoge mate van respons (81%) is grotendeels het gevolg van de gebruikte communicatiemethode (telefoon). Uiteindelijk hebben slechts twee bedrijven ons verzoek om informatie geweigerd en van 16 bedrijven werd tot op heden geen antwoord ontvangen.

Een aantal bedrijven uit onze lijst werden voor het onderzoek niet door het Vredesinstituut gecontacteerd. Onder deze bedrijven ook de 17 bedrijven die reeds in het kader van het vooronderzoek hadden geantwoord op de vragen van IPIS. De antwoorden van deze bedrijven werden meegenomen in dit onderzoek. In totaal werkten dus 93 bedrijven mee aan dit onderzoek.

Op basis van deze lijst konden 26 bedrijven worden geïdentificeerd die volgens de hier gehanteerde definitie defensiegerelateerd zijn. Een overzicht van deze bedrijven en de bronnen waarop hun identificatie is gebaseerd, is te vinden in tabel 34. Belangrijk om te benadrukken, is dat deze lijst niet exhaustief is. In Vlaanderen zijn waarschijnlijk nog andere bedrijven die producten ontwikkelen of vervaardigen met een finaliteit in militair eindgebruik. De gebruikte methodologie liet in het tijdsbestek van het onderzoek niet toe andere bedrijven te beschrijven. Indien het ook na de contactname onduidelijk bleef of het bedrijf militair materieel ontwikkelt of vervaardigt, werd het niet opgenomen in dit overzicht.^{xv}

Tabel 34: Overzicht van Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven

Bedrijf	Bron		
	Lid BSDI	Bedrijfsinformatie ^{xv}	Communicatie
Asco Industries	o	X ⁴⁷	-
Barco	X	X	X ⁴⁸
Carrosserie Moeyersons NV	o	X ⁴⁹	X ⁵⁰
EADS	o	X ⁵¹	X ⁵²
FN Zutendaal	o	X ⁵³	-
Gemidis	o	o	X ⁵⁴
IPA Advanced Composites	o	o	X ⁵⁵
IPTE	o	o	X ⁵⁶
L.E.T.	o	o	X ⁵⁷
Lichtenknecker Optics	o	o	X ⁵⁸
Luciad	o	X ⁵⁹	-
Melotte	o	o	X ⁶⁰
Mechanische Constructie Watteeuw	X	o	o ⁶¹
Nexans Harnesses	X	X ⁶²	X ⁶³
OIP Sensor Systems	X	X ⁶⁴	X ⁶⁵
Roosen Fijnconstructie NV	o	o	X ⁶⁶
Sabca Limburg	X	X ⁶⁷	-
Saint-Gobain Performance Plastics NV	o	X ⁶⁸	X ⁶⁹
SD&A	o	X ⁷⁰	X ⁷¹
Seyntex	X	X ⁷²	-
Siemens	X	X ⁷³	X ⁷⁴
Sioen	X	X ⁷⁵	X ⁷⁶
SKB	o	X ⁷⁷	X ⁷⁸
Stewal NV	o	o	X ⁷⁹
Umicore Electro Optic Materials	o	X ⁸⁰	X ⁸¹
Varec	X	X ⁸²	X ⁸³

x : positief o : negatief - : geen contact

^{xv} Het betreft hier informatie op de website van het bedrijf of afkomstig van een bedrijfsdocument.

2.2

Overzicht van producten en diensten

2.2.1 Visualisatieschermen

Uit de bespreking van de Vlaamse uitvoercijfers hebben we geleerd dat Vlaanderens belangrijkste militaire exportproduct visualisatieschermen zijn. Meer dan de helft van alle verleende uitvoervergunningen hebben betrekking op deze producten en deze vergunningen staan in voor bijna 60% van de waarde van de totale Vlaamse exportvergunningen. Visualisatieschermen worden in Vlaanderen vervaardigd door **Barco**, een van de belangrijkste producenten van beeldschermen voor de defensie- en luchtvaartindustrie ter wereld. Deze beeldschermen worden geïnstalleerd in allerlei militaire vliegtuigen en helikopters⁸⁴. Meer informatie over Barco kan men vinden in het uitgebreide bedrijfsprofiel van dit bedrijf in het volgende hoofdstuk.

Het is belangrijk om te benadrukken dat Barco enkel de beeldschermen zelf ontwikkelt en niet de applicatie-software die de beeldschermen aanstuurt⁸⁵. Een bedrijf dat zulke software kan leveren is het Leuvense **Luciad**. Dit bedrijf, opgericht in 1999, ontwikkelt specifieke software voor het interactief visualiseren van geografische informatie. Deze software is uitermate geschikt voor de defensiemarkt. Zo ontwikkelt het bedrijf software-componenten voor Command & Control Systems waarmee gebruikers militaire operaties kunnen monitoren en controleren⁸⁶. Defensiebedrijven die gebruik maken van software van Luciad voor hun eigen producten, zijn EADS Defence & Security Systems, Thales, Lockheed Martin en Raytheon⁸⁷.

2.2.2 Elektronische apparatuur

De vestiging van **EADS** in het West-Vlaamse Oostkamp (het vroegere Siemens Oostkamp) ontwikkelt diverse militaire elektronische apparatuur, waaronder radars en gespecialiseerde militaire communicatiesystemen. Dit is het enige Vlaamse bedrijf waarvan de omzet volledig afhangt van defensie-activiteiten. In feite is dit bedrijf een toeleverancier van elektronische apparatuur aan de overige EADS-vestigingen. Meer informatie over EADS en haar vestiging in Vlaanderen, kan men vinden in het uitgebreide bedrijfsprofiel van dit bedrijf in het volgende hoofdstuk.

Siemens België Luxemburg is gespecialiseerd in diverse domeinen: Information & Communications (ICT), Energy, Industry, Transportation, Building Technologies, Medical solutions. Deze divisie van Siemens verkoopt en levert op de haar toegewezen markten (lokaal en export) wel telecom- en IT-oplossingen/-diensten aan defensie (o.a. NAVO) en is tevens lid van de BSDI ⁸⁸. De vestiging van Siemens in Herentals heeft in het verleden ook voor het Belgisch leger producten geleverd in het kader van compensatieregelingen ⁸⁹.

2.2.3 Militaire vliegtuigen

In Vlaanderen zijn twee ondernemingen gevestigd die zich gespecialiseerd hebben in de productie van vliegtuigonderdelen, Asco Industries (Zaventem) en Sabca Limburg (Lummen).

Asco Industries is een wereldspeler in de productie van onderdelen voor vliegtuigvleugels en levert als enige Belgisch bedrijf zowel aan Airbus als Boeing vliegtuigonderdelen. Zoals de meeste Belgische bedrijven in deze sector produceert Asco onderdelen voor burgervliegtuigen en militaire vliegtuigen. De omzet van het bedrijf stijgt dit jaar van 165 miljoen naar ongeveer 200 miljoen euro door het verwerven van een nieuw contract met Boeing voor de levering van straalomkeermechanismen voor de nieuwe 737 passagiervliegtuigen⁹⁰. Het bedrijf participeert ook in militaire projecten: de A400M (het nieuwe militaire transportvliegtuig van Airbus), de Eurofighter (een gevechtsvliegtuig van EADS) en het militaire helikopterproject van EADS, de Eurocopter NH90⁹¹.

Sabca Limburg, een dochterbedrijf van het in Brussel gevestigde Sabca, is vergeleken met Asco een relatief kleine speler in de sector van gespecialiseerde vliegtuigonderdelen. Net als Asco vervaardigt het bedrijf zowel onderdelen voor de burger- als de militaire luchtvaartsector. Voor een uitgebreid overzicht van de activiteiten van Sabca Limburg verwijzen we naar het bedrijfsprofiel van dit bedrijf in het rapport. Belangrijk om hier op te merken, is dat Sabca haar uitvoervergunningen niet in Vlaanderen, maar via het moederbedrijf in Brussel aanvraagt. Aangezien het administratief hoofdkwartier van Sabca in Brussel gelegen is, vraagt het bedrijf, ondanks haar defensiegerelateerde activiteiten in Limburg, uitvoervergunningen aan in het Brussels Hoofdstedelijk gewest⁹².

Ook het hoogtechnologisch metaalverwerkend bedrijf **Melotte** is actief op de defensiemarkt. Het bedrijf ontwikkelt mechanische onderdelen, gereedschappen en hoognauwkeurige modules voor een breed aantal sectoren en participeert ook in een aantal militaire projecten. Melotte gebruikt de innovatieve militaire technologie om deze te enten op andere industrieën zoals de nucleaire, petrochemische en farmaceutische industrie. Ongeveer 15% van haar totale omzet wordt gerealiseerd door defensieprojecten. Zo werkt het bedrijf bijvoorbeeld mee aan de ontwikkeling van draagstructuren voor het radartoestel van de Sostar-X, de Europese tegenhanger van de Amerikaanse AWACS-radartoestellen. Het bedrijf is ook betrokken bij een project om de uitlaatkleppen van de F16's te optimaliseren. In het kader van dit project ontwikkelt het bedrijf, in opdracht van de hoofdcontractant, vormgereedschap. Melotte is ook actief op de binnenlandse markt: het levert soms mechanische onderdelen voor FN Herstal (bijvoorbeeld onderdelen voor machinegeweren) en werkt ook in onderaanneming voor alle andere bedrijven actief in de defensiemarkt⁹³.

Een ander bedrijf dat werkt voor een aantal (militaire) vliegtuigbouwers is **SD&A**. Dit ingenieursbedrijf heeft vestigingen in Brussel, Zaventem en Braine-l'Alleud (Eigenbrakel). Het doet aan consultancy en maakt berekeningen voor de ontwikkeling van structurelementen. Ook defensiebedrijven die niet actief zijn in de luchtvaartindustrie, bijvoorbeeld FN Herstal, doen een beroep op de diensten van SD&A⁹⁴.

Saint-Gobain Performance Plastics NV ontwikkelt en vervaardigt hoogwaardige afsluitingen voor de luchtvaartindustrie. Het bedrijf is ook beperkt aanwezig op de militaire luchtvaartmacht. Minder dan 1% van de producten van het bedrijf worden als militair goederen beschouwd. Het betreft hierbij afdichtingen die onder andere worden gebruikt in vliegtuigmotoren en radarapparatuur⁹⁵.

2.2.4 Militaire voertuigen

Het Mechelse bedrijf **Varec** is gespecialiseerd in de assemblage van de ketting van rupsbanden voor pantservoertuigen. Het bedrijf vervaardigt momenteel vooral onderdelen voor Bradley Fighting Vehicles. In het verleden heeft Varec ook meegewerkt aan onder andere de CV90. De onderdelen die het bedrijf vervaardigt, worden na assemblage in Mechelen doorgestuurd naar andere ondernemingen waar de onderdelen worden ingepast in de voertuigen zelf. Volgens Varec is hun uitvoer beperkt tot de industrie in NAVO-landen⁹⁶.

Carrosserie Moeyersons NV uit Londerzeel assembleert voertuigen, waaronder ook militaire voertuigen. Momenteel werkt het bedrijf in opdracht van Iveco aan de assemblage en afwerking van 400 militaire voertuigen (6x6) voor het Belgisch leger. Ook in het verleden werden reeds gelijkaardige projecten uitgevoerd. Deze defensieopdrachten zijn belangrijk voor het bedrijf omdat ze toelaten op langere termijn zekerheid te hebben omtrent tewerkstelling⁹⁷.

In het verleden waren er ook een aantal andere bedrijven in Vlaanderen actief in de markt van de militaire voertuigen. Deze bedrijven vervaardigen momenteel niet langer militaire voertuigen, maar hebben in het verleden hun productiecapaciteit bewezen. Zo heeft het Canadese **Bombardier**, producent van onder andere de Iltis-jeeps van het Belgische leger⁹⁸, een vestiging in Brugge. Hoewel in deze vestiging in het verleden een breed gamma aan militaire goederen werd vervaardigd, worden er momenteel enkel trein- en tramstellen gemaakt⁹⁹. De Bombardier-vestiging in Brugge is niet het enige bedrijf in Vlaanderen dat in het verleden (onderdelen van) militaire voertuigen heeft ontwikkeld en/of vervaardigd, maar dat vandaag niet langer actief is in de defensiesector. Zo produceerde busbouwer **Van Hool** vroeger industriële voertuigen die speciaal voor militair gebruik werden ontworpen¹⁰⁰ en heeft ook **Mol CY** in het verleden meermaals meegewerkt aan projecten voor speciaal voor militair gebruik ontworpen voertuigen (containertrailers voor het Belgisch leger). Momenteel heeft het bedrijf echter geen militaire projecten en is het ook niet op zoek naar militaire klanten¹⁰¹.

Terwijl deze bedrijven niet langer actief zijn op de markt van militaire voertuigen, is er een ander bedrijf in Vlaanderen dat in de nabije toekomst waarschijnlijk voor het eerst aan een militair project zal meewerken. Zo zal het toeleveringsbedrijf van plaatwerk en lasconstructies, **Jonckheere Subcontracting**, in het kader van compensatieregelingen waarschijnlijk over een paar jaar participeren aan de bouw van de AIV's van het Zwitserse Mowag voor het Belgisch leger¹⁰².

Het in Oostkamp gevestigde Watteeuw, dat deel uitmaakt van de BMT-groep, richt zich met haar activiteiten zowel op de luchtvaartsector (via dochteronderneming Eurair) als op de markt van industriële voertuigen (via dochteronderneming **Mechanische Constructie Watteeuw**). Deze laatste poot van het bedrijf is gespecialiseerd in de productie van tandwielen en is lid van de BSDI. Momenteel lopen er geen militaire projecten, maar de defensiemarkt (en dan vooral de toenemende vraag naar Armoured Infantry Vehicles) wordt wel actief opgevolgd om zich hierop eventueel toe te leggen¹⁰³. Ook in het verleden was Watteeuw reeds actief op de militaire markt¹⁰⁴.

2.2.5 Militaire vaartuigen

Een belangrijke activiteit van de in Antwerpen gevestigde scheepsbouwer SKB is de herstelling en het onderhoud van de schepen van de Belgische marine. Deze defensieopdrachten volgen uit openbare aanbestedingen. Eveneens levert SKB, dat ongeveer 70 mensen tewerkstelt, wisselstukken voor het onderhoud van buitenlandse marineschepen¹⁰⁵.

2.2.6 Kleine wapens en munitie

Het belangrijkste bedrijf van conventionele wapens in België is FN Herstal. Deze Waalse onderneming heeft ook een vestiging in Zutendaal. In **FN Zutendaal** wordt munitie geproduceerd. Uitvoervergunningen worden via het moederbedrijf aangevraagd in het Waals gewest en bijgevolg komt de uitgevoerde munitie niet in de Vlaamse exportcijfers voor¹⁰⁶. Meer informatie over FN Zutendaal kan men vinden in het uitgebreide bedrijfsprofiel van dit bedrijf in het volgende hoofdstuk.

2.2.7 Optica

Het in Deinze gevestigde bedrijf **L.E.T.** vervaardigt optische en elektro-optische instrumenten. De activiteiten van het bedrijf zijn voor 90% op de automobiellindustrie gericht. Af en toe heeft het bedrijf ook militaire opdrachten, bijvoorbeeld de assemblage van nachtkijkers. Deze defensie-activiteiten vinden voornamelijk plaats in het kader van compensatieregelingen wanneer het Belgisch leger bepaalde militaire goederen aankoopt¹⁰⁷.

Anders dan LET is **OIP Sensor Systems** wel gespecialiseerd in optische systemen voor de defensie-markt. Deze optische systemen worden in een breed gamma van militaire toepassingen gebruikt, bijvoorbeeld nachtkijkers en vuurgeleidingssystemen¹⁰⁸. Hierdoor kunnen de producten van het bedrijf onder meerdere ML-categorieën van de Europese lijst van militaire goederen vallen (ML5 en ML15). Meer informatie over OIP kan men vinden in het uitgebreide bedrijfsprofiel van dit bedrijf in het volgende hoofdstuk.

Terwijl OIP Sensor Systems zich voornamelijk op de buitenlandse defensiemarkt richt heeft **Lichtenknecker Optics**, gespecialiseerd in optische systemen, nog nooit militair materieel uitgevoerd of verkocht aan andere klanten dan het Belgisch leger. Het gaat hier meer bepaald om de fabricage van optische componenten voor herstellingen en om leveringen van nieuw materieel (verrekijkers en observatiekijkers)¹⁰⁹.

Op basis van germanium maakt de in Olen gevestigde afdeling **Electro-Optic Materials** van het Belgische bedrijf **Umicore** bolvormige lenzen die gebruikt kunnen worden voor een veelvoud van toepassingen, waaronder ook militaire toepassingen. Deze germanium lenzen worden voor elk project specifiek ontworpen en worden onder andere gebruikt in vuurgeleidingssystemen, nachtkijkers en allerhande militaire installaties¹¹⁰.

2.2.8 Ondersteuning

Roosen Fijnconstructie NV is een toeleveringsbedrijf van metalen componenten en onderdelen, met als belangrijkste afzetmarkten de medische en *automotive* industrie. Behalve aan deze twee burgerlijke markten levert het bedrijf ook componenten aan de defensie-industrie. Op een totale omzet van 15 miljoen euro voor de groep wordt ongeveer 1 miljoen euro gerealiseerd door militaire bestellingen. Het bedrijf levert geen componenten en onderdelen voor 'wapens', maar wel voor militair materieel. Het gaat hierbij niet om standaardproducten maar wel om componenten die speciaal worden ontwikkeld voor de verschillende defensieklanten van het bedrijf. Enkele voorbeelden van wat het bedrijf de afgelopen jaren heeft geleverd zijn: inwendige onderdelen van de geschutskoepel voor een 90mm toren, aan- en afvoercomponenten voor kogelbanden in automatische machinegeweren, onderdelen voor militaire voertuigen (behuizingen voor militaire 4x4 voertuigen, gepantserde carrosseriedelen), behuizingen voor displays van op afstand bestuurd wapens en montageplaten voor helikopterbewapening¹¹¹.

Het Lokerse bedrijf **IPA Advanced Composites** ontwikkelt en vervaardigt op maat gemaakte composiet-onderdelen. In het verleden heeft dit bedrijf ook meegewerkt aan militaire projecten. Zo heeft het bedrijf de ruggen van Agusta gevechtshelikopters hersteld en heeft het voor de Amerikaanse defensieonderneming Raytheon bescherming voor elektronica ontwikkeld¹¹².

De Genkse **IPTE-groep** is actief in twee sectoren: automatiseringssystemen en elektronische bekabeling (dit laatste via de dochterondernemingen Connectsystems en Connectronics). In de ontwikkeling van automatiseringssystemen voor de productie, het testen en behandelen van elektronische schakelingen is IPTE marktleider. Deze systemen worden voornamelijk geleverd aan automobiel-, telecommunicatie-, computer- en elektronicasector. Enkele jaren geleden heeft het bedrijf ook een lasermachine geleverd aan het Amerikaanse Tobyhanna, die deze machine gebruikt voor de productie van onderdelen voor een gevechtshelikopter ¹¹³.

Het in Ronse gevestigde **Stewal NV** is een kleine gereedschapsmakerij met een veertigtal werknemers die haar activiteiten concentreert op de ontwikkeling en fabricage van maatwerkstukken en -systemen. Het bedrijf participeert ook in militaire projecten en levert af en toe mechanische onderdelen aan defensiebedrijven, bijvoorbeeld onderdelen voor tanks. Het bedrijf heeft geen standaardproducten; de onderdelen die het bedrijf levert, worden speciaal ontworpen voor elk project. Het aandeel van de defensieopdrachten is variabel en is sterk afhankelijk van de bestellingen die binnenkomen. Momenteel ligt dit aandeel op minder dan 1% ¹¹⁴. Het bedrijf richt zich enkel op de binnenlandse defensiemarkt en kan bedrijven zoals FN Herstal en Mecar tot zijn klanten rekenen.

Gemidis maakt chips voor beeldschermen en projectoren. De enige producten van dit bedrijf met militaire toepassing zijn chips voor projectoren voor vliegtuigsimulatoren voor gevechtsvliegtuigen ¹¹⁵.

Nexans Harnesses, lid van de BSDI, is gespecialiseerd in de ontwikkeling, vervaardiging en installatie van elektrische en elektro-optische connectiesystemen en harnessen. Het bedrijf, dat tot 2001 deel uitmaakte van Alcatel onder de naam Alcatel Fabrisys, levert deze producten aan een veelvoud van sectoren ¹¹⁶. In de defensiesector worden zijn producten aangewend voor de ontwikkeling van vliegtuigen, bommen, tanks en de geschutstoren van tanks ¹¹⁷. Deze defensie-activiteiten staan in voor maximaal 20% van de omzet van het bedrijf en dit defensie-aandeel is vrij stabiel, maar met een dalende tendens voor de komende jaren ¹¹⁸.

2.2.9 Textielproducten

Twee Vlaamse textielbedrijven ontwikkelen en vervaardigen textielproducten met specifiek militaire toepassingen: **Seyntex** en **Sioen**. Beide bedrijven ontwikkelen een breed gamma aan militaire textielproducten. Naast camouflagenetten en tenten, produceren de twee bedrijven ook beschermende kledij en kogelvrije vesten voor politie en leger ¹¹⁹. Sioen is verder ook een partner van het Franse defensie-elektronicabedrijf Sagem in het kader van het 'soldaat van de toekomst'-project. Voor dit project ontwikkelt het West-Vlaamse bedrijf beschermende kledij voor communicatiesystemen ¹²⁰.

2.3

Specifieke bedrijfsprofielen

In deze sectie wordt een gedetailleerd profiel geschetst van de activiteiten en eigendomsstructuur van vijf Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven.

Drie bedrijven worden besproken omwille van hun belang in de Vlaamse defensiegerelateerde industrie. In het eerste hoofdstuk van dit rapport hebben we vastgesteld dat meer dan 70% van alle aanvragen voor een uitvoervergunningen betrekking hebben op visualisatieschermen (ML24), beeldvormingsapparatuur (ML15) en voor militair gebruik ontworpen elektronische apparatuur (ML11). Gezamenlijk staan deze drie types van militair materieel zelfs in voor 90% van de totale waarde van uitvoervergunningen. Uit het overzicht van de activiteiten van defensiegerelateerde bedrijven in Vlaanderen in de vorige sectie, blijkt dat in hoofdzaak drie bedrijven deze types van militair materieel vervaardigen (Barco, OIP en EADS). Dit zijn dan ook de drie belangrijkste producenten van militair materieel in Vlaanderen.

De overige twee bedrijven die hier worden geprofileerd, zijn niet gekozen omwille van hun aandeel in de exportcijfers, maar vanwege andere redenen. Munitieproducent FN Zutendaal is een van de weinige bedrijven die vanwege haar 'harde' activiteiten 'typisch' als een defensiebedrijf wordt aanzien. Daarbij komt dat het bedrijf haar uitvoervergunningen niet in het Vlaamse gewest aanvraagt. Sabca Limburg verdient een uitgebreidere toelichting omdat het een in Vlaanderen gevestigde dochteronderneming is van Sabca, een van de belangrijkste Belgische bedrijven dat actief is in de militaire luchtvaartindustrie. Sabca Limburg vertegenwoordigt een belangrijk Vlaams aandeel in de bouw van de Airbus A400M, de opvolger van de C-130 en C-160. Ook Sabca vraagt haar uitvoervergunningen niet in het Vlaamse gewest aan.

2.3.1 Barco

Het West-Vlaamse Barco werd in 1934 opgericht door de Belg Lucien De Puydt als de *Belgian American Radio Corporation*, een bedrijf dat radio's fabriceerde. Ondertussen is Barco uitgegroeid tot een belangrijke wereldspeler in de beeldvorming- en visualisatiesector. Het bedrijf heeft vestigingen in 27 landen, verspreid over de hele wereld^{XVI}. De hoofdzetel van het bedrijf is nog steeds gevestigd in Kortrijk. In 2005 haalde Barco een omzet van ongeveer 712 miljoen euro, een nettowinst van ongeveer 39 miljoen euro en stelde wereldwijd om en bij de 4.200 mensen te werk¹²¹. De belangrijkste aandeelhouder van Barco is de Vlaamse Investeringsmaatschappij, Gimv. Tot eind april 2004 bezat Gimv bijna 30% van de aandelen van Barco. Op dit moment bezit de Gimv nog 9,3% van de aandelen van het bedrijf¹²². De overige aandelen zijn grotendeels in institutionele en in mindere mate in particuliere handen. De voorzitter van de Raad van Bestuur van Barco is ook de voorzitter van de Raad van Bestuur van Gimv.

Als gevolg van het hoogtechnologische karakter van zijn producten is het bedrijf genoodzaakt zich te concentreren op een aantal nichemarkten: medische beeldvorming, defensie & veiligheid, verkeerscontrole, avionica (luchtvaartelektronica), media & evenementen, digitale cinema, presentatie & simulatie, verkeer & bewaking, nutsbedrijven & procescontrole, *broadcast* en textiel & plastics¹²³. In deze niches behoort Barco tot de wereldtop¹²⁴. Zo staat Barco wereldwijd erg sterk in het leveren van beeldschermen voor grootschalige evenementen en medische beeldvorming. Niet alle toepassingen van Barco zijn echter voor eenduidig civiel gebruik. Barco is een van de belangrijkste toeleveranciers van hoogtechnologische visualisatieapparatuur voor de internationale defensie- en luchtvaartgemeenschap. Gezien het hoogwaardig karakter van haar beeldschermen, werkt het samen met een groot aantal belangrijke defensiebedrijven. Tot de klanten van Barco behoren onder andere de acht grootste defensiebedrijven ter wereld: Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman, BAE Systems, Raytheon, General Dynamics, Thales en EADS¹²⁵. Behalve deze grote klanten levert Barco ook producten en/of diensten aan een lijst van 'kleinere' integratoren uit de defensie-industrie zoals Kongsberg, Atlas Elektronik, Krauss-Maffei Wegmann, Embraer en Alenia Marconi Systems¹²⁶.

De producten die het bedrijf levert voor de defensie- en veiligheidssector maken deel uit van BarcoView, de grootste divisie van het bedrijf. Het bedrijf zelf schat haar totale leveringen aan de defensie- en veiligheidsmarkt in 2005 op 8% van de totale bedrijfsomzet, wat neerkomt op een omzet van ongeveer 57 miljoen euro¹²⁷. In datzelfde jaar werden echter voor bijna 94 miljoen euro aan exportvergunningen aangevraagd voor visualisatieschermen (zie eerder). Indien Barco het enige bedrijf is dat visualisatieschermen uitvoert vanuit Vlaanderen en indien alle vergunningsaanvragen voor de uitvoer van visualisatieschermen van 2005 ook tot een daadwerkelijke uitvoer hebben geleid, dan zou dit betekenen dat het defensieaandeel van het bedrijf ongeveer

XVI Australië, België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Italië, Tsjechië, Nederland, Polen, Rusland, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Zwitserland, Brazilië, Canada, Verenigde Staten, China, India, Israël, Japan, Maleisië, Singapore, Taiwan, Thailand, Verenigde Arabische Emiraten en Zuid-Korea. Barco (2006a). *Barco Worldwide*. Geconsulteerd op 5 oktober 2006 via <<http://www.barco.com/aboutbarco/en/barcoworldwide.asp>>

13,2% van de omzet realiseert. Het reële aandeel van de defensiecontracten van het bedrijf ligt mogelijk dus hoger dan 8%.

De overgrote meerderheid van de omzet is afkomstig uit Noord-Amerika en Europa¹²⁸. Volgens Barco is het aandeel van defensie en veiligheid binnen de totale bedrijfsactiviteiten sinds enkele jaren licht aan het dalen. Met het oog op het beter bereiken van de Amerikaanse overheid en militaire klanten heeft Barco aangekondigd een nieuw Amerikaans bedrijf te vormen, *Barco Federal Systems*. Volgens Barco beantwoordt het bedrijf daarmee aan de groeiende vraag naar technologie en expertise in gouvernementele en militaire programma's¹²⁹.

Specifiek voor de defensie- en veiligheidssector produceert Barco verschillende beeldschermen en visualisatieschermen en -systemen die ontworpen en getest zijn voor militair gebruik en/of gebruik onder extreme omgevingsomstandigheden. Barco mikt voor de toepassingsplatformen van haar visualisatieproducten in deze sector op vliegtuigen, helikopters, schepen, duikboten, voertuigen, mobiele toepassingen en commandocentra¹³⁰.

De status van Barco als wereldspeler in militaire cockpittechnologie blijkt uit de participatie van het bedrijf aan een prestigieus militair project, met name de ontwikkeling van een nieuw type gevechtsvliegtuig (Joint Strike Fighter). Voor het JSF-project levert het Vlaams bedrijf beeldschermtechnologie voor de cockpitdisplay¹³¹.

Het leek er lange tijd op dat Barco ook zou participeren aan een ander prestigieus project: de ontwikkeling van het militaire transportvliegtuig A400M door Airbus Military, een dochteronderneming van Airbus. In 1999 werd met het oog op participatie aan dit project de Flabel Corporation opgericht, bestaande uit vier Belgische bedrijven (Asco Industries, Barco, Sabca en Sonaca). Flabel heeft een aandeel van 4,4% in Airbus Military¹³². Barco participeert uiteindelijk echter niet aan de ontwikkeling van dit militair transportvliegtuig en heeft haar aandeel in Flabel recent gereduceerd van 25% naar 1%¹³³.

Barco heeft de afgelopen jaren ook meegewerkt aan de ontwikkeling en/of productie van cockpitdisplays van o.a. de Boeing V-22 tiltrotor (multifunctioneel militair vliegtuig met *vertical take-off and landing* capaciteiten), RC-135 Rivet Joint (militair verkenningsvliegtuig), Tiger gevechtshelikopters, Merlin MK3 helikopters (multifunctionele militaire helikopters), het Nordic Standard Helicopter Program (gevechtshelikopter) en CV90 pantservoertuigen¹³⁴.

Het bedrijf stelt duidelijk haar producten met militaire toepassingen enkel te leveren aan democratische regimes¹³⁵. De klanten van het bedrijf zijn dan ook voornamelijk grote defensiebedrijven uit geïndustrialiseerde landen¹³⁶.

2.3.2 OIP Sensor Systems

De historische wortels van OIP Sensor Systems liggen in Gent, waar het in 1919 werd opgericht als *Optique et Instruments de Précision* met als doel de uitbouw van een eigen nationale optische industrie die onder andere het Belgische leger kon voorzien van optische instrumenten en systemen zoals verrekijkers¹³⁷. In de daaropvolgende decennia verstevigde het bedrijf zijn positie als leverancier van elektro-optische producten en systemen voor de defensiemarkt. In 1988 werd OIP overgenomen door het Nederlandse Delft Instruments en verhuisde de productiefaciliteit naar Oudenaarde. Na een korte periode eind jaren '90 waarin het bedrijf haar producten op de internationale markt verkocht als Delft Sensor Systems, werd het in 2000 omgedoopt tot OIP Sensor Systems¹³⁸. Door het verleggen van zijn speerpunten, besliste de Raad van Bestuur van Delft Instruments alle defensietakken af te stoten en in juli 2003 werd het bedrijf overgenomen door Elop Elektro-Optics, een dochterbedrijf van het Israëlische Elbit Systems. Met deze overname wil Elbit Systems, een belangrijke producent van defensie-elektrotronica, zijn aanwezigheid in Europa opdrijven¹³⁹. De overname van OIP blijkt een goede zet voor zowel OIP als Elbit Systems. OIP heeft de afgelopen jaren erg goede resultaten gehaald. Op twee jaar tijd verdubbelde het bedrijf zijn omzet: van 8,5 miljoen euro in 2003 naar 17,5 miljoen euro in 2005. Afgelopen jaar werd een winst gerealiseerd van 302.000 euro (vergeleken met een verlies van 978.000 euro in 2003)¹⁴⁰.

Voor de defensie- en beveiligingssector ontwerpt, ontwikkelt en produceert OIP Sensor Systems een breed gamma aan opto-elektronische componenten en systemen¹⁴¹. Het betreft onder andere nachtkijkers, observatiesystemen, wapenviziers en lasers die zowel door de gebruiker kunnen worden gedragen als worden gemonteerd op wapens of voertuigen. Verder vervaardigt het bedrijf elektro-optische producten voor de ruimtevaart en industrie. OIP blijft echter in hoofdzaak een defensiegericht bedrijf: 80% van haar omzet is afkomstig uit defensiegerelateerde activiteiten¹⁴² en ongeveer 85% van haar uitgevoerde producten zijn vergunningplichtig¹⁴³. Het bedrijf is dan ook een belangrijke toeleverancier van elektro-optische instrumenten die geïntegreerd kunnen worden in grotere wapensystemen. Zo vervaardigt het bedrijf sinds juni 2006 elektro-optische onderdelen (wapenviziers en detectiesystemen voor lasers en kleine wapens) voor de Piranha III pantservoertuigen die het Zwitserse Mowag, een dochteronderneming van General Dynamics, produceert voor het Belgisch leger¹⁴⁴. De overige Belgische ondernemingen die een bijdrage leveren aan de productie van deze pantservoertuigen zijn FN Herstal, CMI en Thales Belgium. De producten van OIP worden niet enkel gebruikt door het Belgisch leger maar ook door een groot aantal buitenlandse strijdkrachten.

2.3.3 Sabca Limburg

De Belgische lucht- en ruimtevaartonderneming Sabca, voluit *Société Anonyme Belge de Constructions Aéronautiques*, ontwerpt en vervaardigt onderdelen voor de burgerluchtvaart, ruimtevaart en militaire luchtvaart. De onderneming die in 1920 werd opgericht door Georges Nélis met als doel niet langer afhankelijk te zijn van de buitenlandse vliegtuigindustrie¹⁴⁵, is ondertussen reeds lange tijd grotendeels in handen van twee buitenlandse vliegtuigbouwers, het Franse Dassault (53%) en het Nederlandse Stork (43%)¹⁴⁶.

Na een aantal moeilijke jaren, die gepaard gingen met veel ontslagen, gaat het de laatste jaren weer beter met het bedrijf. In 2005 realiseerde de Sabca-groep een geconsolideerde omzet van 111,8 miljoen euro en een netto-winst van 3,8 miljoen euro¹⁴⁷. Het bedrijf richt zich voornamelijk op Europese klanten en de omzet wordt dan ook vrijwel volledig in Europa gerealiseerd. Ongeveer een kwart van de omzet is zelfs afkomstig uit België. Het bedrijf stelt een kleine 900 mensen tewerk en heeft drie vestigingen. Het hoofdkantoor van het bedrijf is gevestigd in Brussel (Haren), de overige twee vestigingen bevinden zich in Charleroi en Lummen. Deze laatste vestiging wordt uitgebaat door de dochteronderneming Sabca Limburg.

Sabca is in de defensiewereld geen onbekende speler en kan dan ook de belangrijkste Europese en Amerikaanse defensiebedrijven tot zijn klanten rekenen¹⁴⁸. Tot midden jaren '90 was Sabca zelfs in hoofdzaak een defensiebedrijf. In 1997 stond de defensietak van het bedrijf nog in voor twee derde van de totale omzet¹⁴⁹. Eind jaren '80 was dit zelfs nog een stuk meer¹⁵⁰. De afgelopen tien jaar is het bedrijf zich echter steeds meer gaan richten op de civiele markt (burgerluchtvaart en ruimtevaart) waardoor de dominantie van de defensieopdrachten is verdwenen. De burgerluchtvaarttak is nu bijna even sterk binnen het bedrijf als de defensietak (respectievelijk 35 en 36% van de totale omzet in 2005)¹⁵¹.

In het verleden waren de defensieactiviteiten van Sabca vrijwel volledig afgestemd op de militaire luchtvaartindustrie. Het bedrijf is echter van plan haar defensie-activiteiten in de nabije toekomst te verruimen met de integratie van uitrustingen op landvoertuigen¹⁵². Met deze verruiming van haar activiteiten kan Sabca inspelen op de toenemende vraag van westerse strijdkrachten naar de zogenaamde AIV's, *Armoured Infantry Vehicles*¹⁵³.

De Sabca-vestiging in het Limburgse Lummen, waar 67 mensen werken, wordt bestuurd door de NV Sabca Limburg. Hoewel het in eerste instantie de bedoeling was dat het aandeelhouderschap van Sabca Limburg op korte termijn zou worden uitgebreid¹⁵⁴, is de vennootschap nog steeds voor quasi 100% in handen van het moederbedrijf. De omzet van deze Sabca Limburg bedroeg in 2005 8,5 miljoen euro. Dit is een gevoelige stijging ten opzichte van 2004 (5,7 miljoen euro). Het bedrijf boekte vorig jaar echter wel een verlies van 0,8 miljoen euro¹⁵⁵. In de burgerluchtvaart werkt Sabca Limburg sinds enkele jaren aan onderdelen voor de Airbus A340-500/600 en aan de Falcon zakenvliegtuigen. Voor de ruimtevaart vervaardigt het bedrijf onderdelen voor de draagraketten van de Ariane 5 raketten.

Sabca Limburg participeert ook in Flabel (25%)¹⁵⁶, een tijdelijke consortium van Belgische ondernemingen dat werd opgericht om de participatie van deze bedrijven in het Airbus A400M-project te beheren. Na de bestelling van composietelementen voor de bouw van dit militair transportvliegtuig, de opvolger van de C-130 en C-160, zijn de activiteiten van Sabca Limburg meer gericht op de defensiemarkt. Voor de A400M vervaardigt het bedrijf onderdelen voor de vleugelflappen. Van dit militair transportvliegtuig zijn voorlopig in totaal 192 exemplaren besteld, waarvan 7 voor het Belgisch leger¹⁵⁷. De participatie aan de constructie van de Airbus 400M is een goede zaak voor Sabca Limburg. In 2005 werd begonnen met de bouw van een nieuwe productie-eenheid in haar vestiging in Lummen. De uitvoering van deze uitbreiding wordt verspreid over verschillende jaren en zal in totaal een investering van 15 miljoen euro vergen, waarvan negen miljoen euro rechtstreeks naar de voorbereiding van de productie van onderdelen voor de A400M gaat¹⁵⁸. De productie is sinds maart 2006 ook daadwerkelijk gestart¹⁵⁹.

2.3.4 EADS DS Belgium

De Europese lucht- en ruimtevaartgroep *European Aeronautic Defence and Space Company* (EADS) behoort tot de allergrootste defensiebedrijven ter wereld¹⁶⁰. EADS is onder andere het moederbedrijf van de luchtvaartmaatschappij Airbus. Het bedrijf werd in 2000 opgericht door de fusie van het Franse *Aérospatiale-Matra*, het Spaanse *Construcciones Aeronáuticas SA* en het Duitse *DaimlerChrysler Aerospace AG*. De EADS-groep stelt wereldwijd meer dan 110.000 mensen tewerk, voornamelijk in Frankrijk, Duitsland en het VK. In 2005 realiseerde het bedrijf een omzet van 34,2 miljard euro en een winst van 1,7 miljard euro. Het grootste deel (65%) van deze omzet is afkomstig van de Airbus-afdeling van het bedrijf¹⁶¹.

EADS heeft, via haar vele dochterondernemingen, vestigingen over heel de wereld waaronder in België. Zo heeft het moederbedrijf twee kantoren in Brussel en in Vlaanderen heeft de divisie EADS Defence & Security Systems (EADS DS) een vestiging in Oostkamp¹⁶². Deze EADS-divisie, die wereldwijd ongeveer 23.000 werknemers telt, is een van de belangrijkste leveranciers van gespecialiseerde elektronica voor de militaire markt ter wereld. De omzet van deze bedrijfstak bedroeg in 2005 ongeveer 5,6 miljard euro waarvan 94% uit de defensiemarkt afkomstig is¹⁶³. EADS DS bestaat uit een aantal business units die nauw met elkaar samenwerken. De belangrijkste hiervan in termen van omzet is *Eurofighter GmbH* (en het aanverwante *Military Air Systems*) dat instaat voor de productie van aanvalsvliegtuigen (bijvoorbeeld Typhoon), onbemande vliegtuigen, missie- en trainingsvliegtuigen, en aanverwante grondapparatuur. Andere dochterondernemingen zijn onder andere *MBDA (missile systems)*, *Defence and Communications Systems* (beveiliging voor communicatiesystemen) en *Defence Electronics*.

Defence Electronics is met een omzet van 800 miljoen euro de kleinste business unit van EADS DS. Het bedrijf, dat wereldwijd ongeveer 3800 mensen tewerkstelt, ontwikkelt en vervaardigt

sensoren, avionics (luchtvaartelektronica) en electronic warfare systems (hinderen en tegenhinderen van communicatiekanalen). In België heeft het bedrijf sinds de overname van Siemens Oostkamp in 2002 ook een vestiging in Vlaanderen. In het West-Vlaamse Oostkamp worden hoogtechnologische onderdelen voor radars en speciale militaire communicatiesystemen gemaakt en geassembleerd¹⁶⁴. De EADS-vestiging in Oostkamp produceert hoofdzakelijk elektronica voor de overige EADS-ondernemingen. Deze vestiging heeft een omzet van ongeveer 25 miljoen euro en telt ongeveer 200 werknemers (2005)¹⁶⁵.

2.3.5 FN Zutendaal

De munitiefabriek van FN Herstal in het Limburgse Zutendaal maakt deel uit van de Belgische Herstal-groep, een van de belangrijkste producenten van vuurwapens ter wereld. De vuurwapens van FN Herstal zijn echter niet allemaal bedoeld voor de defensie- en ordehandhavingmarkt. De twee belangrijkste dochterondernemingen van de Herstal-groep richten zich elk op een eigen markt: FN Herstal op de defensiemarkt, de Amerikaanse dochteronderneming *Browning and U.S. Repeating Arms Co-Winchester* op de 'recreatieve' markt (sportgeweren en accessoires). De Herstal-groep, die wereldwijd ongeveer 3000 werknemers telt, realiseert jaarlijks een omzet van ongeveer 450 miljoen euro. De militaire en civiele activiteiten van de groep staan elk in voor ongeveer de helft van de wereldwijde omzet (respectievelijk 47% en 53%)¹⁶⁶.

De historische wortels van de Herstal-groep gaan terug naar het einde van de 19de eeuw toen in 1889 de *Fabrique Nationale d'Armes de Guerre* werd opgericht om 150.000 Muser geweren te vervaardigen voor de Belgische overheid¹⁶⁷. Een eeuw later werd de Herstal-groep opgericht en verkocht de Generale Maatschappij haar aandelen (92%) aan het Franse GIAT Industries. Het Waalse gewest behield ondanks haar bescheiden aandeel van 8% steeds een vetorecht. Nadat GIAT Industries trachtte zijn aandeel in de Herstal-groep te verkopen aan het Amerikaanse Colt, besloot het Waalse gewest in te grijpen en werd het de enige aandeelhouder via de *Société Wallonne de Gestion & de Participation* (SOGEPA)¹⁶⁸. Hoewel dit voorzien was als een tijdelijke oplossing, is het Waalse gewest tot op de dag van vandaag nog steeds enige aandeelhouder van de Herstal-groep. Kandidaat-overnemers van de Herstal-groep moeten zich houden aan drie voorwaarden: (1) de groep mag niet worden opgesplitst, (2) de afdeling onderzoek en ontwikkeling mag niet naar het buitenland verhuizen, en (3) er mogen geen jobs verloren gaan in het Luikse¹⁶⁹.

De enige Vlaamse vestiging van de Herstal-groep bevindt zich in Zutendaal, waar de munitiefabriek van FN Herstal is gehuisvest. In deze munitiefabriek, waar ongeveer een vijftigtal mensen te werk zijn gesteld¹⁷⁰, worden kogels voor de P90 en de Five seven geproduceerd. Verder worden er ook telescopische geweergrenaten geassembleerd¹⁷¹. Behalve een munitiefabriek heeft FN Herstal in Zutendaal ook een schietveld waar de eigen wapens en munitie worden getest. Vrijwel alle wapens en munitie van FN Herstal worden uitgevoerd¹⁷².

FN Zutendaal exporteert sinds de bevoegdheidsoverdracht in 2003 via de moedermaatschappij FN Herstal en uitvoervergunningen worden in het Waalse gewest aangevraagd¹⁷³.

De producten van FN Herstal worden gebruikt door de strijdkrachten van meer dan honderd westerse landen¹⁷⁴. In de afgelopen jaren is er veel commotie ontstaan omtrent enkele wapenleveringen van FN aan landen die men moeilijk democratisch kan noemen en landen waar het gevaar op interne afwendings erg groot is¹⁷⁵. Maar ook in België bestaat risico op afwendings. In augustus 2005 werden wapens – rechtstreeks afkomstig uit de FN-wapenfabriek in Herstal – en patronen uit de FN-munitiefabriek in Zutendaal door politiediensten teruggevonden in het criminele circuit¹⁷⁶. Het is niet de eerste keer dat wapens uit de FN-fabriek in Herstal verdwijnen en in het criminele milieu terechtkomen¹⁷⁷, wel dat er munitie uit Zutendaal verdwijnt. FN heeft hierop gereageerd door de veiligheidsmaatregelen in de fabriek in Zutendaal op te drijven door onder meer de installatie van een metaaldetector en meer bewakingscamera's¹⁷⁸.

2.4

Kenmerken van de defensiegerelateerde industrie

Hoeveel de omzet en tewerkstelling van de defensiegerelateerde industrie in Vlaanderen bedraagt, is zeer moeilijk in te schatten als gevolg van het ontbreken van een algemeen aanvaarde definitie van 'defensiegerelateerd bedrijf' en de specifieke aard van deze bedrijven in Vlaanderen. Slechts een handvol bedrijven die als defensiegerelateerd werden omschreven, richten hun activiteiten voornamelijk op de **defensiemarkt**: EADS, OIP Sensor Systems, Varec, SKB en FN Zutendaal. De overige bedrijven richten zich met hun producten vooral op de civiele markt en realiseren slechts een klein deel van hun omzet met defensieopdrachten. Een aantal kleinere ondernemingen zijn als gevolg van hun focus op de civiele markt dan ook niet op continue basis actief op de militaire markt.

Er bestaat vrij veel diversiteit onder de defensiegerelateerde bedrijven met betrekking tot hun **omvang**. Sommige bedrijven, zoals Barco, behoren tot de belangrijkste bedrijven van België. Anderen zijn erg kleinschalig en realiseren slechts een beperkte omzet, bijvoorbeeld Stewal NV.

Ook op het vlak van **eigendomsstructuren** bestaan er grote verschillen. Een aantal bedrijven zijn dochterondernemingen van grotere buitenlandse defensieondernemingen. Denken we maar aan de EADS-vestiging in Oostkamp en OIP Sensor Systems (Elbit Systems). Anderen, zoals Barco, zijn nog steeds in Belgische handen en onafhankelijk. Sommige bedrijven zijn genoteerd op de beurs, andere zijn kleine KMO's.

Wat de meeste genoemde bedrijven wel gemeen hebben is dat ze **toeleveringsbedrijven** zijn voor grotere defensiebedrijven. Het duidelijkste voorbeeld hiervan is de EADS-vestiging in Oostkamp, die volledig gericht is op het voorzien van de overige EADS-dochterondernemingen van militaire elektronische apparatuur. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld de bedrijven die actief zijn in de markt van militaire vervoersmiddelen (Asco, Sabca Limburg, Varec). Ze produceren onderdelen en componenten van vliegtuigen en voertuigen, maar geen volledige toestellen. Niet alle bedrijven maken (enkel) onderdelen voor grotere systemen. Sommige bedrijven voeren afgewerkte producten uit, bijvoorbeeld OIP (nachtkijkers) en FN Zutendaal (munitie).

Terwijl de meeste Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven hun producten uitvoeren, zijn een aantal bedrijven ook volledig gericht op de **binnenlandse markt**. Een voorbeeld hiervan is Stewal NV dat enkel een aantal Belgische defensiebedrijven als militaire klanten heeft.

Ook het Belgisch leger en de compensaties voor Belgische bedrijven bij aankopen van het Belgisch leger zorgen voor defensieopdrachten bij Vlaamse bedrijven. Het bekendste voorbeeld hiervan is SKB, dat zeer afhankelijk is van de onderhoudsopdrachten die het uitvoert voor het Belgisch leger.

3

Algemene conclusies

De Vlaamse defensiegerelateerde industrie is vergeleken met overige Europese landen relatief kleinschalig. Lange tijd vertegenwoordigde Vlaanderen in de totale Belgische waarde van uitvoervergunningen een veel kleiner aandeel dan Wallonië. Dit is echter niet langer vanzelfsprekend. In 2004 bedroeg de totale waarde van het totaal aantal verleende uitvoervergunningen in Vlaanderen zelfs iets meer dan in Wallonië. Deze ontwikkeling is het gevolg van een sterke stijging van de waarde van de Vlaamse wapenexport tussen 1994 en 2004, die niet zozeer het gevolg was van meer uitvoervergunningen maar van de uitvoer van relatief duurere producten. In 2005 werd wel een drastische daling in de waarde van goedgekeurde Vlaamse uitvoervergunningen vastgesteld.

Op basis van de verslagen van de Vlaamse Regering kan een beeld worden geschetst van de kenmerken van de Vlaamse wapenuitvoer. Vooral dankzij de verhoogde transparantie in de periodieke rapportage sinds 2005 kunnen we vrij nauwkeurig nagaan welk soort militair materieel wordt uitgevoerd vanuit Vlaanderen. Op basis van deze gegevens komen we tot de conclusie dat de Vlaamse defensiegerelateerde industrie voornamelijk bestaat uit bedrijven die hoogtechnologische producten ontwikkelen en vervaardigen. Het belangrijkste Vlaamse militaire exportproduct zijn visualisatieschermen. Meer dan de helft van alle verleende uitvoervergunningen en bijna 60% van de totale waarde van deze vergunningen hebben betrekking op deze schermen, die in hoofdzaak worden vervaardigd door de Belgische multinational Barco. Twee andere belangrijke exportproducten zijn beeldvormingsapparatuur (OIP) en militaire elektronische apparatuur (EADS DS Belgium). Samen realiseren deze drie bedrijven bijna 70% van alle uitvoervergunningen en 90% van de totale waarde van uitvoervergunningen.

Naast deze drie bedrijven zijn er nog een aantal bedrijven die in Vlaanderen gevestigd zijn en in belangrijke mate militair materieel uitvoeren, maar die hun uitvoervergunningen niet aanvragen in het Vlaamse gewest maar in het Waalse gewest (FN Zutendaal) of het Brussels Hoofdstedelijk gewest (Sabca Limburg).

Belangrijk om te onthouden is dat 60% van al het vanuit Vlaanderen uitgevoerd militair materieel niet op de EU-lijst van militaire goederen staat. Het betreft hier in hoofdzaak producten die onder de Belgische catch-all procedure vallen (vooral visualisatieschermen maar ook bijvoorbeeld luchthavenverlichting voor militaire luchthavens). Verder gaat het ook om bepaalde types van geweren en munitie en om ordehandhavingsmaterieel. Dit betekent dat indien de Vlaamse vergunningplichtige wapenexport enkel betrekking zou hebben op de EU-lijst van militaire goederen, deze export in één klap zou halveren.

Een opvallende vaststelling is dat slechts een vijftal Vlaamse bedrijven zich met hun producten in hoofdzaak op de defensiemarkt richten. Bij de meeste defensiegerelateerde bedrijven in Vlaanderen wordt met de militaire activiteiten minder dan 10 à 15% van hun totale omzet gerealiseerd. Veel van de kleinere defensiegerelateerde bedrijven werken occasioneel mee aan een militair project, maar zijn niet op continue basis actief op de defensiemarkt. Hun belangrijkste afzetmarkt blijft de burgerlijke markt.

Een andere belangrijke vaststelling is dat de Vlaamse defensiegerelateerde industrie grotendeels uit toeleveringsbedrijven bestaat die in opdracht van grotere defensiebedrijven bepaalde producten ontwikkelen, vervaardigen of aanpassen. Barco en EADS zijn hiervan voorbeelden bij uitstek.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de uitvoer van Vlaams militair materieel voornamelijk bestemd is voor de buitenlandse industrie. Ook buitenlandse overheden zijn klant bij Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven. Buitenlandse handelaars en particulieren daarentegen voeren nauwelijks Vlaams militair materieel in.

De Vlaamse defensiegerelateerde bedrijven hebben echter niet enkel buitenlandse klanten. Ook binnenlandse defensieklanten zijn voor een aantal Vlaamse bedrijven een belangrijke afzetmarkt van hun militaire goederen en/of diensten. Het gaat hierbij zowel om defensiebedrijven als om het Belgische Ministerie van Defensie.

Vergeleken met het aantal uitvoervergunningen zijn er de afgelopen drie jaar relatief weinig doorvoervergunningen aangevraagd in Vlaanderen en dit aantal neemt elk jaar af. Het kleine aantal vergunningsaanvragen is mede het gevolg van de gebruikte definitie van doorvoer waardoor een groot aantal militaire transporten geen vergunning nodig heeft. Uit het beschikbare cijfermaterieel concluderen we dat de militaire goederen die met een vergunning worden doorgevoerd via Vlaanderen, vooral bestemd zijn voor Europese overheden en legers. Het gaat hierbij vooral om licht militair materieel (geweren en uitrusting) en zwaar materieel (militaire vervoersmiddelen).

Het vergunningsstelsel voor handel in militaire goederen beperkt zich echter niet tot uitvoer en doorvoer: in Vlaanderen worden ook militaire goederen ingevoerd. Deze invoer, die vooral uit Noord-Amerika en Europa afkomstig is, bestaat voornamelijk uit geweren en munitie (en in mindere mate ook ordehandhavingsmaterieel) en is in de meeste gevallen bestemd voor Vlaamse handelaars en particulieren. Niet enkel handelaars en particulieren vragen invoervergunningen aan. Ook de Vlaamse industrie voert militaire goederen in (ongeveer 10-20% van alle vergunningen). Deze goederen zijn vooral bestemd voor het eigen productieproces en verschillen dan ook van de ingevoerde producten voor handelaars en particulieren. Het betreft hierbij vooral onderdelen van militaire voertuigen en vuurgeleidingssystemen.

De beslissing een uitvoer- of doorvoervergunning te verlenen dan wel te weigeren ligt meestal niet moeilijk voor de Vlaamse Regering. Immers, de meeste van deze vergunningen hebben een Europees of Noord-Amerikaans land als bestemming. Slechts een beperkt aantal vergunningsaanvragen voor uit- of doorvoer van militair materieel (23) werden de afgelopen drie jaar dan ook geweigerd door de Vlaamse Regering. Voor een aantal vergunningen was dit het gevolg van administratieve onvolmaaktheden. Andere aanvragen werden echter geweigerd op basis van een inhoudelijke afweging van de situatie in het land van bestemming. Zo werd de uitvoer van militaire goederen (of goederen voor tweërlei gebruik) die kunnen bijdragen tot nucleaire proliferatie geweigerd indien het bestemmingsland India of Iran was. Uitvoervergunningen voor 'conventionele' militaire goederen voor deze twee landen werden daarentegen wel goedgekeurd.

Voor een aantal landen werden alle aanvragen tot uitvoer of doorvoer van militaire goederen, ongeacht hun nucleair potentieel, geweigerd. Het gaat hier om Venezuela, Ethiopië en (sinds juli 2005) Saoedi-Arabië. Ook voor Israël werden een tijd lang de aanvragen geweigerd op basis van een inhoudelijke afweging. Sinds enkele maanden worden, ondanks een verslechterde situatie in de regio, weer aanvragen tot uitvoer naar dat land goedgekeurd.

Uit onze analyse van het vergunningsbeleid kunnen we concluderen dat het relatief lage weigeringscijfer door twee factoren kan worden verklaard.

Enerzijds zijn er weinig aanvragen voor de uitvoer van militair materieel naar politiek gevoelige landen. Bij de doorvoeraanvragen zijn er relatief vaker gevoelige landen als bestemming, maar ook hier betreft het slechts een beperkt aantal. Hierdoor is het potentieel van aanvragen die op basis van inhoudelijke redenen geweigerd kunnen worden, sowieso al vrij klein.

Anderzijds werden vergunningsaanvragen met gevoelige landen als bestemming de afgelopen drie jaar niet altijd geweigerd. Een aantal beslissingen van de Vlaamse regering omtrent het verlenen van uitvoer- en doorvoervergunningen lijken op het eerste zicht problematisch. Zo werden de afgelopen jaren meerdere doorvoervergunningen met als bestemming een aantal onstabiele West-Afrikaanse landen (Liberia, Sierra Leone, Guinee) goedgekeurd. Deze beslissingen kunnen echter worden verantwoord omdat ze plaatsvinden binnen een internationaal programma of omdat de bestemming bepaalde industrie is. Verder werden er de afgelopen drie jaar meerdere uitvoervergunningen goedgekeurd met een land met zware interne spanningen (Colombia, Algerije) als bestemming. Deze beslissingen tot goedkeuring kunnen juridisch worden verantwoord door de clause die in 2003 aan de wet van 1991 werd toegevoegd naar aanleiding van de Nepal-crisis. Deze clause stelt namelijk dat men rekening dient te houden of het hierbij gaat om een democratisch regime wiens bestaan wordt bedreigd. Deze bepaling staat enkel in de Belgische wet en niet in de EU-gedragscode, maar strikt juridisch gezien zijn deze beslissingen tot vergunning niet noodzakelijk in strijd met de bestaande regelgeving. Bij een aantal andere goedgekeurde uitvoer- en doorvoervergunningen kunnen zowel op basis van de Belgische wet op buitenlandse wapenhandel als de Europese gedragscode vraagtekens worden geplaatst. Vlaanderen is op dit vlak echter geen uitzondering in Europa. De jaarlijkse rapporten van de Europese Werkgroep rond conventionele wapens (COARM) tonen duidelijk aan dat ook andere EU-lidstaten uitvoer van militair materieel die op het eerste zicht in strijd lijkt met de Europese gedragscode, vaak goedkeuren.

Onder meer door de toegenomen transparantie van de Vlaamse cijfers met betrekking tot buitenlandse wapenhandel was het mogelijk in voorliggend rapport een status quaestionis op te stellen. Toch blijft verdere opvolging noodzakelijk, vermits het publieke cijfermateriaal veel randvoorwaarden onvermeld laat. Permanente aandacht voor het Vlaams vergunningsbeleid in een veranderende wereld is bovendien geen overbodige luxe.

Eindnoten

- 1 Deze periodieke verslagen zijn beschikbaar op de website van de cel wapenhandel via <http://www.vlaanderen.be/wapenhandel>
- 2 Begin 2005 heeft de bevoegde minister aangekondigd dat, in het kader van meer transparantie, zou gestart worden met de rapportering van vergunningen voor goederen van tweeërlei gebruik (en dus niet enkel die voor militaire goederen zoals wettelijk voorzien). Door software-problemen is dit voorlopig nog niet gebeurd, maar de maandelijksse rapportage van de vergunningsaanvragen van deze goederen zou weldra beschikbaar zijn. Vermits ongeveer een derde van het totaal aantal aangevraagde vergunningen onder de *dual use*-wetgeving valt, is dit niet zonder belang. Moerman, F., Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel, 23 mei 2006. Stuk 33-A (2005-2006) – Nr 2. Moerman, F., Handelingen Commissievergadering. Subcommissie voor Wapenhandel, 30 maart 2006. C202 – SWAP3.
- 3 Voor de meest recente versie van gemeenschappelijke lijst van militaire goederen van de Europese Unie, zie <http://www.consilium.europa.eu/showPage.asp?lang=nl&id=408&mode=g&name=>>
- 4 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2005-2006) – Nr2.* Vlaams Parlement, 23 mei 2006.
- 5 Voor meer informatie omtrent het juridisch kader van deze situatie verwijzen we de lezer naar: Castryck G., Depauw S., Duquet N. *Het Vlaams wapenexportbeleid: een analyse van het juridisch kader.* Brussel: Vlaams Vredesinstituut, 2006.
- 6 Mondelinge communicatie met Roosen Industries, 6 september 2006
- 7 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2005-2006) – Nr2.* Vlaams Parlement, 23 mei 2006.
- 8 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2005-2006) – Nr2.* Vlaams Parlement, 23 mei 2006.
- 9 Raadpleegbaar op de SIPRI-website: <http://www.sipri.org/contents/expcon/annrep.html>
- 10 Bauer, S. & M. Bromley (2004), *The European Union Code of Conduct on Arms Exports. Improving the Annual Report.* Stockholm: SIPRI Policy Paper No.8.
- 11 Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale (2005), *Rapport du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale au Parlement de la Région de Bruxelles-Capitale concernant l'application de la loi du 05 août 1991, telle que modifiée, relative à l'importation, à l'exportation et au transit d'armes, de munitions et de matériel devant servir spécialement à un usage militaire ou de maintien de l'ordre et de la technologie y afférente.*
- 12 Gouvernement de la Région Wallone, (2005), *Rapport au Parlement Wallon sur l'application de la loi du 05 aout 1991, modifiée par les lois du 25 et du 26 mars 2003 relatives à l'importation, à l'exportation et au transit d'armes, de munitions et de matériel devant servir spécialement à un usage militaire, et de la technologie y afférente.*
- 13 Voor een bespreking van juridische context van de doorvoerproblematiek, zie Castryck G., Depauw S., Duquet N. *Het Vlaams wapenexportbeleid: een analyse van het juridisch kader.* Brussel: Vlaams Vredesinstituut, 2006.
- 14 Castryck G., Depauw S., Duquet N. *Het Vlaams wapenexportbeleid: een analyse van het juridisch kader.* Brussel: Vlaams Vredesinstituut, 2006.
- 15 Castryck G., Depauw S., Duquet N. *Het Vlaams wapenexportbeleid: een analyse van het juridisch kader.* Brussel: Vlaams Vredesinstituut, 2006.
- 16 Flahaut, A., antwoord op vraag van de heer Peter Vanhoutte aan de minister van Landsverdediging over 'de transporten van Amerikaans militair materieel naar de Antwerpse haven' (nr. B021), *Integraal Verslag met vertaald beknopt verslag van de toespraken, Commissie voor de Landsverdediging (CRIV 50 COM 989),* Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 18 februari 2003.
- 17 Castryck G., Depauw S., Duquet N. *Het Vlaams wapenexportbeleid: een analyse van het juridisch kader.* Brussel: Vlaams Vredesinstituut, 2006.
- 18 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2004-2005) – Nr 2,* Vlaams Parlement, 24 mei 2005.
- 19 Moerman, F., antwoord op schriftelijke vraag nr.61 van Kurt De Loor. Vlaams Parlement, 27 april 2006.

- 20 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2005-2006) – Nr2.* Vlaams Parlement, 23 mei 2006.
- 21 International Crisis Group (2006), *Colombia: towards peace and justice?*, Brussel: Latin America Report N°16.
- 22 Human Rights Watch (2006). *Colombia*, geconsulteerd op 12 september 2006 via <<http://hrw.org/english/docs/2006/01/18/colomb12206.html>>
- 23 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2004-2005) – Nr 2.* Vlaams Parlement, 24 mei 2005.
- 24 International Crisis Group (2004), *Islamism, violence and reform in Algeria: turning the page*, Brussel: ICG Middle East Report N°29.
- 25 Vandenhoeve, S., 'Weinig enthousiasme bij Algerijnse islamstrijders voor amnestie', *De Standaard*, 1 september 2006.
- 26 Janssens, V., 'Tien doden bij aanslagen in Algerije', *De Tijd*, 26 september 2005.
- 27 McGowan, P.J. (2006). 'Coups and Conflict in West Africa, 1955-2004. Part II, Empirical Findings.' *Armed Forces & Society*, 32, 2, 234-253.
- 28 Goossens, R., 'Patrick Janssens: 'Ik ben nooit te beroerd om een fout toe te geven'', *De Morgen*, 20 november 2004.
- 29 Council Common Position 2004/137/CFSP of 10 February 2004 concerning restrictive measures against Liberia and repealing Common Position 2001/357/CFSP (L40/35). Council Common position 2006/31/CFSP of 23 January 2006 renewing the restrictive measures imposed against Liberia (L19/38). Council Common position 2006/518/CFSP of 24 July 2006 modifying and renewing certain restrictive measures imposed against Liberia (L201/36).
- 30 International Crisis Group (2006), *Guinea in Transition*, Brussel: Policy Briefing, Africa Briefing N°37.
- 31 International Crisis Group (2005), *Stopping Guinea's slide*, Brussel: Africa Report N°94.
- 32 Human Rights Watch (2006), *'The Perverse Side of Things': Torture, Inadequate Detention Conditions, and Excessive Use of Force by Guinean Security Forces*, New York: Human Rights Watch vol.18, No7(A).
- 33 Second report of the Secretary-General on the United Nations Integrated Office in Sierra Leone. S/2006/695. United Nations Security Council 29 augustus 2006.
- 34 International Crisis Group (2006), *Liberia: Staying Focused*, Brussel: Update Briefing, Africa Briefing N°36. International Crisis Group (2003), *Liberia: Security Challenges*, Brussel: Africa Report N°71.
- 35 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2004-2005) – Nr 2.* Vlaams Parlement, 24 mei 2005.
- 36 COARM (2005), *Seventh annual report according to operative provision 8 of the European Union Code of Conduct on arms exports (2005/C 328/01)*.
- 37 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2005-2006) – Nr2.* Vlaams Parlement, 23 mei 2006.
- 38 European Council (1989), *Declaration on China*. <<http://www.sipri.org/contents/expcon/euchidec.html>>
- 39 International Crisis Group (2005), *China and Taiwan: Uneasy Détente*, Brussel: Update Briefing, Asia Briefing N°42.
- 40 Weidacher, R. (2005), *Behind a Veil of Secrecy: Military Small Arms and Light Weapons Production in Western Europe*. Geneva: Small Arms Survey.
- 41 Dunne, J.P. & Surry, E. (2006), 'Arms production', in: SIPRI, *SIPRI Yearbook 2006*, Oxford: Oxford University Press, 387-418.
- 42 Moerman, F., *Verslag van de Subcommissie voor Wapenhandel. Stuk 33-A (2004-2005) – Nr 2.* Vlaams Parlement, 24 mei 2005.
- 43 Vidal, K., 'Cijfers en feiten over Belgische wapens', *De Morgen*, 31 juli 1998.
- 44 Agoria (2006). *Lijst van de leden van de BSDI*. Geconsulteerd op 6 april 2006 via <<http://www.agoria.be/gen-nl/presentatie/sectoren/bsdi/basedonneesBSDI.html>>
- 45 Agoria (2006). *Belgian Security & Defence Industry*. Geconsulteerd op 6 april 2006 via <<http://www.agoria.be/gen-nl/presentatie/sectoren/bsdi/bsdi.html>>
- 46 Forum Voor Vredesactie (2006). *Belgische wapenproducenten*. Geconsulteerd op 6 april 2006 via <<http://www.wapenproductie.be/>>

- 47 Asco Industries (2006). *Our Partners*. Geconsulteerd op 19 juni 2006 via <http://www.asco.be/html/index.htm>
- 48 Bedrijfsbezoek Vlaams Vredesinstituut aan Barco, 20 juni 2006 en schriftelijke communicatie met Barco, 4 oktober 2006.
- 49 Zie bijvoorbeeld: Moeyersons (2006). *Defensie en politie*. Geconsulteerd op 4 oktober 2006 via <http://www.moeyersons.be/pages-nl/moeyersons-nl-1024px.htm>
- 50 Mondelinge communicatie met Moeyersons, 6 oktober 2006.
- 51 Zie bijvoorbeeld: EADS (2006). *Defence & Security Systems*. Geconsulteerd op 20 juni 2006 via <http://www.eads.com/web/lang/en/1024/content/OF0000000400004/6/03/31000036.html>
- 52 Mondelinge communicatie met EADS, 19 september 2006 en schriftelijke communicatie met EADS, 3 oktober 2006.
- 53 FN Herstal (2006). *The Herstal Group*. Geconsulteerd op 4 oktober 2006 via <http://www.fnherstal.com/html/Index.html>
- 54 Mondelinge communicatie met Gemidis, 25 augustus 2006.
- 55 Mondelinge communicatie met IPA Advanced Composites, 30 augustus 2006.
- 56 Mondelinge communicatie met IPTE, 31 augustus 2006 en 5 oktober 2006.
- 57 Mondelinge communicatie met L.E.T., 30 augustus 2006.
- 58 Schriftelijke communicatie van IPIS met lichtenknecker Optics, 22 maart 2006.
- 59 Zie bijvoorbeeld: Luciad (2006). *Luciad About Us*. Geconsulteerd op 27 juni 2006 via <http://www.luciad.com>
- 60 Mondelinge communicatie met Melotte, 31 augustus 2006 en schriftelijke communicatie met Melotte, 4 oktober 2006.
- 61 Het bedrijf heeft momenteel geen militaire projecten, maar de defensiemarkt wordt wel actief opgevolgd om zich hier in de nabij toekomst op toe te leggen. Mondelinge communicatie met Mechanische Constructie Watteeuw, 25 augustus 2006.
- 62 Nexans Harnesses (2006). *Aerospace and defense*. Geconsulteerd op 19 juni 2006 via <http://www.nexans.be/internet/Navigate.nx?id=37681>
- 63 Mondelinge communicatie met Nexans Harnesses, 5 september 2006 en schriftelijke communicatie met Nexans Harnesses, 4 oktober 2006.
- 64 OIP Sensor Systems (2006). *Defence*. Geconsulteerd op 11 augustus 2006 via <http://www.oip.be/Defence.html>
- 65 Bedrijfsbezoek van IPIS aan OIP Sensor Systems, 29 maart 2006.
- 66 Mondelinge communicatie met Roosen Fijnconstructie NV, 6 september 2006 en 28 september 2006.
- 67 Zie bijvoorbeeld: Sabca (2006). *Military*. Geconsulteerd op 16 juni 2006 via http://www.sabca.com/military_uk.html
- 68 Saint-Gobain (2005). *Annual Report 2004*. http://www.saint-gobain.com/en/html/investisseurs/rapport/Rapport2004_eng.pdf?bcsi_scan_747D1649BA44C3E8=0&bcsi_scan_filename=Rapport2004_eng.pdf
- 69 Schriftelijke communicatie van IPIS met Saint-Gobain Performance Plastics NV, 22 maart 2006.
- 70 SD&A (2006). *Aerospace*. Geconsulteerd op 28 juni 2006 via <http://www.sda.be/sectors1.html>
- 71 Mondelinge communicatie met SD&A, 7 september 2006.
- 72 Seyntex (2006). *Military Products*. Geconsulteerd op 19 juni 2006 via <http://www.seyntex.com/military.aspx>
- 73 Zie bijvoorbeeld: Siemens (2006). *Siemens lanceert in België een internationaal Center of Excellence voor E-Government*. Persbericht 17 september 2003.
- 74 Mondelinge communicatie met Siemens, 13 september 2006.
- 75 Zie bijvoorbeeld: Sioen (2006). *SAT. Sioen Armour Technology*. Geconsulteerd op 24 augustus 2006 via <http://www.sioen.com/uploads/documents/sat.brochure%20ned.pdf>
- 76 Mondelinge communicatie met Sioen, 5 september 2006.
- 77 SKB (2006). *SKB – Shiprepair*. Geconsulteerd op 30 juni 2006 via <http://www.skb.be/skbmain.html>

- 78 Mondelinge communicatie met SKB, 6 september 2006 en schriftelijke communicatie met SKB, 4 oktober 2006.
- 79 Mondelinge communicatie met Stewal, 13 september 2006.
- 80 Umicore (2006). *Umicore Germanium Optics. Leading the way in infrared optics.*
- 81 Mondelinge communicatie met Umicore Electro Optic Materials, 18 september 2006 en 27 september 2006.
- 82 Varec (2006). *Tracks & wheels for armoured vehicles – Information.* Geconsulteerd op 19 juni 2006 via <<http://www.varec.be/eng.html>>
- 83 Mondelinge communicatie met Varec, 28 augustus 2006.
- 84 Barco (2005). Barco jaarrapport 2004. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2004/Q4/NL/2004_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf> Geconsulteerd op 18 augustus 2006.
Barco (2004). Barco jaarrapport 2003. <http://www.barco.com/investors/downloads/results/2003/Q4_FullYear/NL/20040622_AR2003NL_Barco_Full_2003.pdf?bcsi_scan_747D1649BA44C3E8=0&bcsi_scan_filename=20040622_AR2003NL_Barco_Full_2003.pdf> Geconsulteerd op 18 augustus 2006.
- 85 Bedrijfsbezoek Vlaams Vredesinstituut aan Barco, 20 juni 2006.
- 86 Luciad (2006). *Luciad Map. Software Components for Command & Control.* Geconsulteerd op 27 juni 2006 via <<http://www.luciad.com>>
- 87 Luciad (2006). *Luciad About us.* Geconsulteerd op 27 juni 2006 via <<http://www.luciad.com>>
- 88 Schriftelijke communicatie met Siemens België Luxemburg, 9 oktober 2006.
- 89 Donckier, E. & P. Verbraeken, Leger doet voor 363 miljoen kerstaankopen, *Het Belang van Limburg*, 24 december 2004.
- 90 Meeusen, G., ASCO tekent nieuw contract voor Boeing 737, *De Tijd*, 15 februari 2006.
- 91 Asco (2006). *Our Partners.* Geconsulteerd op 28 augustus 2006 via <<http://www.asco.be/html/index.html>>
- 92 Mondelinge communicatie met GRIP, 13 juni 2006. Huisman, R., België verscheept nog altijd wapens naar conflictgebieden, *Het Belang van Limburg*, 17 januari 2004. Haeck, B., Brussels Parlement controleert wapenuitvoervergunningen niet, *De Tijd*, 30 november 2005.
- 93 Mondelinge communicatie met Melotte, 31 augustus 2006 en schriftelijke communicatie met Melotte, 4 oktober 2006.
- 94 Mondelinge communicatie met SD&A, 7 september 2006.
- 95 Schriftelijke communicatie van IPIS met Saint-Gobain Performance Plastics NV, 22 maart 2006.
- 96 Mondelinge communicatie met Varec, 28 augustus 2006.
- 97 Moeyersons (2006). *Nieuws.* Geconsulteerd op 4 oktober 2006 via <<http://www.moeyersons.be/pages-nl/moeyersons-nl-1024px.htm>>. Mondelinge communicatie met Moeyersons, 6 oktober 2006.
- 98 Timmerman, G., Regering bestelt duizend pantserwagens en jeeps, *De Morgen*, 10 juli 2004.
- 99 Mondelinge communicatie met Bombardier Transportation Belgium, 21 augustus 2006.
- 100 Mondelinge communicatie met Van Hool, 31 augustus 2006.
- 101 Mondelinge communicatie met Mol CY, 31 augustus 2006.
- 102 Mondelinge communicatie met Jonckheere Subcontracting, 18 september 2006. Verschelden, W., Regering verdeelt AIV-koek netjes, *De Standaard*, 27 januari 2006.
- 103 Mondelinge communicatie met Mechanische Constructie Watteeuw, 25 augustus 2006.
- 104 Agalev wil GIMV omschakelen tot Eco-GIMV, *Financieel-Economische Tijd*, 29 december 1992. BMT dit jaar opnieuw op het overnamepad, *De Financieel-Economische Tijd*, 26 februari 1993. Watteeuw versus Agusta, *De Financieel-Economische Tijd*, 6 maart 1993.
- 105 Mondelinge communicatie met SKB, 6 september 2006 en schriftelijke communicatie met SKB, 4 oktober 2006.
- 106 De munitie van FN Zutendaal wordt gecommmercialiseerd door het moederbedrijf in Herstal. Hierdoor vraagt het bedrijf zijn invoervergunningen in het Waals gewest aan. Communicatie van IPIS met FN Zutendaal, april 2006.
- 107 Mondelinge communicatie met L.E.T., 30 augustus 2006.

- 108 OIP (2006). *Defence*. Geconsulteerd op 11 augustus 2006 via <<http://www.oip.be/Defence.htm>>
- 109 Communicatie IPIS – Lichtenknecker Optics, 22 maart 2006.
- 110 Mondelinge communicatie met Umicore, 18 september 2006 en 27 september 2006.
- 111 Mondelinge communicatie met Roosen Fijnconstructie NV, 6 september 2006 en schriftelijke communicatie met Roosen Fijnconstructie NV, 4 oktober 2006.
- 112 Mondelinge communicatie met IPA Advanced Composites, 30 augustus 2006.
- 113 Mondelinge communicatie met IPTE, 31 augustus 2006 en 5 oktober 2006.
- 114 Mondelinge communicatie met Stewal, 13 september 2006.
- 115 Mondelinge communicatie met Gemidis, 25 augustus 2006.
- 116 Mondelinge communicatie met Nexans Harnesses, 5 september 2006.
- 117 FLAG (2006). *Nexans Harnesses*. Geconsulteerd op 27 juni 2006 via <<http://www.flag.be/html/organisation.html?organisation=1519>>
- 118 Mondelinge communicatie met Nexans Harnesses, 5 september 2006 en schriftelijke communicatie met Nexans Harnesses, 4 oktober 2006.
- 119 Seyntex (2006). *Military products*; Geconsulteerd op 19 juni 2006 via <<http://www.seyntex.com/military.aspx>>. Mondelinge communicatie met Sioen, 5 september 2006.
- 120 Mondelinge communicatie met Sioen, 5 september 2006.
- 121 Barco (2006b). *Barco jaarverslag 2005*. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2005/Q4/NL/2005_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf> Geconsulteerd op 18 augustus 2006.
- 122 GIMV (2004). *GIMV verkoopt tweedede van zijn participatie in Barco en realiseert netto meerwaarde van 127,3 miljoen euro*. Persbericht, 28 april 2004.
- 123 Barco (2006b). *Barco jaarverslag 2005*. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2005/Q4/NL/2005_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf>
- 124 Mampaey, S., Barco alleenheerser in duurste nichemarkten, *De Tijd*, 24 augustus 2005.
- 125 SIPRI (2005), SIPRI Yearbook 2005. Armaments, Disarmament and International Security, Oxford: Oxford University Press.
- 126 Barco (2006b). *Barco jaarverslag 2005*. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2005/Q4/NL/2005_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf>
- 127 Barco (2006b). *Barco jaarverslag 2005*. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2005/Q4/NL/2005_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf>
- 128 Barco (2006b). *Barco jaarverslag 2005*. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2005/Q4/NL/2005_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf>
- 129 Schriftelijke communicatie met Barco, 4 oktober 2006.
- 130 Barco (2006b). *Barco jaarverslag 2005*. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2005/Q4/NL/2005_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf> Schriftelijke communicatie met Barco, 4 oktober 2006.
- 131 Barco (2006c), *Barco selected to join the L-3 Communications Display Systems' F-35 Joint Strike Fighter International Integrated Product Development Team*. Persbericht 21 februari 2006.
- 132 Verschelden, W., 'Vlaanderen heeft niets te eisen van Airbus', *De Standaard*, 06 juli 2005.
- 133 Schriftelijke communicatie met Barco, 4 oktober 2006.
- 134 Barco (2005). *Barco jaarrapport 2004*. <http://www.barco.com/investors/Downloads/Results/2004/Q4/NL/2004_Q4_Barco_AnnualReport_NL.pdf> Geconsulteerd op 18 augustus 2006.
Barco (2004). *Barco jaarrapport 2003*. <http://www.barco.com/investors/downloads/results/2003/Q4_FullYear/NL/20040622_AR2003NL_Barco_Full_2003.pdf?bcsi_scan_747D1649BA44C3E8=0&bcsi_scan_filename=20040622_AR2003NL_Barco_Full_2003.pdf> Geconsulteerd op 18 augustus 2006.
- 135 Mooijman, R., Barco vs. de vredesbeweging: volgende ronde, *De Morgen*, 29 mei 1999.
- 136 Barco hanteert het beleid om voor elke uitvoer van goederen met een eventueel militair eindgebruik of naar een militaire klant, een uitvoervergunning aan te vragen. Bedrijfsbezoek Vlaams Vredesinstituut aan Barco, 20 juni 2006.
- 137 OIP (2006). *History*. Geconsulteerd op 11 augustus 2006 via <<http://www.oip.be/History.html>>
- 138 OIP (2006). *History*. Geconsulteerd op 11 augustus 2006 via <<http://www.oip.be/History.html>>

- 139 Schriftelijke communicatie met OIP Sensor Systems, 5 oktober 2006. van Aelst, L, Delft Instruments verkoopt Belgische dochter aan Elbit, *De Tijd*, 2 juli 2003.
- 140 Coface EuroDB (2006). *Optronics Instruments & Products*. Geconsulteerd op 17 augustus 2006 via <<http://www.eurodb.be>>
- 141 OIP (2006). *Profile*. Geconsulteerd op 11 augustus 2006 via <<http://www.oip.be/index.html>>
- 142 Weidacher, R. (2005), *Behind a Veil of Secrecy: Military Small Arms and Light Weapons Production in Western Europe*. Geneva: Small Arms Survey.
- 143 Bedrijfsbezoek van IPIS aan OIP Sensor Systems, 29 maart 2006.
- 144 Mowag (2006), *242 Mowag Piranha III C 8x8 Vehicles for Belgium*. OIP (2006), *OIP Sensor Systems started the series production of the 'EOPTRIS'*. Persbericht 7 juni 2006.
- 145 Duwijn, D., 1923 – Eerste vlucht van Sabena, *Gazet van Antwerpen*, 4 oktober 1999.
- 146 Prins Filip opent A380-hal Sabca, *Gazet van Antwerpen*, 13 december 2005.
- 147 Sabca (2006), *Jaarverslag 2005*.
- 148 Sabca (2006). *Military*. Geconsulteerd op 10 augustus 2006 via <http://www.sabca.com/military_uk.html>
- 149 Sabca (2006), *Jaarverslag 2001*.
- 150 Durnez, E., Met Lummen erbij wordt Sabca een echte Belg, *De Financieel-conomische Tijd*, 19 januari 1989.
- 151 Sabca (2006), *Jaarverslag 2005*.
- 152 Meeusen, G., Sabca investeert 15 miljoen euro in vestiging Lummen, *De Tijd*, 27 mei 2005.
- 153 Defense Industry Daily, Dutch Spend EUR 25M on Bushmaster IMVs for Afghan Mission (updated), *Defense Industry Daily*, 7 augustus 2006. <<http://www.defenseindustrydaily.com/2006/08/dutch-spend-eur-25m-on-bushmaster-imvs-for-afghan-mission-updated/index.php>>
- 154 Sabca Limburg wordt stuk in komposiettroika, *De Financieel Economische Tijd*, 14 januari 1989.
- 155 Coface EuroDB (2006). *Sabca Limburg*. Geconsulteerd op 17 augustus 2006 via <<http://www.eurodb.be>>
- 156 Coface EuroDB (2006). *Flabel Corporation*. Geconsulteerd op 18 augustus 2006 via <<http://www.eurodb.be>>
- 157 Airbus Military (2006). *A Partnership Without Precedent*. Geconsulteerd op 10 augustus 2006 via <<http://www.airbusmilitary.com/commitment.html>>
- 158 Claes, D., Sabca Limburg investeert 15 miljoen euro in uitbreiding, 1 maart 2005. Meeusen, G., Sabca investeert 15 miljoen euro in vestiging Lummen, *De Tijd*, 27 mei 2005.
- 159 Sabca (2006), *A400M: First parts being manufactured at SABCA*. Persbericht maart 2006.
- 160 Sköns, E. & E. Surry (2005), Arms production, in: SIPRI, *SIPRI Yearbook 2005. Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford: Oxford University press, 383-416.
- 161 EADS (2006), *EADS Annual Review 2005*.
- 162 EADS (2006). *Locations and offices worldwide*. Geconsulteerd op 14 augustus 2006 via <<http://www.eads.net/web/lang/en/1024/content/OF00000000400004/6/14/550146.html>>
- 163 EADS (2006), *EADS Annual Review 2005*.
- 164 EADS (2006). *Defence & Security Systems*. Geconsulteerd op 16 augustus via <<http://www.eads.net/web/lang/en/1024/content/OF00000000400004/6/03/31000036.html>>
- 165 Mondelinge communicatie met EADS, 19 september 2006 en schriftelijke communicatie met EADS, 3 oktober 2006.
- 166 Jacobs, F., Geschiedenis van 'Fabrique Nationale', *Het Belang van Limburg*, 6 mei 2006.
- 167 FN Herstal (2006). *Birth*. Geconsulteerd op 16 augustus 2006 via <http://www.fnherstal.com/html/history_1.html>
- 168 Weidacher, R. (2005), *Behind a Veil of Secrecy: Military Small Arms and Light Weapons Production in Western Europe*. Geneva: Small Arms Survey.
- 169 Meeusen, G., Groupe Herstal wordt binnenkort verkocht, *De Tijd*, 22 augustus 2002.
- 170 Jacobs, F., Geschiedenis van 'Fabrique Nationale', *Het Belang van Limburg*, 6 mei 2006.
- 171 Twintig miljoen patronen per jaar, *Het Belang van Limburg*, 29 november 2001.

- 172 Weidacher, R. (2005), *Behind a Veil of Secrecy: Military Small Arms and Light Weapons Production in Western Europe*. Geneva: Small Arms Survey.
- 173 Communicatie van IPIS met FN Zutendaal, april 2006.
- 174 Herstal group (2006). *Defense*. Geconsulteerd op 16 augustus 2006 via <<http://www.herstalgroup.com/english/defense.html>>
- 175 Vranckx, A. (2005), *European arms exports to Latin America – An inventory*. Antwerpen: IPIS background report.
- 176 Vandebroek, N., *Limburg draaischijf van wapensmokkel vanuit FN, Het Belang van Limburg, 27 augustus 2005. Arbeider smokkelt oorlogstuig uit fabriek, Het Nieuwsblad, 27 augustus 2005.*
- 177 Zie bijvoorbeeld Ramaekers, L., *Belgisch supergeweer in handen van criminelen – P90 van FN gevonden bij Nederlandse drugsbaron, Het Belang van Limburg, 25 januari 2000.* De Coninck, D., *Onrust over diefstal supermachinepistolen, De Morgen, 28 november 2001.* De Coninck, D., *Wie met een P90 schiet, wint altijd, De Morgen, 1 december 2001.* Janssens, V., *Gangsters aan de haal met P90, De Tijd, 28 september 2002.*
- 178 Vandebroek, N., *Meer beveiliging bij FN Zutendaal, Het Belang van Limburg, 24 november 2005.*

Colofon

Auteurs:

Geert Castryck
Sara Depauw
Nils Duquet

Eindredactie:

Tomas Baum
Wies De Graeve

Lay-out:

Gamma nv

Drukwerk:

Drukkerij Michiels

Met dank aan:

Nathalie De Keyzer
IPIS vzw

Brussel, 20 oktober 2006

Vlaams Vredesinstituut

Leuvenseweg 86

1000 Brussel

tel. +32 2 552 45 91

vredesinstituut@vlaamsparlement.be

www.vlaamsvredesinstituut.eu